

**"NIILLÄ ON NIIN PALJON NAAMASSA NIITÄ
RYTTYJÄ JA KAIKKIA"**
Esiopetusikäisten lasten käsityksiä isovanhemmista
Mari Rissanen ja Tiia Nikkinen

Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2016
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Nikkinen, Tiia & Rissanen, Mari. 2016. "Niillä on niin paljon naamassa niitä ryttyjä ja kaikkia" Esiopetusikäisten lasten käsityksiä isovanhemmista. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. 105 sivua + liitteet.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää esiopetusikäisten lasten käsityksiä isovanhemmista. Isovanhemmuutta on tutkittu varsin vähän ja se on keskittynyt lähinnä isovanhempien kokemuksiin isovanhemmudesta. Pyrimmekin saamaan selville lasten käsityksiä isovanhemmista, isoäideistä, isoisista sekä mummolasta. Tutkimuksemme pohjautui fenomenografiseen lähestymistapaan sen keskittyessä tutkimaan käsityksiä, joiden voidaan katsoa olevan myös sanoiksi puettuja kokemuksia.

Tutkimuksen aineisto koostui kahden esiopetusryhmän lasten piirustuksista ja haastatteluista. Piirustustehtävä tehtiin ennen haastatteluita ja haastattelut toteutettiin 3-4 lapsen ryhmissä. Piirustusten analysointiin sovellettiin sisällönanalyysiä ja haastatteluiden analysoinnissa yhdistettiin fenomenografisen analyysin ja sisällönanalyysin piirteitä.

Tutkimuksen tulokset muodostuivat neljästä kuvauskategoriasta. Lasten puheissa isovanhempiin liittyi muun muassa ulkoisia ominaisuuksia, luonteenpiirteitä sekä käsityksiä isovanhempien tarpeellisuudesta. Isoäiteihin ja isoihin liitettiin erilaista toimijuutta, kuten ruoanlaittaja ja ajaja. Mummola-käsityksiin kuului rakennuksen ulkoisia ja sisätiloihin liittyviä piirteitä sekä toimintaa, kuten leikkimistä. Piirustuksia erikseen analysoitaessa muodostui viisi luokkaa: tapahtumapaikka, tapahtumat, henkilöt, esineet ja muut elementit sekä ilmeet.

Tutkimus osoitti, että lapsilla on isovanhemmudesta monenlaisia käsityksiä ja heillä on sanottavaa esimerkiksi isovanhemmille kuuluvista rooleista. Lapset ovat tärkeitä informantteja, sillä he ovat oma, merkittävä yhteiskunnallinen ryhmänsä. Lasten näkökulma on tärkeä muodostettaessa tämän päivän käsitystä isovanhemmista. Tutkimuksen tulokset kertovat isovanhempien tärkeydestä ja merkityksestä lastenlasten elämässä. Isovanhempien tarjoama läheisyys ja turva ovat lapsille ja perheille suuri voimavara.

Asiasanat: isovanhemmuus, isovanhemmat, isoäiti, isoisä, käsitys, lapsinäkökulma

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	MITÄ ON ISOVANHEMMUUS?	7
2.1	Isovanhemmuus ennen ja nyt	7
2.2	Isoäidit ja isoisät	11
2.3	Isovanhempi ikääntyvänä ihmisenä	15
3	ISOVANHEMPI PERHEESSÄ	17
3.1	Isovanhemmuustyytit	17
3.2	Isovanhemmat perheen arjessa	20
3.3	Isovanhempien ja lastenlasten suhde.....	22
4	LAPSET AJATTELIJOINA JA TOIMIJOINA	27
4.1	Lasten kuuleminen	27
4.2	Lapset toimijoina ja tutkimukseen osallistujina	29
4.3	Lasten näkökulma isovanhempiin ja ikääntyviin ihmisiin.....	30
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET	32
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	33
6.1	Lähtökohtana fenomenografia.....	33
6.2	Tutkimuksen informantit.....	35
6.3	Aineistonkeruumenetelmät.....	36
6.4	Aineiston analyysi	44
6.5	Luotettavuus ja eettisyys aineistonkeruussa	50
7	LASTEN KÄSITYKSIÄ ISOVANHEMMUDESTA	54
7.1	Lasten käsityksiä isovanhemmista	55

7.2	Lasten käsityksiä isoäideistä	70
7.3	Lasten käsityksiä isoisistä	74
7.4	Lasten käsityksiä mummolasta.....	79
7.5	Lasten isovanhemmuus-käsitykset piirustuksissa.....	82
8	POHDINTA.....	86
8.1	Tutkimustulosten tarkastelua	86
8.2	Tutkimuksen luotettavuus	92
8.3	Ehdotuksia jatkotutkimuksille	95
	LÄHTEET	98
	LIITTEET.....	106

1 JOHDANTO

Isovanhemmat ovat olleet tärkeä osa perhettä jo satojen vuosien ajan ja olikin hyvin tavallista, että perheessä eli monia sukupolvia yhdessä. Tällöin esimerkiksi isoäitien apu lastenhoidossa oli merkittävä. (Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 5.) Muutokset väestöllisissä, sosioekonomisissa ja yhteiskuntapoliittisissa konteksteissa ovat kuitenkin jättäneet jälkensä isovanhemmuuteen ja siihen, millaista se nykypäivänä on (Arber & Timonen 2012, 2). Ochiltreen (2006, 2) mukaan mielikuvat harmaahiuksista, kiikkutuoleissa istuvista isovanhemmista eivät päde enää 2000-luvulla: isovanhemmat ovat yhä korkeammin koulutettuja ja mukana työelämässä lastenlastensa syntyessä.

Tilastokeskuksen (2012) mukaan vuonna 2011 Suomessa oli 486 000 isoisää ja 597 000 isoäitiä. 2000-luvulla isovanhemmiksi tullaan ensimmäisen kerran useimmiten 50–60 vuoden iässä (Lumme-Sandt & Pietilä 2014, 143). Isovanhemmaksi tuloon ei itse pysty vaikuttamaan, vaan se on riippuvainen toisten ihmisten, omien lasten, toiminnasta. Näin ollen se on myös rooli, jonka ottamisen ajankohtaa ei voi kontrolloida. (Hayslip Jr. & Page 2012, 190.) Tämä tutkimus on tärkeä, sillä se tuo esiin lasten näkökulmaa tärkeästä sukupolveista, isovanhemmista. Lapset ovat merkittävä yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ryhmä, eikä heidän merkitystään tule vähätellä. Isovanhempia ei myöskään voi olla ilman lapsia, ja haluamme tässä tutkimuksessa tuoda juuri lasten näkökulmaa esille.

Uhlenberg (2009, 493) on todennut, että nykyajan isovanhemmat voivat käyttää entistä enemmän aikaa ja voimavaroja lastenlastensa kanssa toimimiseen, sillä lastenlasten määrä isovanhempia kohden on vähentynyt ja isovanhempien elinikä kohonnut. Monet nykylapset elävätkin pitkään yhdessä isovanhempiansa kanssa ja usein isovanhemmat näkevät lastenlapsensa varttuvan aikuisikään (Lumme-Sandt ja Pietilä 2014, 143). Täytyy kuitenkin muistaa, että on myös niitä lapsia, jotka eivät ole koskaan ehtineet tai voineet tavata omia isovanhempiaan (Ijäs 2004, 18).

Isovanhemmuutta on tutkittu muun muassa Neugartenin ja Weinsteinin (1964), Cherlinin ja Furstenbergin (1985) sekä Muellerin, Wilhelmin ja Elderin (2002) toimesta, jotka kaikki ovat tutkineet erilaisia isovanhemmuustyyplejä. Isovanhemmuustutkimukset ovatkin yleensä keskittyneet pelkästään isovanhempien näkökulmaan, eikä lapsia, etenkin varhaiskasvatusikäisiä, ole juurikaan kuultu. Lasten näkökulmasta tutkimusta ovat tehneet kansainvälisesti muun muassa Viguer, Meléndez, Valencia, Cantero ja Navarro (2010), jotka tutkivat lastenlasten ja isovanhempien välistä suhdetta lasten näkökulmasta, sekä Keeling (2012), jonka tutkimus käsittelee lasten näkökulmaa isovanhemmista. Suomessa aihetta sivuaa muun muassa Ruoppilan, Kotilaisen ja Vasikkaniemen (1999) tutkimus liittyen lasten asenteisiin ja käsityksiin vanhenemista ja vanhoja ihmisiä kohtaan.

Tutkimuksemme tarkoituksena on selvittää, millaisia isovanhempiin liittyviä ajatuksia ja käsityksiä esiopetusikäisillä lapsilla on. Kysymmekin tutkimuksessamme, millaisia isovanhemmat ovat lasten mielestä, millaisia käsityksiä lapsilla on isoäideistä ja isoisista sekä millaisena paikkana mummola näyttäytyy lasten käsityksissä. Tutkimuksemme on tärkeä, sillä vastaavaa ei ole Suomessa kovin suuressa mittakaavassa aikaisemmin tehty. Erityisesti lapsinäkökulma isovanhemmuuteen on uusi.

Tutkimuksemme teoreettisessa osiossa keskitymme tarkastelemaan isovanhemmuutta ja sen muutosta muutaman viime vuosisadan ajalta. Tarkastelemme myös isovanhemman roolia perheessä sekä lasten ja isovanhempien välistä suhdetta. Viimeisessä teorialuvussa käsittelemme lasten toimijuutta sekä isovanhemmuutta lasten näkökulmasta. Tutkimuksen toteutusluvussa tulee esille tutkimuksen lähestymistapa sekä aineistonkeruumenetelmät. Aineistomme koostuu kymmenestä ryhmähaastattelusta sekä haastateltavien piirustuksista.

2 MITÄ ON ISOVANHEMMUUS?

Isovanhemmuus on läheisesti yhteydessä vanhemmuuteen, onhan omasta lapsesta tullut vanhempi. Isovanhemmuuteen voi kuulua samankaltainen tunneside kuin vanhemmuuteenkin, sillä isovanhemmat kiintyvät usein lastenlapsiin kuten vanhemmat. Kuitenkin isovanhemmuus on erilaista kuin vanhempana olo. Isovanhemman rakkaus lastenlasta kohtaan on usein helpompaa kuin vanhemmuudessa. Esimerkiksi vastuu rajoittuu tiettyihin hetkiin, mutta läheisyyttä voi olla sitäkin enemmän. (Rotkirch & Fågel 2010, 33.) Isovanhemmuutta pidetään usein myös myöhäisaikuisuuden tai vanhuuden kehitystehtävänä (Hayslip Jr. & Page 2012, 190).

2.1 Isovanhemmuus ennen ja nyt

Isovanhempien keskeinen rooli perheessä ulottuu Coallin ja Hertwigin (2010, 3) mukaan jo metsästäjä-keräilijä-kulttuurin aikaan, jolloin vanhempien sukulaisten ja erityisesti isovanhempien olemassaolo ja apu takasivat lapsille paremmat mahdollisuudet selviytyä. Tuolloin ihmiselle oli elintärkeää siirtää geeninsä uusille sukupolville, minkä turvaamiseksi isovanhemmat osallistuivat lastenlastensa selviytymisestä, kasvusta ja kehityksestä huolehtimiseen. Rotkirch, Söderling ja Fågel (2010, 5) toteavat samaan tapaan, että 1700-luvulla Suomessa perheeseen kuului tavallisesti monia sukupolvia ja etenkin mummojen kuuluminen perheeseen on taannut lastenlapsille paremmat mahdollisuudet jäädä eloon. Isoäitien tärkein tehtävä onkin ollut lastenlasten hoito.

Fågel (2010) kuvailee artikkelissaan erään isovanhempi-kyselyn tuloksia. Vastaajat olivat saaneet kertoa muun muassa kokemuksia omista isovanhemmistaan. Vastauksista käy ilmi, että ennen vanhaan oli usein tapauksia, joissa isovanhempia ei oltu koskaan edes ehditty tavata. Näissä tapauksissa on kuitenkin paikalla saattanut olla niin sanottu vara-mummo, sillä esimerkiksi naapurin tättiä oli voitu pitää kuin omana mummona. Toinen Fågelin (2010, 52-53) esiin nostama seikka entisajan isovanhemmista on se, että usein

isovanhemmat ja erityisesti isoisät koettiin ankarina tai jopa pelottavina. Isovanhemmat olivatkin arvokkaiden oppien jakajia ja heidän tietämystään ja kokemustaan arvostettiin korkealle.

Nykypäivän isovanhemmuus eroaa huomattavasti muutaman vuosikymmenen takaisesta isovanhemmuudesta. Kun isovanhempien olemassaolo takasi entisaikaan lastenlapsille paremmat selviytymismahdollisuudet, nykyään isovanhemmuus parantaa Coallin ja Hertwigin (2010, 1) mukaan enemmän niin sanottuja pehmeämpiä ominaisuuksia, kuten lasten verbaalisia ja kognitiivisia kykyjä sekä henkistä hyvinvointia. Jatkuvat muutokset väestöllisissä, sosioekonomisissa ja yhteiskuntapoliittisissa konteksteissa ovat jättäneet jälkensä isovanhemmuuteen ja siihen, millaiseksi se on nykypäivänä muotoutunut (Arber & Timonen 2012, 2). Suitor, Sechrist, Gilligan ja Pillemer (2011, 171) nimeävät artikkelissaan isovanhemmuuden kokemiseen vaikuttaneet kolme väestörakenteellista teemaa: pidentynyt elinikä, avioerojen lisääntyminen sekä yksinhuoltajaäitien määrän nousu.

Nykypäivän isovanhemmuudelle ominaista on sen ajoittuminen pidemmälle aikavälille kuin aikaisemmin, mikä on seurausta pidentyneestä eliniästä. Kuten Lumme-Sandt ja Pietilä (2014, 143) toteavat, nykypäivän lapsilla on usein pitkään yhteistä elinaikaa isovanhempiensa kanssa, sillä isovanhemmuus voi nykyään kestää kahdesta vuosikymmenestä eteenpäin ja yhä useammin isovanhemmat näkevät lastenlastensa kasvavan aikuisikään. Vuonna 2011 Suomessa oli 1,1 miljoonaa lasta ja yhdellä lapsella oli keskimäärin 2,9 isovanhempaa (Tilastokeskus 2012). Lastenlasten määrä isovanhempia kohden on kuitenkin pienentynyt syntyvyyden laskun vuoksi. Pidentynyt elinikä sekä syntyvyyden lasku kuitenkin mahdollistavat sen, että isovanhempien ja lastenlasten väliset suhteet ovat pidempiä ja läheisempiä kuin aiemmin. (Arber & Timonen 2012, 3.) Uhlenbergin (2009, 493) mukaan näiden muutosten myötä isovanhemmat pystyvät nykypäivänä käyttämään enemmän aikaa, vaivaa ja voimavaroja lastenlastensa kanssa toimimiseen. Toisaalta se, että isovanhemmiksi tullaan yhä nuorempina, rajoittaa isovanhemmuudelle jäävää

aikaa. Isovanhempien työt, sosiaalinen elämä ja vapaa-aika voivat vähentää lastenlasten kanssa vietettyä aikaa. (Chambers, Allan, Phillipson & Ray 2009, 63.)

Yhteiskunnalliset muutokset ja esimerkiksi avioerojen lisääntyminen ovat vaikuttaneet isovanhemmuuteen suuresti (Suitor ym. 2011, 171). Lasten vanhempien välisten suhteiden katketessa isovanhemmille herää usein huoli mahdollisuuksistaan olla erosta huolimatta lapselle isovanhempi (Kalliomaa 2008, 44). Erojen jälkeen muodostetaan usein uusperheitä ja siinä samalla muotoutuu uudenlainen isovanhemmuus. Usein isovanhempien suhde biologisiin lastenlapsiin tuntuu voimakkaammalta kuin suhde uusperheen muihin lapsiin. Erilaisten suhteiden rakentamisen lisäksi myös auktoriteettiaseman ottaminen ja sääntöjen luominen uusille lapsille voi olla isovanhemmille haastavaa. Tällöin korostuu lasten vanhempien rooli, sillä he voivat luoda lapselle käsityksen siitä, että kaikki isovanhemmat ovat samanarvoisia aikuisia, olivatpa he sitten biologisesti omia tai eivät. (Laru, Oulasmaa & Saloheimo 2010, 110.) Avioerot eivät kosketa kuitenkaan ainoastaan lapsiperheitä, vaan etenkin pienten lasten isovanhemmat asuvat yhä useammin erillään (Kalliomaa 2008, 43).

Isovanhemmuudella on nykypäivänä monenlaisia muotoja. Biologisen isovanhemmuuden ja uusperhe-isovanhemmuuden rinnalla puhutaan nykyään myös sosiaalisesta isovanhemmuudesta. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi niitä tilanteita, kun perheen lapsilla ei ole omia isovanhempia tai yhteydenpito on hankalaa. Näissä tilanteissa erilaiset varamummit ja -vaarit ovat arvokkaita ihmisiä lasten elämässä. (Laru ym. 2010, 111.) Monet järjestöt auttavat perheitä ja varaisovanhempia kohtaamaan ja toiminta voi tapahtua esimerkiksi perheissä tai kerhoissa. Toiminta on tärkeää etenkin lapsiperheille ja lapsille, mutta myös varaisovanhempina toimivat henkilöt saavat mielekästä ja merkityksellistä tekemistä. (Reiman-Salminen 2008, 49–51.)

Isovanhemmuudesta puhuttaessa on nostettu esiin myös isyyden epävarmuus. Isyyden epävarmuudella tarkoitetaan sitä mahdollista riskiä, että lapsen luultu isä ei olekaan välttämättä lapsen biologinen isä kun taas lapsen äiti voi olla varma äitiydestään. Isovanhempiin tämä liittyy siten, että äidinäiti voi

olla varma sukulaisuudestaan lapsenlapsen, mutta muut isovanhemmat tämän ajattelutavan mukaan eivät. Tämän geneettisen sukulaisuuden ja sen varmuuden on katsottu vaikuttavan siihen, miten paljon lapseen ollaan valmiita investoimaan. Tutkimusten mukaan, mitä läheisempiä sukulaiset geneettisesti ovat, sitä enemmän investointeja halutaan tehdä. (Coall & Hertwig 2010, 5.) On myös esitetty hypoteesi biologisesti varimmman sukulaisen suosimisesta, mikäli lapsenlapsia on useamman lapsen kautta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että isovanhemmat, joilla on lapsenlapsia sekä tyttären että poikansa puolelta, investoivat enemmän tyttären lapseen, joka on suuremmalla varmuudella heidän lapsenlapsensa. Tämä hypoteesi on saanut tukea tutkimuksesta, joka kattoi 13 maata. (Danielsbacka & Tanskanen 2010, 225.)

Isovanhemmuus kuuluu ihmisen elämässä siihen samaan ajanjaksoon, jossa useimmiten jäädyään eläkkeelle. Ijäs (2004, 24) toteaaakin, että lastenlapset voivat auttaa isovanhempiaan eläkkeelle siirtymisessä ja työelämästä luopumisessa. Lastenlapset antavat uudenlaisen tarkoituksen elämälle ja lastenlasten kautta isovanhemmat voivat löytää uusia sosiaalisia suhteita ja harrasteita. Clarken ja Robertsin (2004) mukaan muutos vanhemmuudesta isovanhemmukseen voi merkitä isovanhemmille pikemminkin paluuta nuoruuteen, kuin siirtymistä vanhuuteen. Lastenlasten kanssa toimiminen voi muistuttaa isovanhempia omien lasten kanssa toimimisesta, vaikkei isovanhemmuus kuitenkaan toteudu samalla tavalla kuin vanhemmuus. Eroa näiden kahden käsitteen välillä kuvattiin tutkimuksessa kokopäivätyön ja osa-aikatyön avulla, isovanhemmuuden ollessa ”osa-aikatyötä”. (Clarke & Roberts 2004, 201.) Isovanhemmuudessa näkyy myös sukupolvien muutos. Ilman lastenlasten kanssa vietettyä aikaa ja leikkimistä isovanhemmat voisivat jäädä pois nyky maailman menosta, mutta lastenlastensa kautta he pysyvät mukana nopeasti muuttuvassa nyky-yhteiskunnassa ja saavat tunteen siitä, että edelleen heitä tarvitaan. Vastavuoroisesti nykypäivän lapset saavat isovanhemmiltaan tietoa siitä, miten asiat toimivat ennen vanhaan. (Ylikarjula 2011, 138, 140.)

2.2 Isoäidit ja isoisät

Isovanhemmuuden rooli on useimmiten tärkeä ikääntyville ihmisille. Kuitenkin isovanhemmuuden kokeminen ja käytännön toteutuminen voivat vaihdella. (Mahne & Motel-Klingebiel 2012, 145.) Isoäidit ja isoisät kokevat isovanhemmuuden eri tavoin ja isovanhemman sukupuoli vaikuttaa lapsen ja isovanhemman suhteeseen (Stelle, Fruhauf, Orel & Landry-Meyer 2010, 685). Seuraavaksi käsittelemme erikseen isoäitiyttä ja isoisyttä.

Isoäitiys

Sana isovanhemmuus liitetään usein naisiin ja isoäiteihin. Siitä kertoo myös se, että useimmiten isovanhemmat asuvat mummolassa. (Lumme-Sandt & Pietilä 2014, 144.) Isoäitiys on useimmille naiselle uusi kokemus elämässä, jossa moni on omasta mielestään jo saanut ja kokenut sosiaalisesti ja ruumiillisesti kaiken. Isoäitiyden myötä eteen voi avautua vielä aivan uusi ja tuntematon vaihe. Tähän vaiheeseen kuuluvat uudet tuntemukset lapsesta, joka ei ole oma, mutta jolle isoäiti on läheisesti sukua. (Ijäs 2004, 17.) Isoäidiksi tuloa kuvataan astumiseksi uuteen suhteeseen, jossa isoäidillä on mahdollisuus olla osa lapsenlapsensa elämää ja seurata tämän kehitystä ilman samanlaista vastuuta, joka lapsen vanhemmilla on (Mander 2007, 415).

Isoäitien on havaittu ottavan hoitavan ja huolehtivan roolin lastenlastensa elämässä. Hoivaavalla isoäidillä tarkoitetaan yleensä lasten fyysisestä ja emotionaalista hyvinvoinnista huolehtivaa ihmistä, joka samalla tukee myös koko perhettä. Lapsen vanhemmilla on usein myös odotuksia siitä, että isoäiti osallistuu aktiivisesti lastenhoitoon. Nämä odotukset voivat johtaa siihen, ettei lastenhoidosta kehdata kieltäytyä, eikä isoäideillä riitä aikaa muunlaisiin aktiviteetteihin lapsen kanssa. Lasten hyvinvoinnin huolehtimisen lisäksi isoäidit hoitavat erilaiset kotityöt, joihin isoisät harvemmin osallistuvat. Isoisillä onkin usein mahdollisuus jättää monet lastenhoitoon liittyvät toiminnot, kuten vaipanvaihto ja ruoanvalmistus, isoäideille. Tämän vuoksi isoisillä on enemmän aikaa toimia lastenlasten kanssa muissakin kuin lastenhoidollisissa toiminnoissa. Isoäitien toimintaa on kuvattu moniosaamiseksi (*multi-tasking*), sillä heidän

odotetaan pystyvän huolehtimaan monesta asiasta samanaikaisesti. Tämän moniosaamisen ja kotiaskareista huolehtimisen on havaittu vaikuttavan negatiivisesti isoäitien tuntemuksiin lapsenlapsen kanssa vietetystä ajasta. (Horsfall & Dempsey 2013, 8–10, 13.) Myös erään suomalaisen tutkimuksen isoäidit kokivat olevansa liian sidottuja isoäitinä olemisen velvollisuuksiin, jolloin heidän oma aikansa jäi vähäiseksi (Rotkirch & Fågel 2010, 41).

Coall ja Hertwig (2010) ovat esittäneet isoäitihypoteesin, jonka mukaan ikääntyvät naiset antavat oman panoksensa lastensa ja lastenlastensa hyvinvointiin. Isoäitien rooli etenkin lastenlasten selviytymisessä on nähty merkityksellisenä. Tämän on arveltu olevan yksi syy siihen, miksi naiset elävät niin pitkään hedelmällisen ikänsä jälkeen. (Coall & Hertwig 2010, 3; Tanskanen, Hämäläinen & Danielsbacka 2009, 383.) Lisäksi on selvinnyt, että etenkin äidinäitien merkitys lastenlasten hyvinvoinnin kannalta on keskeinen. Isoäitihypoteesin modernin version mukaan äidin puoleiset isoäidit antavat muita isovanhempia enemmän lastenhoitoapua, jolloin lastenhoitoapu kulkee äitilinjassa äidiltä tyttärelle. (Tanskanen ym. 2009, 383.) Onkin tavallista, että perhe pitää enemmän yhteyttä äidin puoleisiin isovanhempiin. Tämä johtuu muun muassa siitä, että usein äiti on pariskunnasta se, joka on päävastuussa lasten hoidosta. Äidiksi tullessa naisella on luontainen halu olla tekemisissä oman äidin kanssa. (Lumme-Sandt & Pietilä 2014, 144.)

Smorti, Tschiesner ja Farneti (2012, 897) ovat tutkimustuloksissaan havainneet, että aktiviteetit, joita isoäidit harrastivat lastenlastensa kanssa, liittyivät useimmiten kielellisiin toimintoihin kuten satujen ja tarinoiden kerrontaan. Fågelin ja Rotkirchin (2010, 91) mukaan isoäideillä ja isoisillä on usein erilaisia kädentaitoja ja mielenkiinnonkohteita, jotka voivat vaikuttaa siihen, mitä isovanhemmat ja lapset tekevät yhdessä. Suomalaisilta isovanhemmilta kerättyjen kirjoitelmien mukaan lastenlapset pääsevät isoäitien kanssa yleensä leipomaan ja tekemään erilaisia käsitöitä. Etenkin tyttöjen kanssa isoäidit tekevät perinteisiksi naisten töiksi kutsuttuja askareita, mutta myös pojat ovat isoäitien apuna keittiössä ja kotitöissä.

Isoisyys

Isoisyys voi tarjota miehille mahdollisuuden hoivaavampaan rooliin verrattuna siihen, kun heidän omat lapsensa olivat pieniä. Toisaalta useimmille nykypäivän isoisille on ollut luonnollista osallistua oman lapsensa hoitoon ja perheen kanssa yhdessä vietetty aika on voinut olla toisella tavalla tärkeää kuin vaikkapa heidän omille isilleen. Isoisyyden on huomattu olevan yleisesti hyvin palkitsevaa ja monella isoisällä onkin voimakas tunneside lastenlasten kanssa. (Lumme-Sandt & Pietilä 2014, 143, 145.)

Isoisyys on useimmiten erilaista kuin isoäitiys (Lumme-Sandt & Pietilä 2014, 145; Bates 2009, 347). Isoisät osallistuvat harvemmin lastenhoitotyöhön konkreettisesti samalla tavalla kuin isoäidit, joilla hoivaajan rooli on luonteva jatkumo omasta äitiydestä. Isoisät voivat tuntea kyvyttömyyttä lastenhoitoon liittyen erityisesti silloin, jos eivät ole osallistuneet aikanaan omien lastensa hoitoon merkittävästi. Koska isoisät saattavat kokea omaavansa isoäiteihin verrattuna vähemmän lastenhoitoon liittyviä tietoja ja taitoja, he usein valitsevatkin viihdyttäjän roolin. (Lumme-Sandt & Pietilä 2014, 145.) Isoisät voidaankin nähdä ikään kuin isoäitien avustajina, jotka viihdyttävät lapsia esimerkiksi sillä aikaa, kun isoäiti tekee pakollisia kotiaskareita (Horsfall & Dempsey 2013, 11).

On havaittu, että isoisät osallistuvat lastenlastensa kanssa toimintoihin, jotka kuvastavat maskuliinisuutta ja heidän identiteettiään miehinä. Isoisän rooli voikin olla perheessä hyvin maskuliininen, vaikka hän saattaisi haluta hoivaavampaan osaan. (Tarrant 2012, 187.) Lisäksi isoisien on havaittu toimivan mieluiten lastenlastensa kanssa liikuntaan, fyysisiin toimintoihin sekä pelaamiseen liittyvissä aktiviteeteissa. Nämä toiminnot ovat usein mielekkäitä niin isoisille kuin lastenlapsille, ja auttavat myös emotionaalisten tunnesiteiden rakentumisessa. (Smorti, Tschiesner & Farnet 2012, 987; Horsfall & Dempsey 2013, 12.) Suomalaiset isoisät ovat kuvanneet lisäksi kalastuksen, rakentamisen ja autolla tai mönkijällä ajamisen yhteisiksi harrastuksiksi lastenlastensa kanssa. Isoisät opettavat mielellään myös erilaisia urheilulajeja lastenlapsilleen. (Fågel & Rotkirch 2010, 92, 96.)

StGeorge ja Fletcher (2014) ovat tutkineet isoisien kokemuksia isoisyydestään. Tutkimuksen mukaan isoisyys nähdään mieluisana omistautumisena, jossa tärkeiksi tekijöiksi nousevat yhteys lapsenlapsen kanssa, omistautuminen perheelle, sekä sellainen ilo, jota isoisät eivät ole aikaisemmin kokeneet. Isoisyys voi tarkoittaa isoisille muutakin kuin sukupolvenvaihdosta, sillä se antaa isoisille mahdollisuuden pohtia uudelleen perheen merkitystä, tunteitaan ja suhteitaan. Tutkimuksessa isoisyyden koettiin vahvistavan miesten psyykkistä hyvinvointia ja antavan mahdollisuuksia itsetutkiskeluun, menneisyyden ymmärtämiseen sekä oman elämän tarkoituksen löytämiseen. (StGeorge & Fletcher 2014, 370.)

Isoisät voivat toimia myös tärkeinä roolimalleina lapsille (Hayslip Jr. & Page 2012, 195; Horsfall & Dempsey 2013, 10). Hayslip Jr. ja Page (2012) korostavat, että isoisien roolimallina olo on erityisen tärkeää lapsille, joiden elämästä varsinainen isähahmo puuttuu. Isoisien roolimallina toimiminen tarkoittaa Horsfallin ja Dempsey'n (2013, 10) mukaan "miehen mallin" näyttämistä ja erilaisten tietojen ja taitojen opettamista lastenlapsille. Isoisät pystyvät myös tarjoamaan lapsille sellaisia näkökulmia elämään, jotka eroavat isoäitien perspektiiveistä. Etenkin kriisitilanteiden sattuessa isoisien toiminta on nähty aktiivisena ja empaattisena, pyrkimyksenä muodostaa läheinen suhde lastenlapsiinsa (Hayslip Jr. & Page 2012, 195).

Isoisyyteen voi liittyä myös negatiivisia kokemuksia. Isoisät eivät aina pysty olemaan saatavilla lastenlapsilleen, joko ajan puutteen tai terveydentilansa takia. Isoisyyteen voivat vaikuttaa myös ongelmat lapsen perheessä, joihin isoisät eivät tunne pystyvänsä vaikuttamaan tarpeeksi. (StGeorge & Fletcher 2014, 359.) On myös niitä isoisiä, jotka käsittävät isoisyyden pelkästään velvollisuutena, joka on pois isoisän "omasta tilasta ja ajasta" (Scruton & Holland 2006, 247).

2.3 Isovanhempi ikääntyvänä ihmisenä

Vuonna 2011 alaikäisten lasten isovanhemmista suurin osa oli 60–75 -vuotiaita. Isoäitien osuus oli korkeimmillaan 66–69 -vuotiaiden naisten keskuudessa, joista 68% oli isoäitejä. Vastaavasti korkeimmillaan isoisien osuus oli 70-vuotiailla miehillä, joista 67 prosentilla oli lapsenlapsia. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä pitää mielessä, että isovanhempien ikä voi olla kaikkea noin 40 ja yli 90 vuoden väliltä. (Tilastokeskus 2012; Väestöliitto 2012.) Tässä alaluvussa keskitymme tarkastelemaan ikävaihetta, jossa isovanhempien osuus on suurin eli ikävuosia 60–75 sekä sen tuomia muutoksia ihmisessä ja isovanhemmissa.

Isovanhemmuuden on sanottu olevan vanhuuden kehitystehtävä (Hayslip Jr. & Page 2012, 190). Ovatko isovanhemmat siis vanhuksia ja mikä oikeastaan on vanhuuden määritelmä? Vanheneminen ja vanhuus voidaan mieltää käsitteinä negatiivissävytteisiksi, sillä näihin liitetään usein sairastelu, fyysisen toimintakyvyn heikkeneminen sekä avun tarve. Niinpä nykyään käytetäänkin enemmän ikääntyvän ihmisen käsitettä. (Ihalainen & Kettunen 2009, 193–194.)

Jokainen ihminen kokee ikääntymisen ja ikänsä omalla tavallaan ja toisille ikääntyminen tarkoittaa esimerkiksi lisääntyntä omaa aikaa, kun taas toisille se voi merkitä yksinäisyyttä ja sairautta. Jokaisen oman kokemuksen lisäksi ikääntyvän ihmisen määritelmään vaikuttavat myös yhteiskunnan suhtautuminen ja ajattelutapa. Ihmisten eliniän pidentyminen on vaikuttanut nyky-yhteiskunnassa paljon nykyiseen vanhenemis-käsitykseen. Pitkäikäisyys ei tarkoita vain pitkää vanhuutta, vaan eliniän pidentyminen näkyy erityisesti työiän ja varsinaisen vanhuuden väliin jäävänä aikana, joka on pidentynyt. Toisaalta pidentynyt elinikä voi pidentää myös nuoruutta ja keski-ikää. (Ihalainen & Kettunen 2009, 193; Saarenheimo, Pietilä & Raitakari 2011, 197.)

Tyypillisen isovanhemmuuden iän, 60–75 vuotta, voidaan ajatella sijoittuvan niin sanottuun kolmanteen ikään. Tällä tarkoitetaan sitä noin kahdenkymmenen vuoden aikaa, joka koittaa työelämän jälkeen ja ajoittuu siten noin 60 ja 80 ikävuoden väliin. Kolmannessa iässä siirrytään ja ollaan yleensä eläkkeellä. Tämä mahdollistaa monen kohdalla avun ja tuen antajan roolin ottamisen. Kolmannessa iässä olevat saattavat hoitaa omia vanhempiaan,

puolisoaan tai lastenlapsiaan, auttaa taloudellisesti omia lapsiaan sekä toimia erilaisissa vapaaehtoistöissä. Usein juuri isovanhemman rooli korostuu ikääntyvällä ihmisellä, sillä isovanhemmat ovat monen lapsen tärkeitä hoitajia. (Ylikarjula 2011, 137; Ihalainen & Kettunen 2009, 195.)

3 ISOVANHEMPI PERHEESSÄ

Isovanhemmuustutkimukseen liittyvät olennaisesti tutkimukset isovanhemmuustyyleistä, joita on tutkittu erityisesti Yhdysvalloissa (esimerkiksi Neugarten ja Weinstein 1964, Cherlin ja Furstenberg 1985 sekä Mueller, Wilhelm ja Elder 2002). Seuraavaksi käsittelemme näiden tutkimusten isovanhemmuustyyliä ja sitä, millaista isovanhemmuutta ne edustavat sekä mitä ne kertovat isovanhempien ja lastenlasten välisistä suhteista. Luvussa paneudumme myös siihen, miten isovanhemmat osallistuvat perheiden arkeen ja millaisia rooleja heillä on. Luvun lopussa käsittelemme isovanhempien ja lastenlasten suhdetta, sitä miten se muodostuu ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat.

3.1 Isovanhemmuustyyli

Isovanhemmuustyyliä on monenlaisia ja kokoava taulukko tyyleistä on esitelty tämän luvun lopussa taulukossa 1. *Muodolliset* isovanhemmat noudattavat tyyliä, jota he pitävät asianmukaisena ja ennalta määrättyinä roolina isovanhemmille. Vaikka isovanhemmat saattavatkin välillä hemmotella lastenlapsiaan tai toimia lastenvahteina, he vetävät kuitenkin selkeän eron isovanhemmuuden ja vanhemmuuden välille: kasvatus kuuluu pelkästään lapsen vanhemmille. Muodolliset isovanhemmat ovat jatkuvasti kiinnostuneita lastenlapsistaan, mutta välttävät antamasta vanhemmille neuvoja lastenhoitoon liittyen. (Neugarten & Weinstein 1964, 200.) Cherlinin ja Furstenbergin (1985, 115) tutkimuksessa nimeämä *passiivinen* isovanhempi noudattaa samaa linjaa. Hän näkee lastenlapsiaan suhteellisen usein, on valmis auttamaan hädän hetkellä mutta jättää kasvatusvastuun lasten vanhemmille. Passiiviset isovanhemmat pitävät itseään enemmänkin lastenlastensa kavereina kuin heidän kurinpitäjinään (Mueller ym. 2002, 376).

Hauskuutta etsivien isovanhempien rooli lastenlasten kanssa perustuu leikkisyyteen ja epämuodollisuuteen. He toimivat ikään kuin lastenlastensa leikkikavereina osallistuen erilaisiin hauskoihin aktiviteetteihin. Hauskuutta

etsivien isovanhempien ja lastenlasten välisessä suhteessa korostuu molemminpuolinen ilo ja hauska yhdessä tekeminen. (Neugarten & Weinstein 1964, 200.) Lastenlasten kasvaessa leikkisyys ja hauskat aktiviteetit katoavat, jolloin suhde muuttuu keskustelevämmäksi ja molemminpuoliseksi tukemiseksi (Cherlin & Furstenberg 1985, 116).

Etäinen isovanhempi näyttäytyy lastenlastensa elämässä yleensä lomilla ja juhlapyhinä. Lastenlapsiin pidetty kontakti on näin ollen epäsäännöllistä ja hetkellistä. Etäiset isovanhemmat asennoituvat lastenlapsiinsa lempeästi, joskin pääosin etäisesti. (Neugarten & Weinstein 1964, 201.) Muellerin ym. (2002, 378) tutkimuksessa on havaittu, että etäisellä isovanhemmalla ei ole läheistä suhdetta lastenlapsiinsa. Hän ei tunne lastenlapsiaan kovinkaan hyvin, mutta voi toimia heille ajoittain taloudellisena tukena. Cherlinin ja Furstenbergin (1985) tutkimuksessa tulee kuitenkin esiin se, että etäinen isovanhempi voi luoda merkityksellisen suhteen yhteen lapsenlapsensa, kompensoidakseen heikkoja suhteitaan muihin lastenlapsiin. Etäisen isovanhemmastyylin vastakohtana on *vaikutusvaltainen* isovanhempi, joka on havaittu niin Cherlinin ja Furstenbergin (1985) kuin Muellerin ym. (2002) tutkimuksissa. Muellerin ym. (2002, 373) mukaan nämä isovanhemmat vaikuttavat vahvasti lastenlastensa elämään ja asuvatkin yleensä lähellä heitä. Kontakti lastenlapsiin onkin yleensä tiuhaa, melkein jokapäiväistä (Cherlin & Furstenberg 1985, 103). Vaikutusvaltaiset isovanhemmat toimivat vanhempien tavoin auktoriteetteina ja myös kurinpitäjinä lastenlapsilleen (Mueller ym. 2002, 373).

Cherlinin ja Furstenbergin (1985) sekä Muellerin ym. (2002) tutkimuksista on havaittu lisäksi *kannustava* isovanhempi ja *auktoriteettiorientoitunut* isovanhempi. Kannustavat isovanhemmat tarjoavat lastenlapsilleen läheisyyttä ja tekevät asioita heidän kanssaan, mutta eivät ota vaikutusvaltaisten isovanhempien tavoin auktoriteetin roolia itselleen tai osallistu lastenlastensa elämään yhtä vahvasti. Kannustavat isovanhemmat kokevat, että he pystyvät rohkaisemaan ja tukemaan lastenlapsiaan ja myös siirtämään heille erilaisia taitoja. Sen sijaan auktoriteettiorientoituneet isovanhemmat eivät näe lastenlapsiaan kovinkaan usein, ja lastenlapsiin pidetty kontakti on usein

epäsuoraa (Mueller ym. 2002, 376–377). He pitävät itseään kuitenkin auktoriteetteina lastenlapsilleen (Cherlin & Furstenberg 1985, 101). Auktoriteettiorientoituneet isovanhemmat näkevät itsensä myös neuvonantajina ja auttavat lastenlapsia saavuttamaan päämääriään (Mueller ym. 2002, 377).

Isovanhempi saattaa toimia myös *sijaisvanhemman* roolissa. Tämä rooli lankeaa yleensä isoäidille, ja pyyntö tähän rooliin tulee useimmiten lapsen äidiltä tai isältä. Isoäiti ottaa vastuun lapsen huolehtimisesta yleensä silloin, kun lapsen äiti menee töihin. (Neugarten & Weinstein 1964, 201.) Isovanhempien rooli perheissä voi siis olla hyvinkin vaihteleva. Isovanhemmat voivat toimia tilapäisinä lastenhoitajina, jota Neugartenin ja Weinsteinin (1964) sijaisvanhempi-isovanhempi edustaa, tai kokopäiväisinä kasvattajina ja huoltajina, jos vanhemmat eivät jostain syystä pysty huolehtimaan lapsesta. (Devine & Earle 2011, 125.)

TAULUKKO 1. Isovanhemmuustyylit ja niiden määritelmät

ISOVANHEMMUUSTYYLI	MÄÄRITELMÄ
Muodollinen isovanhempi (Neugarten & Weinstein 1964)	-jatkuvasti kiinnostuneita lastenlapsistaan, mutta vetävät selkeän eron isovanhemmuuden ja vanhemmuuden välille
Passiivinen isovanhempi (Cherlin & Furstenberg 1985; Mueller, Wilhelm & Elder 2002)	- pitävät itseään lastenlastensa kavereina, eivät kurinpitäjinä -jättävät kasvatusvastuun lasten vanhemmille
Hauskuutta etsivä isovanhempi (Neugarten & Weinstein 1964; Cherlin & Furstenberg 1985)	-suhde perustuu leikkisyyteen ja hauskaan yhdessä tekemiseen, etenkin lastenlasten ollessa pieniä
Etäinen isovanhempi (Neugarten & Weinstein 1964; Mueller ym. 2002; Cherlin & Furstenberg 1985)	-näyttäytyvät lastenlastensa elämässä harvoin, yhteydenpito epäsäännöllistä -eivät tunne lastenlapsiaan kovinkaan hyvin
Vaikutusvaltainen isovanhempi (Cherlin & Furstenberg 1985; Mueller ym. 2002)	-vaikuttavat vahvasti lastenlastensa elämään, yhteydenpito jokapäiväistä -toimivat auktoriteetteina ja kurinpitäjinä lastenlapsilleen
Kannustava isovanhempi (Cherlin & Furstenberg 1985; Mueller ym. 2002)	-kokevat voivansa rohkaista ja tukea lastenlapsiaan -eivät toimi auktoriteetteina
Auktoriteettiorientoitunut isovanhempi (Cherlin & Furstenberg 1985; Mueller ym. 2002)	-eivät näe lastenlapsiaan usein, yhteydenpito epäsuoraa -pitävät itseään auktoriteetteina ja neuvonantajina lastenlapsilleen
Sijaisvanhempi (Neugarten & Weinstein 1964)	-isovanhempi, yleensä isoäiti, voi toimia lapsenlapselleen sijaisvanhempana

Kuten yllä olevasta taulukosta ja tutkimuksista selviää, isovanhemmuustyyplejä on monenlaisia. Muodollinen, passiivinen, hauskuutta etsivä sekä kannustava isovanhempi tähtäävät toiminnassaan mukavaan yhdessäoloon ja jättävät kasvatusvastuun mieluummin lapsen vanhemmille. Vaikutusvaltainen isovanhempi on vahvasti mukana lapsen elämässä ja ottaa sitä kautta vastuuta lapsesta sekä pitää kuria. Etäiset ja auktoriteettiorientoituneet isovanhemmat näkevät lastenlapsiaan harvoin ja etenkin auktoriteettiorientoitunut isovanhempi pitää itseään neuvonantajan asemassa. Sijaisvanhempana ollessaan isovanhempi ottaa vastuulleen lapsesta huolehtimisen. (Neugarten & Weinstein 1964; Cherlin & Furstenberg 1985; Mueller ym. 2002.)

3.2 Isovanhemmat perheen arjessa

Isovanhemmat ovat perheille parhaimmillaan suuri voimavara ja isovanhemmilta tullut apu on usein korvaamatonta. Ijäksen (2004, 58, 62) mukaan isovanhempien apua kaivataan eniten perheissä, joissa on pieniä lapsia. Esimerkiksi lasten sairastelut ovat tilanteita, joissa isovanhemmat voivat osoittautua tärkeäksi hoitoavuksi. Myös uuden sisaruksen synnyttyä perheeseen isovanhemmat voivat tarjota erityistä huomiota vanhemmille sisaruksille, jotta he tuntevat itsensä edelleen tärkeiksi vanhempien huomion kohdistuessa ehkä enemmän uuteen pienokaiseen. Devinen ja Earlen (2011, 125) mukaan isovanhempien rooli perheissä voi olla hyvinkin vaihteleva ja isovanhempien rooli voi vaihdella lasten tilapäishoitajasta kokopäiväiseen kasvattajaan.

Isovanhemmat voivat tuoda helpotusta myös niiden perheiden arkeen, joissa lapset eivät ole enää aivan pieniä. Isovanhempien avun mahdollistama vanhempien oma, kahdenkeskinen aika voi olla suuri jaksamisen edesauttaja. Avoimet välit isovanhempiin takaavat sen, että kiireiden ja huolien keskellä voi isovanhemmat aina pyytää avuksi. (Ijäs 2004, 61.) Isovanhempien tärkeään rooliin kuuluukin lastenlasten kanssa oleminen ja isovanhempien tärkeys lastenlasten hoidossa on pystytty osoittamaan myös tutkimustuloksien (Ylikarjula 2011, 137; Coall & Hertwig 2010, 2). Suomessa tehdyn Gentrans-

tutkimushankkeen (2009) mukaan isovanhempia pyydetään lastenhoitoavuksi yleensä vanhempien harrastusten, iltamenojen, työkiireiden tai työmatkojen vuoksi. Isovanhemmat hoitavat lastenlapsiaan myös pelkästään sen takia, että saisivat viettää aikaa heidän kanssaan. Tutkimuksen mukaan lastenhoitoapu saattaa toisinaan olla kuitenkin varsin intensiivistä ja uhrautuvaa, sillä lastenlapsista huolehditaan silloinkin, kun isovanhempi on itse vielä mukana työelämässä. (Haavio-Mannila, Majamaa, Tanskanen, Hämäläinen, Karisto, Rotkirch, & Roos 2009, 58.)

Vuonna 2013 Suomessa 81% vanhemmista on saanut lastenhoitoapua omilta vanhemmiltaan ja vanhemmista 74% sai apua puolison vanhemmilta (Väestöliitto 2013). Coallin ja Hertwigin (2010) mukaan esimerkiksi Yhdysvalloissa työssäkäyvistä naisista 28% turvautuu omien tai puolisonsa vanhempien apuun pienten lastensa hoidon järjestämisessä. Lisäksi kymmenessä Euroopan valtiossa tehdyn tutkimuksen mukaan isoäideistä 58% ja isoisistä 49% hoitivat lastenlapsiaan ainakin jollain tavalla 12 kuukauden pituisen jakson aikana ja 55–69-vuotiaat saksalaiset viettävät keskimäärin 12,8 tuntia kuukausittain lastenlapsiaan vahtien. (Coall & Hertwig 2010, 2.) Isovanhempien mahdollisuuksiin auttaa lastenhoidossa vaikuttaa kuitenkin suuresti maantieteellinen etäisyys eli se, kuinka lähellä lapsenlapsiaan isovanhemmat asuvat (Saarinen 2008, 37).

Isovanhemmat voivat olla myös perheen rahallisia tukijoita. Tämä on kuitenkin joiltain osin arka aihe, sillä rahallisen avun antaminen herättää useita ristiriitoja ja kysymyksiä. Tuleeko kaikille lapsille tai lastenlapsille antaa saman verran rahaa yhtä aikaa, vaikka kaikilla ei olisikaan juuri sillä hetkellä samanlaista tarvetta? Onko viisasta taata esimerkiksi lasten asuntolainoja? Joissain tilanteissa isovanhemmilla ei edes ole ylimääräistä rahaa lasten perheille jaettavaksi. (Ijäs 2004, 64–65.) Rahallisen tuen lisäksi isovanhemmilta saatu tuki voi olla henkistä. Henkisen tuen merkitys korostuu etenkin yksinhuoltajilla, joille lasten isovanhemmat saattavat toimia tärkeänä turvaverkkona. (Lammi-Taskula, Suhonen & Salmi 2004, 109.)

Vaikka isovanhempien apu on korvaamatonta, isovanhemmat vanhenevat ja voimat alkavat heiketä jossain vaiheessa. Kaikkensa antaminen lasten perheille ja lastenlapsille voi olla palkitsevaa, mutta myös kuluttavaa. Tämä voi myös aiheuttaa isovanhemmissa stressiä ja paineita. Isovanhempien tulisikin löytää tasapaino lastensa perheisiin osallistumisen ja oman elämän välillä. Stressiä on mahdollista ehkäistä antamalla isovanhemmille mahdollisuuksia sellaisiin aktiviteetteihin lastenlastensa kanssa, jotka eivät sisällä varsinaista lastenhoitoa ja raskaita kotitöitä. (Ijäs 2004, 85; Bernal & de la Fuente Anuncibay 2007, 85.) Tutkimuksissa onkin todettu, että isovanhempien toiminta ei pyri suorituksiin ja tuottavuuteen, joiden kautta nykypäivän suhteita saatetaan usein tarkastella. Isovanhemmuudessa toiminnan kokemuksellisuus voidaan nähdä merkityksellisenä niin lapsenlapsen kuin isovanhemman osalta. Tämä piirre on yksi niistä tekijöistä, joka tekee isovanhemmuudesta suuren voimavaran isovanhemman, hänen perhekuntansa ja yhteiskunnankin kannalta. (Marin 2002, 113.)

3.3 Isovanhempien ja lastenlasten suhde

On havaittu, että isovanhemmat ajattelevat lastenlapsistaan positiivisesti ja heillä on myönteisiä tunteita lapsia kohtaan. Tähän myönteisten tunteiden ilmaisuun ei lapsen iällä tai sukupuolella näytä olevan merkitystä. Eräässä brittiläisessä tutkimuksessa isovanhemmat ovat myös todenneet suhteensa lastenlapsiinsa olevan yksiä tärkeimpiä ihmissuhteita elämässään. (Smorti, Tschiesner & Farneti 2012, 897; Clarke & Roberts 2004, 197.) Lapset taas voivat kokea isovanhemmuuden eri tavoin ja yksi suurin tekijä on lapsen ikä. Ijäksen (2004, 18) mukaan lapsen ikä vaikuttaa suoraan esimerkiksi muistoihin omista isovanhemmista. Monilta nämä muistot voivat puuttua kokonaan jos isovanhemmat ovat kuolleet varhain, jo ennen lastenlasten syntymää. Tällöin tarinat ja kertomukset isovanhemmista voivat muodostaa lapselle kuvan omasta mummosta tai ukista.

Isovanhemman ja lapsenlapsen välistä suhdetta on kuvattu parhaimmillaan dynaamiseksi ja molemminpuoleiseksi. Suhteen laatuun vaikuttaa olennaisesti se, millaiset suhteet isovanhemmilla ja lastenlasten vanhemmilla on toisiinsa. (Hayslip Jr. & Page 2012, 186; Reiman-Salminen 2008, 49.) Ijäs (2004, 41) pohtiikin, millainen oikeus lapsilla on isovanhempiin ja toisaalta isovanhemmilla lastenlapsiin? Tapaamisten mahdollistaminen on yksinomaan vanhempien päätös, sillä esimerkiksi Suomen laki ei turvaa minkäänlaisia tapaamisoikeuksia lapsille ja isovanhemmille (Ylikarjula 2011, 139; Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 7). Näissä tilanteissa merkittäviksi nousevat esiin juuri isovanhempien suhteet omiin lapsiinsa ja heidän puolisoihinsa. Se, että nämä suhteet ovat kunnossa puolin ja toisin, antaa tilaisuuden lastenlasten ja isovanhempien suhteiden kehitykselle. (Ijäs 2004, 41.)

Suomalaisilta isovanhemmilta kerättyjen kirjoitelmien mukaan lastenlasten kanssa vietetty aika perustuu tavalliseen arkeen. Tärkeää näille isovanhemmille oli rauhallinen ja arkinen yhdessäolo lastenlastensa kanssa, sekä erilaisten taitojen ja arvojen siirtäminen eteenpäin. Arkinen yhdessäolo ja leikki liitettiin kirjoitelmissa usein lasten lomiin, sekä mökillä ja maalla olemiseen. Tällöin lastenlapset pääsivät isovanhempiensa mukana kalastamaan, veneilemään, marjastamaan sekä osallistumaan puutarhatöihin. Mökkeilyn ohella isovanhemmat ja lastenlapset tekivät yhteisiä matkoja Suomen sisällä ja ulkomailla. Lisäksi tutkimuksen isovanhemmat kuvasivat pieniä, arkisia menemisiä merkityksellisiksi, esimerkiksi yhteiset kauppareissut olivat tärkeitä. Mieluisan yhdessäolon lisäksi isovanhemmille oli tärkeää se, että he pystyivät opettamaan lastenlapsilleen yhteisen tekemisen kautta erilaisia asioita. Nämä asiat saattoivat liittyä esimerkiksi sosiaalisiin taitoihin tai erilaisten konkreettisten taitojen, esimerkiksi käsitöiden tai puutöiden opettamiseen. Kirjoitelmien isovanhemmat harrastivat lastenlastensa kanssa myös liikuntaa, opettaen eri lajeja ja edistäen samalla terveellisiä elämäntapoja. (Fågel & Rotkirch 2010, 80–95.)

On todettu, että sekä lastenlasten että isovanhempien iät vaikuttavat siihen, millaista yhteydenpito heidän välillään on ja mistä asioista kanssakäyminen

koostuu. Lastenlasten ollessa pieniä, isovanhemmat keskittyvät yleensä pelkästään lasten hoitamiseen, kun taas lastenlasten ollessa lähempänä aikuisikää, isovanhempien roolit saattavat muuttua pikemminkin kuuntelijoiksi ja tukijoiksi. (Hayslip Jr. & Page 2012, 193.) Lastenlasten kasvaessa erilaiset aktiiviset kanssakäymisen muodot, muun muassa leikkiminen ja viihdyttäminen, vaihtuvat passiivisempiin muotoihin, esimerkiksi puhumiseen lapsenlapsen elämän arkipäiväisistä tapahtumista (Chambers ym. 2009, 70). Yhteydenpito lastenlasten ja isovanhempien välillä vähenee yleensä silloin, kun lapsenlapset kasvavat ja tulevat itsenäisemmiksi. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että yhteydenpidon merkitys vähentyisi, tai että lastenlasten ja isovanhempien välinen suhde väljähtäisi. Lastenlasten ja isovanhempien välinen yhteydenpito saattaa vähentyä joksikin aikaa, mutta yleensä isovanhempien vanhentuessa yhteydenpito muuttuu tärkeämmäksi. (Hayslip Jr. & Page 2012, 193; Hurme, Westerback & Quadrello. 2010, 266.) Ruoppilan (2014, 117) mukaan lastenlapsiin säilyvät kontaktit ovat tärkeitä isovanhempien mielialalle, sillä yhteydenpidon menettäminen yhteenkin lapsenlapsen voi aiheuttaa isovanhemmissa masennusoireita. Kalliopuskan (1994) tutkimuksen isovanhemmat totesivat, että he haluaisivat parantaa suhdettaan lastenlapsiin juuri yhteydenpidon lisäämisellä ja toivoivat enemmän yhteistä aikaa lastenlastensa kanssa.

Isovanhempien siviilisäädyllä ja sukupuolella, sekä lastenlasten määrällä on merkitystä isovanhempien ja lastenlasten välisessä yhteydenpidossa. Siviilisäätö vaikuttaa varsinkin isoisien kohdalla, sillä jos isoisä on eronnut, pitää hän tällöin yleensä vähemmän yhteyttä lastenlapsiinsa kuin avioliitossa oleva isoisä. Myös leskeksi jääminen voi vähentää yhteydenpitoa isovanhempien ja lastenlasten välillä, oli kyseessä sitten isoisä tai isoäiti. (Hayslip Jr. & Page 2012, 193.) Hurmeen ym. (2010, 267) mukaan lastenlapset ovat yhteydessä isoäitiin enemmän kuin isoisään. Isoäidit tapaavat lastenlapsiaan useammin ja puhuvat heidän kanssaan myös puhelimesta enemmän. He osallistuvat myös aktiiviseen toimintaan lastenlastensa kanssa isoisä useammin. Toisaalta, isän puoleiset isovanhemmat voivat olla aktiivisempia toimimaan lastenlastensa kanssa kuin

äidin puoleiset isovanhemmat. Sen sijaan jos isovanhemmilla on monta lastenlasta, eivät he välttämättä pysty pitämään yhteyttä jokaiseen samalla tavalla. (Smorti, Tschiesnern & Farnet 2012, 897; Hayslip Jr. & Page 2012, 194.) Tällöin myös merkityksellisen suhteen luominen lastenlapsiin voi vaikeutua (Mueller & Elder 2003, 405). Isovanhempien ja lastenlasten yhteydenpito muodostaa välineen vuorovaikutukselle ja sosiaaliselle kanssakäymiselle. Sosiaalinen kanssakäyminen rakentaa pohjan tunteiden kokemiselle, sekä mahdollistaa myös tietojen ja taitojen välittämisen. (Hurme ym. 2010, 265.)

Isovanhempien ja lastenlasten maantieteellinen etäisyys on yksi tärkeimmistä yhteydenpidon määrittäjistä. Mitä pienempi välimatka on, sitä paremmat ovat mahdollisuudet kanssakäymiseen. (Hayslip Jr. & Page 2012, 194.) Aikaisemmin oli yleisempää, että isovanhemmat asuivat lähellä lapsenlapsiaan, mutta nykyään globalisaation ja perheiden liikkuvuuden vuoksi perheet saattavat asua toisessa kaupungissa, tai jopa eri maassa kuin isovanhemmat (Devine & Earle 2011, 124). Suomalaiset lapset asuvat kuitenkin suhteellisen lähellä isovanhempiaan, vaikka Suomen suuren pinta-alan ja muuttoliikkeen rajuuden vuoksi voisi olettaa toisin (Lammi-Taskula ym. 2004, 107). Lyhyt välimatka voi tarkoittaa läheisempää suhdetta isovanhempien ja lastenlasten välillä, mutta pidempi maantieteellinen etäisyys ei kuitenkaan aina tarkoita sitä, etteikö isovanhempien ja lastenlasten välinen yhteydenpito olisi laadukasta. Yhteydenpitoa voidaan vaalia esimerkiksi puhelimitse, kirjeitse ja sähköpostitse. (Arber & Timonen 2012, 12.) Devinen ja Earlen (2011) tutkimuksessa puhelin oli käytetyin yhteydenpitoväline isovanhempien ja lastenlasten välillä, mikä mahdollisti myös sen, että pienet lapset kuulivat isovanhempiensa äänen. Sähköpostia käytettiin myös usein, mutta se rajasi pienten lasten suoran yhteydenpidon isovanhempiin. Myös uudet, erilaiset sähköiset yhteydenpitovälineet voivat lievittää pitkän välimatkan vaikutuksia (Hayslip Jr. & Page 2012, 194).

Ruoppila, Kotilainen ja Vasikkaniemi (1999) ovat sitä mieltä, että lasten on tärkeää voida toimia yhdessä isovanhempien tai ylipäätään ikääntyvien ihmisten parissa. Tällöin lapset saavat realistisia ja monipuolisia käsityksiä vanhuudesta.

Jos lapsilla on liian vähän kokemuksia tai tietoa vanhoista ihmisistä, suhtautuminen voi olla ennakkoluuloista ja kielteistä. Eri sukupolvien yhteinen toiminta voi vaikuttaa myönteisesti lasten asenteisiin ikäihmisiä kohtaan ja samalla lapset myös oppivat arvostamaan ikääntyviä ihmisiä. (Ruoppila ym. 1999, 345–346.)

Niin perheenjäsenten odotukset isovanhemman käytöksestä kuin myös isovanhemman terveydentila vaikuttavat siihen, millainen suhde isovanhemman ja lapsenlapsen välille voi syntyä (Hayslip Jr. & Page 2012, 186). Isovanhemmat voivat olla lastenlastensa mukana erilaisissa aktiviteeteissa sekä toimia tärkeinä neuvonantajina. He voivat myös tukea lastenlapsiaan taloudellisesti tai tarjota ohjausta lastenlastensa tärkeissä elämänvaiheissa. (Mueller & Elder 2003, 405.) Isovanhemmat voivat toimia myös tärkeinä oppien ja arvojen välittäjinä ja lastenlastensa kanssa he saavat jakaa vanhemman sukupolven tietoa ja taitoja. He pystyvät osallistumaan lastenlastensa elämään ilman samanlaisia velvollisuuksia, joita vanhempana oleminen sisältää. (Bernal & de la Fuente Anuncibay 2007, 86; Kalliomaa 2008, 44.) Lapset tarvitsevat turvaverkostoa, ja isovanhemmat ovat tärkeä osa tätä tukiverkkoa (Ijäs 2004, 61; Reiman-Salminen 2008, 48).

4 LAPSET AJATTELIJOINA JA TOIMIJOINA

Nykyajan opetuksessa ja kasvatuksessa ajatellaan vielä usein, että lapsi on keskeneräinen ja lapset on kasvatettava tulevaisuutta varten osaaviksi aikuisiksi. Ajattelua on kuitenkin kritisoitu, sillä lapsuus on arvokasta juuri tässä ja nyt. (Turja 2011, 42.) Tässä luvussa paneudummekin lasten kuulemiseen, osallisuuteen ja toimijuuteen erityisesti tutkimuksen teon näkökulmasta. Lisäksi luvun lopussa esittelemme muutaman lapsinäkökulmaisen tutkimuksen isovanhemmista. Näitä tutkimuksia on kuitenkin niukasti, joten esittelemme myös pari tutkimusta, joissa on käsitelty vanhuutta ja vanhenemista lasten näkökulmasta. Perustelemme tätä myös sillä, että isovanhemmat ovat useimmiten 60–75 vuoden ikäisiä (ks. sivu 15), joten on aiheellista perehtyä myös tutkimuksiin, joissa lapset ovat kertoneet näkemyksiään ikääntyvistä ihmisistä.

4.1 Lasten kuuleminen

Lasten oikeudet on määritelty YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa. Tämä sopimus antaa perustan myös lasten kuulemiselle ja mielipiteiden huomioon ottamiselle, sillä siinä painotetaan lasten näkemysten huomioimista iän ja kehitystason mukaisesti. (Yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 12.) Turjan (2004, 10) mukaan lasten kuuleminen lisää lasten osallisuutta lapsia itseään koskevissa asioissa. Lasten kuuleminen osoittaa myös sen, ettei heitä nähdä pelkästään objekteina, vaan heidän ihmisarvoaan kunnioitetaan (Roberts 2000, 229).

Lapsiin ei ole aina suhtauduttu vaikuttavana ja antavana osapuolena. Kasvattajat ovat tähänneet ajattelussaan tulevaisuuteen, eivätkä nähneet lapsuutta niinkään omana tärkeänä elämänvaiheena, vaan pikemminkin aikuisuuteen valmistautumisena. (Turja 2004, 10.) Myös Alasen (2001) mukaan lasten arkisten kokemusten, tekemisten ja saavutusten selvittämiseen on kiinnitetty vain vähän huomiota. Lapsia ei ole nähty samanlaisena sosiologista huomiota tarvitsevana ryhmänä kuten keskiluokka, maaseutuväestö,

lähiöasukkaat tai naiset. Tyypillistä on ollut myös se, että lasten hyvinvointiin tai elämänmuutoksiin liittyvät kysymykset kysytään useimmiten muilta, kuin lapsilta itseltään. Lasten omat tiedot, kokemukset ja eletty lapsuus on jätetty syrjään, ikään kuin lapset eläisivät yhteiskunnan marginaalissa, eikä lapsia myöskään ole nähty osallistujina, vaikuttajina tai toimijoina. (Alanen 2001, 166.)

Lasten kuuleminen terminä viittaa siihen, että lapsi kertoo aikuiselle jotakin. Ovatko pienetkin lapset sitten kykeneviä kertomaan aikuiselle, eli voiko pieniä lapsia kuulla? Forsberg (2000, 34, 37) tarjoaa tähän mielenkiintoisen näkökulman siitä, että aina pienten lasten puhetaitojen puuttuessa ei ole kyse lapsen puutteesta vaan yhtä kaikki myös kuulijan taidoissa voi olla rajoitteita ja puutteita. Lasten kuulemisessa täytyykin ottaa huomioon ne tavat, joilla lapset kuvaavat maailmaa luontevimmin. Puhe ei ole ainut keino, vaan lapsille ominaisia ilmaisun kanavia ovat muun muassa leikki, tarinat, piirtäminen, näyttelemine ja monet muut toiminnalliset aktiviteetit.

Lapsia on kuunneltu lastentarhoissa 1900-luvun alkupuolelta lähtien, jolloin lasten "kuuleminen" oli sitä, että aikuiset havainnoivat lapsia lasten tietämättä (Turja 2011, 43). Tämä ajattelutapa on vuosien saatossa muuttunut ja nykyään lasten on mahdollista olla tietoisesti informantteina ja keskustelujen osapuolina (Helavirta 2007, 629). Aikuisille lasten tietoinen kuuleminen voi tarjota kurkistusikkunan lasten maailmaan, sillä se tarjoaa mahdollisuuksia löytää uusia näkökulmia arjen tapahtumiin (Turja 2004, 11).

Lasten kuulemisella on vaikutuksia myös lapsiin. Kuulluksi tuleminen tai esimerkiksi tutkimukseen osallistuminen ja ajatusten kertominen voivat olla voimaannuttavia kokemuksia lapselle. Lisäksi lasten metakognitiiviset eli oman ajattelun taidot harjaantuvat, kun he voivat pohtia kokemuksiaan muiden kanssa sekä ideoida ja neuvotella yhdessä. Samalla itseluottamus ja yhteistyötaidot vahvistuvat. (Helavirta 2007, 630; Turja 2011, 52.) Lapsi kokee olevansa toimija, jonka mielipiteillä ja ajatuksilla on väliä (Bosisio 2012, 143).

Bosisio (2012, 143) kuitenkin muistuttaa, että lapsille äänen antaminen ja heidän mielipiteidensä huomioiminen ei tarkoita, että lapset voisivat itse päättää kaikesta. Lapset kyllä ovat kykeneviä tekemään päätöksiä ja heidän tulee saada

olla mukana heitä itseään koskevien päätösten teossa. YK:n lapsen oikeuksien sopimuskin mainitsee lapsen iän ja kehitystason huomioimisen lasten ilmaistessa mielipiteitään (Yleissopimus lapsen oikeuksista, artikla 12). Lasten kokemuksilla ja näkemyksillä on kuitenkin suuri arvo eikä lasten ääntä siten pidä sivuuttaa (Bosisio 2012, 143).

4.2 Lapset toimijoina ja tutkimukseen osallistujina

Lapsuutta on käsitelty aikaisemmin pelkästään aikuisuuden kautta. Kaikki, mitä lapset tekivät tai heille tehtiin, tulkittiin aikuisuuteen kasvamisen prosessina. Aikuisuus nähtiinkin eräänlaisena päätepisteenä, johon lasten toiminta kohdistui. (James 2009, 34.) 1970-luvulta eteenpäin uudenlainen lapsuuskäsitys ja lasten näkeminen sosiaalisina toimijoina saivat kuitenkin kannatusta (Mayall 2013, 13; Turja 2004, 10). Toimijuudella (*agency*) tarkoitetaan sellaista vuorovaikutusta muiden kanssa, jolla voi vaikuttaa esimerkiksi päätöksiin (Mayall 2002, 21). Lasten tunnustaminen toimijoiksi uudistaa tavan, jolla lapset voidaan ymmärtää aktiivisina yhteiskuntaan osallistujina. Kuitenkin, jotta lapset voidaan nähdä sosiaalisina toimijoina, täytyy heidät ensin nähdä kyvykkäinä sosiaaliseen toimintaan sekä tunnistaa ne alueet, joissa lapset sosiaalisesti toimivat. (James 2009, 34; Hendrick 2008, 55.)

Lapset ja aikuiset kohtaavat arjen eri toiminnoissa omine lähtökohtineen ja motiiveineen, ja lapsi on mukana näiden toimintojen muokkaamisessa ja merkitysten antamisessa (Turja 2004, 10). Lapset myös tekevät asioita, joilla on vaikutusta heidän elämäänsä ja ihmissuhteisiinsa, sekä omaavat tietoa heille tärkeistä asioista (Mayall 2013, 9). Lasten toimijuuden kunnioittaminen ei kuitenkaan tarkoita aikuisten vastuun vähentymistä, vaan se asettaa uusia vaatimuksia aikuisten toiminnalle. Aikuisten tulee rakentaa lasten ympäristöjä, ohjata heidän toimintaa sekä mahdollistaa sosiaalinen osallistuminen lapsille sopivilla tavoilla. Tämä on huomioitava etenkin suoraan lasten elämää koskevissa asioissa. (Woodhead & Faulkner 2008, 35.) On myös huomioitava, että lasten toimijuus on lasten oma valinta, ja he voivat päättää käyttävätkö sitä vai

eivät. Kaikilla lapsilla ei lisäksi ole välttämättä samanlaisia mahdollisuuksia toimijuuteen. (James 2009, 44.)

Lapsitutkimus voidaan määritellä sen mukaan, millä tavalla lapset tutkimuksessa sijoittuvat. Tutkimusta voidaan tehdä lapsista, lapsille, lasten kanssa tai lasten toimesta. (Uusiautti & Määttä 2013, 14–17.) Aikaisemmin lapsia ja lapsuutta tutkittaessa lapsiin liittyvät asiat kysyttiin aikuisilta, kuten vanhemmilta tai opettajilta. Lasten kognitiivisten taitojen ei uskottu olevan tarpeeksi hyvät, tai heitä pidettiin muuten vain kyvyttöminä vastaamaan kysymyksiin esimerkiksi käytöksestä, havainnoista, mielipiteistä ja uskomuksista. (Scott 2008, 88; Mayall 2008, 110.) Kuitenkin, kuten Scott (2008, 88) toteaa, parhaiten tietoa lasten näkökulmista, toiminnasta ja asenteista saa lapsilta itseltään. Lapset pystyvät tarjoamaan luotettavia vastauksia etenkin heidän elämälleen merkittävistä asioista. Lasten näkeminen sosiaalisina ja tiettyjä oikeuksia omaavina toimijoina ovat tärkeitä näkökulmia nykypäivän lapsitutkimuksessa (Christensen & James 2008, 1). Woodheadin ja Faulknerin (2008, 34) mukaan lapsen status tutkimuksessa on nykyään alettu nähdä osallistujana objektina olemisen sijaan.

4.3 Lasten näkökulma isovanhempiin ja ikääntyviin ihmisiin

Eräässä espanjalaisessa tutkimuksessa selvitettiin lastenlasten ja isovanhempien välistä suhdetta lasten näkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, kuka on lasten lempi-isovanhempi, ja mitä tämä isovanhempi tekee lastenlastensa kanssa. Tutkimuksen tuloksissa kävi ilmi, että lasten lempi-isovanhempi oli useimmiten äidinpuoleinen isoäiti, joka asuu samassa kaupungissa lastenlastensa kanssa sekä pitää yhteyttä heihin päivittäin. Lasten mukaan yleisimmät aktiviteetit isovanhempien kanssa olivat isovanhempien luona hoidossa oleminen sekä syöminen yhdessä. Aktiviteetteja, joihin isovanhemmat eivät lasten mukaan koskaan osallistuneet, olivat musiikin kuuntelu sekä harrastuksiin tai kouluun vieminen ja sieltä hakeminen. (Viguer, Meléndez, Valencia, Cantero & Navarro 2010.)

Myös Keeling (2012) on tutkimuksessaan paneutunut lasten näkökulmaan isovanhemmista sekä sukupolvien välisestä suhteesta. Lasten tuli listata ne ihmiset, joita he pitivät isovanhempinaan. Isovanhemmiksi koettujen ihmisten määrä vaihteli 1–7 isovanhempaan. Tutkimuksen tuloksista kävi myös ilmi, että noin 40% tutkimukseen osallistuneista lapsista on päivittäin kontaktissa isovanhempiinsa. Kolmasosa viettää säännöllisesti aikaa isovanhempiensa kanssa ja noin viidennes kuvaili omaavansa erityisen suhteen isovanhempiin. Alle 10% lapsista sanoi, ettei juuri tuntenut isovanhempiaan. Lasten ja isovanhempien suhteiden laatu vaihteli päivittäin kasvokkain tapahtuvista kontakteista ei ollenkaan tapaamiseen. Isovanhemmilla myös koettiin olevan monenlaisia rooleja kuten kotiläksyissä auttaja ja lastenhoitaja. Toisaalta huolehtiminen oli molemminpuolista, sillä lapset mainitsivat myös itse auttavansa isovanhempiaan erilaisissa kotitöissä. (Keeling 2012.)

Ruoppila, Kotilainen ja Vasikkaniemi (1999) ovat tutkineet lasten asenteita ja käsityksiä vanhenemista ja vanhoja ihmisiä kohtaan sekä sitä, miten sukupolvien välinen vuorovaikutus vaikutti lasten käsityksiin. Ennen vuorovaikutuskokeilua selvitettiin lasten asenteita vanhuksia kohtaan sekä koettua vertailuryhmältä. Näiden ryhmien käsitykset eivät eronneet toisistaan ja iäkkäiden ihmisten elämää luonnehdittiin useimmiten vaikeana ja passiivisena. Loppumittauksissa lasten asenteet kuitenkin erosivat toisistaan. Ne lapset, jotka olivat toimineet säännöllisesti iäkkäiden ihmisten kanssa, ajattelivat myönteisemmin ja monipuolisemmin iäkkäistä ihmisistä ja heidän kanssaan tehtävästä toiminnasta kuin ne lapset, jotka eivät olleet toimineet yhdessä vanhusten kanssa. (Ruoppila ym. 1999.)

Myös Hurme (1986) tutki 12-vuotiaiden lasten käsityksiä vanhuksista. Lapset määrittivät vanhuutta iän avulla ja tuloksista kävi ilmi, että yli 50-vuotias ihminen on vanha. Vanhuutta määriteltiin lisäksi fyysisen rappeutumisen (“Harmaat hiukset”), tapojen ja tottumusten (“Ei enää käy töissä”) sekä psyykkisen rappeutumisen (“Eivät enää muista hyvin”) mukaan. Kysyttäessä vanhusten ulkonäön tunnusomaisia piirteitä, 68% lapsista mainitsi vanhusten olevan ryppyisiä ja kurttuisia.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -KYSYMYKSET

Tutkimuksemme tehtävänä on tutkia lasten käsityksiä isovanhemmista. Tarkoituksena on tutkia isovanhemmuutta nimenomaan lasten näkökulmasta, sillä sen kaltaista tutkimusta on vielä melko vähän. Isovanhemmuutta on tutkittu lähinnä isovanhempien itsensä näkökulmasta, joten onkin kiinnostavaa selvittää lasten käsityksiä isovanhemmista.

Isovanhemmilla on kautta aikojen ollut tärkeä merkitys lapsiperheille niin lastenhoitoapuna kuin esimerkiksi taloudellisina tukijoina (Ijäs 2004, 58; 64). Nykyajan isovanhemmat ovat näkemässä lapsen kasvun ja kykenevät olemaan siinä mukana (Lumme-Sandt & Pietilä 2014, 143). Isovanhempien ja lastenlasten välinen suhde ja sen ylläpito ovat tutkimuksissa osoittautuneet tärkeiksi etenkin isovanhemmille (Ruoppila 2014, 117), mutta samalla tavalla isovanhemmat ovat tärkeä osa myös lasten tukiverkkoa (Ijäs 2004, 61). Isovanhempien ja lastenlasten suhde on siis parhaimmillaan molemminpuolinen ja tärkeä kummallekin osapuolelle (Hayslip Jr. & Page 2012, 186).

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on selvittää, mitä lapset ajattelevat isovanhemmista ja millaisia käsityksiä lapsilla heistä on. Tarkoitus on selvittää, mitä lapset ajattelevat erikseen isoäideistä ja isoisistä. Tutkimuksen tehtävänä on myös saada tietoa siitä, millaisena paikkana lapset käsittävät mummolan. Tutkimustamme ohjaavat seuraavat tutkimuskysymykset:

Pääkysymys ja tarkentavat alakysymykset:

Millaisia isovanhemmat ovat lasten mielestä?

1.1 Millaisia käsityksiä lapsilla on isoäideistä?

1.2 Millaisia käsityksiä lapsilla on isoisistä?

1.3 Millaisena paikkana mummola näyttäytyy lasten käsityksissä?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämä tutkimus on laadullinen eli kvalitatiivinen, mikä tarkoittaa asioihin syventymistä ja tutkimuksen painottumista yksityiskohtiin. Laadullinen tutkimus keskittyy ilmiöiden kuvaamiseen ja ymmärtämiseen, sekä yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteiden selvittämiseen. Laadullinen tieto vangitsee parhaimmillaan ihmisen oman henkilökohtaisen kokemuksen maailmasta. (Metsämuuronen 2005, 203; Tuomi & Sarajärvi 2009, 28; Patton 2015, 12.)

6.1 Lähtökohtana fenomenografia

Fenomenografialla tarkoitetaan ihmisen maailmaa koskevien käsitysten tutkimista laadullisesti. Nimenä fenomenografia tarkoittaa ilmiötä ja kuvaamista. (Ahonen 1994, 113–114.) Tehtäessä fenomenografista tutkimusta tutkimuksen kohteena ovat arkipäiväisiin ilmiöihin liittyvät käsitykset ja eri tavat ymmärtää niitä. Alun perin fenomenografia on lähtöisin Ference Martonin tutkimuksista, joissa hän selvitti opiskelijoiden käsityksiä oppimisesta. (Huusko & Paloniemi 2006, 162–163; Metsämuuronen 2005, 211.)

Fenomenografiassa keskeistä on ajatus ensimmäisen ja toisen asteen näkökulmista. Martonin (1981, 177) sanoin ensimmäisen asteen näkökulma viittaa eri asioiden kuvaamiseen ja toisen asteen näkökulma taas viittaa ihmisten kokemuksiin näistä maailmaa koskevista asioista. Niikko (2003, 24) viittaa juurikin näihin kokemuksiin sanomalla, että fenomenografiassa kiinnostus suuntautuu toisten ihmisten kokemusten tutkimiseen, jolloin kyseessä on toisen asteen näkökulma. Fenomenografia kuvaa laadullisesti erilaisia tapoja, joiden kautta ihmiset ymmärtävät ympäröivää todellisuutta (Marton 1981, 177; Marton & Pong 2005, 335; Niikko 2003, 24). Oma tutkimuksemme pyrkii selvittämään lasten käsityksiä isovanhemmista, eli kyseessä on toisen asteen näkökulma. Näin ollen fenomenografia on perusteltu valinta tutkimuksemme lähestymistavaksi.

Fenomenografiassa *käsitys* on laajasti käytetty termi. Sille on kuitenkin olemassa myös muita nimityksiä, kuten tavat käsittää, kokea, nähdä ja

ymmärtää. (Marton & Pong 2005, 336.) Niikon (2003, 24–25) mukaan toisen asteen näkökulma painottaa toisen ihmisen tapaa kokea asioita. Voidaan puhua myös ihmisten eri näkökulmista tutkittavaan ilmiöön ja näistä näkökulmista voidaan puhua käsityksinä tai kokemuksina. Toisaalta kokemuksen ja käsityksen suhde voidaan ymmärtää siten, että kokemus on se prosessi, joka johtaa käsityksiin. Marton ja Pong (2005, 336) ovat selittäneet useiden eri käsitteiden ristikkäisen käytön sillä, että mikään niistä ei yksinään vastaa täysin sitä, mitä tarkoitetaan.

Olemme tässä tutkimuksessa käyttäneet käsitys-termiä, sillä tarkoituksena oli saada selville lasten käsityksiä isovanhemmista ja ymmärtää lasten ajatusmaailmaa. Lapset kertoivat kuitenkin haastatteluissa paljon asioita omista isovanhemmistaan eli kyseessä olivat tällöin myös kokemukset. Koska kokemusten ja käsitysten raja on fenomenografiassa niin häilyvä ja käsitteiden määrittely osin sekavaa (Valkonen 2006, 21), päädyimme siihen, että lasten kertomukset ja kokemukset omista isovanhemmistaan ovat samalla myös lasten käsityksiä isovanhemmista emmekä tässä tapauksessa ajatelleet niitä toisistaan erillisinä. Lasten elämä perustuu pitkälti omiin kokemuksiin, joten näimme ne tärkeinä ja käsitysten kanssa samanarvoisina. Valkosen (2006, 22) ehdotelma käsityksestä *sanoiksi puettuna kokemuksena* onkin mielestämme omaan tutkimukseemme osuva määritelmä. Marton (1981, 177) on myös todennut, että käsityksiä ja tapoja ymmärtää ja kokea ei voi nähdä toisistaan erillisinä.

Fenomenografiassa käsityksen voidaan katsoa olevan yksilön ja ympäristön välinen suhde ja samalla käsitys on tietyn ilmiön ymmärrystä (Huusko & Paloniemi 2006, 165; Niikko 2003, 18). Ihmisten erilaiset käsitykset vaihtelevat kokemusten mukaan, sillä fenomenografiassa vain todellisuus on yhteinen mutta kokeminen ja käsittäminen yksilöllistä (Ahonen 1994, 114; Huusko & Paloniemi 2006, 165). Tieteenfilosofiset taustaoletukset fenomenografiassa muistuttavat konstruktivismia eli ihmisen todellisuuden rakentumisesta eri tavoin (Heikkinen, Huttunen, Niglas & Tynjälä, 2005). Konstruoinnin sijaan käytetään kuitenkin konstituoinnin termiä. Tällöin on kyse siitä, millaisia käsitykset ovat luonteeltaan tai miten ne muodostuvat, sillä yksilö

esimerkiksi rakentaa tilanteen tulkintaa aikaisempien kokemusten, tietojen ja käsitysten pohjalta. (Huusko & Paloniemi 2006, 164.)

Fenomenografian yhteydessä mainitaan usein myös fenomenologia, sillä molempiin liittyvät enemmän tai vähemmän ihmisten kokemukset. Merkittävä ero näiden kahden menetelmän välillä on kuitenkin siinä, että fenomenologia on tieteenfilosofinen suuntaus kun taas fenomenografia on enemmänkin tutkimussuuntaus ja metodinen lähestymistapa. Fenomenografisen tutkimuksen aineisto koostuu useimmiten informaatiosta, joka on muokattu kirjalliseen muotoon. Fenomenografiassa käytettyjä aineistonkeruumenetelmiä ovat yksilö- ja ryhmähaastattelut, erilaiset kirjoitelmat ja dokumentoinnit, kyselyt, havainnoinnit sekä esimerkiksi piirroksat. Missä tahansa aineistonkeruumenetelmässä on tärkeää kysymysten avoimuus, jotta käsitysten on mahdollista tulla aineistosta ilmi. (Huusko & Paloniemi 2006, 163–164.) Tässä tutkimuksessa osa aineistosta koostui ryhmähaastatteluista, jotka toteutettiin teemahaastatteluna. Kysymykset olivat avoimia ja mahdollistivat lapsille vapaan kerronnan aiheesta. Lisäksi tutkimuksen aineistona käytettiin lasten piirustuksia, joiden aiheita ei oltu tiukkaan rajattu. Lapset saivat piirtää asioista, jotka liittyivät yhteiseen tekemiseen isovanhempien kanssa.

6.2 Tutkimuksen informantit

Keräsimme tutkimuksen aineiston eräässä pohjoissavolaisessa kaupungissa syyskuussa 2015. Informantteina toimivat esiopetusikäiset lapset. Tämän ikäisten lasten valintaan oli useita perusteita. Ensimmäkin tutkittavien lasten iän rajaamiseen vaikutti se, kuinka hyvin lapsi kykenee ilmaisemaan itseään piirtämällä ja sanallisesti. 6-vuotiailla on yleensä hyvät kielelliset valmiudet ilmaista ajatuksiaan sanallisesti, ja lisäksi heidän kuvallisen ilmaisun taidot ovat myös hyvällä tasolla. Lisäksi 6-vuotias lapsi taitaa useimmiten vuorovaikutuksen perustaidot: hän pystyy keskittymään kuuntelemaan puhetta ja esittämään kysymyksiä kuulemastaan, osaa vastata kysymyksiin, puhuu vuorotellen sekä pystyy toimimaan annettujen ohjeiden mukaisesti. 6-vuotiaan

lapsen sanavarasto on jo noin 10 000 sanan laajuinen, ja 5–6-vuotiaan lapsen puheessa esiintyy myös eri sanaluokkien sanoja lähes samassa suhteessa kuin aikuisenkin arkipuheessa. (Lyytinen 2014, 65.)

Tutkimukseemme pyydettiin mukaan kaksi esiopetusryhmää, joissa oli yhteensä 39 lasta. Näistä lapsista kolme ei ollut mukana tutkimuksessa: yksi ei saanut vanhemmiltaan lupaa, toisen lapsen lupalappua ei palautettu ollenkaan ja kolmas ei itse halunnut osallistua tutkimukseen. Näin ollen tutkimukseen osallistui 36 lasta. Lapsilla oli mahdollisuus vaikuttaa omaan osallistumiseensa tutkimuksessa, sillä vanhempien luvan saatuaan he saivat vielä itse päättää halukkuudestaan osallistua. Tutkimukseen osallistuneista lapsista 18 oli tyttöjä ja 18 poikia. Kyseiset esiopetusryhmät ja lapset eivät olleet meille entuudestaan tuttuja, mutta lapsille oli kuitenkin tiedotettu tutkimuksesta ja tulostamme etukäteen.

Kysyimme tutkimuslupaa ensin kyseisen kaupungin perusopetuksen rehtorilta (liite 1), sillä kaupungin esiopetusryhmät kuuluvat opetustoimen alaisuuteen. Olimme jo aikaisemmin laittaneet sähköpostia esiopetuksen opettajille mahdollisesta kiinnostuksesta osallistua tutkimukseemme, ja tutkimusluvat saatuaamme menimme tapaamaan opettajia ja sopimaan aineistonkeruun aikatauluista. Alun perin tutkimukseemme piti osallistua kolme esiopetusryhmää, mutta koska lapsia olisi tällöin ollut yhteensä melkein 60, jättyä yksi ryhmä yhteisen pohdinnan jälkeen tutkimuksesta pois. Tapaamisen yhteydessä annoimme vanhemmille tarkoitettut saatekirjeet ja lupalaput lasten osallistumisesta tutkimukseen, jotka opettajat jakoivat eteenpäin lasten koteihin.

6.3 Aineistonkeruumenetelmät

Tässä tutkimuksessa käytimme kahta aineistonkeruumenetelmää. Ensinnäkin keräsimme lapsilta piirustuksia isovanhemmuuteen liittyen, ja toiseksi haastattelimme lapsia isovanhemmuudesta. Piirustukset toimivat haastattelujen alussa aiheeseen orientoitumisessa. Seuraavaksi kerromme tarkemmin näistä

aineistonkeruumenetelmistä sekä siitä, miten käytimme niitä omassa tutkimuksessamme.

Piirustukset aineistonkeruumenetelmänä

Eldénin (2013, 68) mukaan visuaaliset tutkimusmenetelmät, etenkin piirustusten käyttö aineistona, tarjoavat käytännöllisen tavan tuoda esiin kokemuksia ja näkökulmia, samalla osallistaen lapset tutkimuksen tiedontuottajiksi. Myös Aarnos (2001, 149) toteaa piirustusten erillisinä aineistoina tai haastatteluun yhdistettynä olevan hyviä ilmaisukeinoja, jotka voivat auttaa haastattelun syventämisessä ja sen liittämässä lapsen omaan kokemusmaailmaan. Eldén (2013) ja Lämsä (2009) ovat perustelleet piirtämistä ja esimerkiksi valokuvausta lapsille toimivina aineistonkeruumenetelminä monesta syystä. Ensinnäkin, lapset voivat osallistua piirtämiseen luku- tai kirjoitustaidon rajoituksista huolimatta, eivätkä myöskään kieli tai sanasto rajoita mahdollisuutta osallistua. Toiseksi, kuvien kanssa toimiminen on lasten keskuudessa arkipäiväistä, se on usein lasten näkökulmasta hauskaa ja rentouttavaa ja se voi vähentää lapsen ja aikuisen välistä valtasuhdetta. Piirtämistä on myös perusteltu hyväksi aineistonkeruumenetelmäksi, mikäli halutaan tutkia jotain "itsestään selvää" aihetta. (Eldén 2013, 68, 78; Lämsä 2009, 107.) Einarsdottir, Dockett ja Perry (2009, 220) perustelivat piirtämisen valitsemista tutkimukseensa sillä, että se tarjoaa kontekstin, jossa lapset voivat vaikuttaa omaan osallistumiseensa aineiston tuottamisessa.

Eldén (2013, 78) toteaa, että aineistonkeruumenetelmä tulee valita oman tutkimusongelman mukaan, eikä piirtäminen välttämättä aina ole toimivin vaihtoehto. Lapset saattavat matkia toistensa piirustuksia, tai eivät yksinkertaisesti pidä piirtämisestä. Tässä tutkimuksessa kuitenkin koimme, että piirtäminen ja sitä täydentävä haastattelu olivat tutkimustehtäväämme ajatellen hyvä valinta. Piirtäminen viritteli lapsia aiheeseen heille luontevalla tavalla ja lisäksi lasten piirustukset olivat mukana analyysissä.

Lämsä (2009, 106) käytti Paletti-tutkimuksessaan sovellettua päiväkirjamenetelmää, jossa lapset kuvasivat päivän tapahtumia ja hetkiä muun

muassa piirtämällä ja askartelemalla. Tutkijan mukaan lasten piirroksiin vaikuttavat lasten mielikuvitus, heidän omat henkilökohtaiset mieltymyksensä itseilmaisussa sekä kehitystaso, joka määrittää sen, millaisia asioita lapset teoksissaan osaavat ilmaista. Piirrokset voivat olla myös lasten vastauksia aikuisten tekemiin jäsennyksiin, sillä tutkijan antamat ohjeet kuvien tuottamiseen ovat saattaneet vaikuttaa siihen, mitä lapset ovat piirtäneet ja kertoneet. Myös Einarsdottir ym. (2009) pohtivat tutkimuksessaan sitä, millä tavalla opettajien antamat ohjeistukset kuvien tekemiseen, sekä tuttu luokkaympäristö ovat vaikuttaneet lasten piirustuksiin. Heidän mukaansa lapset voivat käsittää ohjeistukset helposti tehtävänä, jonka lopputulosta aikuiset saattavat korjata ja arvioida. Lisäksi pohdinnan kohteena oli se, miten opettajan ja lapsiryhmän yhteinen keskustelu aiheesta vaikuttaa lasten piirustuksiin. Piirtävätkö lapset oikeasti sitä, mitä haluavat, vai ovatko piirustuksiin vaikuttaneet ryhmän yhteiset keskustelut ja aikuisen näkökulmat aiheesta? On mahdollista, että aikuinen tietoisesti tai tiedostamattaan vaikuttaa lasten piirustuksiin, mutta toisaalta keskustelu piirrettävästä aiheesta voi olla hyödyllistä ja lapsia aiheeseen motivoivaa. (Einarsdottir ym. 2009, 222.)

On mahdollista, että tässä tutkimuksessa vaikutimme lasten piirustuksiin jollain tasolla. Jos esimerkiksi näytti siltä, ettei lapsi keksinyt mitä voisi piirtää, esitimme tällöin aiheeseen liittyviä apukysymyksiä. Nämä kysymykset yleensä motivoivat lapsia piirtämään, mutta tämä tarkoitti myös sitä, ettei piirustuksen aihe tullut täysin lapselta itseltään. Huomasimme myös, että usein saman pöydän ympärillä olleet lapset piirsivät samoista aiheista. Emme kokeneet tätä kuitenkaan huonoksi asiaksi, sillä haastattelutilanteissa saimme kuulla jokaisen lapsen oman tulkinnan piirustuksestaan.

Tässä tutkimuksessa lapset saivat ensimmäiseksi piirtää asioita, joita isovanhempien kanssa voisi tehdä. Piirtämistehtävä toteutettiin yhden päivän aikana, aamupäivällä toisessa ryhmässä ja iltapäivällä toisessa. Kumpikin ryhmä jaettiin kahteen osaan, jotta työskentely olisi rauhallisempaa. Yhdessä tilassa piirsi yhtä aikaa siis 8–9 lasta. Ryhmiin jakautuminen oli mahdollista, sillä meitä tutkijoita oli kaksi. Tutkijoina sovimme etukäteen, miten ohjeistamme lapset

piirustustehtävän pariin, jotta ohjeistukset olisivat kaikille samat ja yhtenevät. Meillä oli molemmilla mukana pehmoleluapinat, jotka liittyivät kehittämäämme kehystarinaan. Tarinan ytimenä oli ajatus, että apinat eivät olleet vielä koskaan nähneet omia kaukana viidakossa asuvia isovanhempiaan, eivätkä siis tienneet mitään isovanhemmista. Tämän takia lapset saivat piirtää piirustuksensa apinoille, jotta ne saisivat tietää, mitä isovanhempien kanssa tehdään. Piirustuksiin käytettiin isoja, A3-kokoisia valkoisia papereita sekä puuvärikyniä. Aikaa piirtämiseen oli noin tunti. Tarvittaessa esitimme joillekin lapsille apukysymyksiä, kuten: Voisiko isovanhempien kanssa käydä jossakin? Mitä voisi tehdä sisällä? Mitä voisi tehdä ulkona? Käytimme ohjeistuksissa myös sanoja mummo ja ukki, sillä ajattelimme, että ne saattaisivat olla lapsille tutumpia kuin isovanhempi-sana. Kehotimme lisäksi piirtämään useita eri asioita, mikäli niitä tulisi mieleen. Kerroimme myös lapsille tulevamme seuraavalla viikolla takaisin, jolloin lapset saisivat kertoa tarkemmin piirustuksistaan. Piirustuksia saimme yhteensä 34. Tutkimusluvan saaneista lapsista kaksi oli poissa piirustustehtävän aikaan, joten he osallistuivat haastatteluun ilman omaa piirustustaan.

Haastattelu

Aineistonkeruumenetelmänä haastattelun valinta on hyvin yksinkertaista, sillä kun halutaan tietää jonkun henkilön ajatuksia, on luontevaa kysyä sitä suoraan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72). Tämän tutkimuksen pääaineisto koostuu kymmenestä lasten ryhmähaastattelusta. Viidessä ryhmässä lapsia oli kolme ja viidessä ryhmässä neljä. Yhteen haastatteluun osallistui periaatteessa yhteensä viisi lasta, mutta se johtui siitä, että yksi lapsi joutui poistumaan ja tilalle tuli uusi haastateltava. Ryhmissä oli sekaisin sekä tyttöjä ja poikia ja yhteensä haastateltavia lapsia oli 36. Lasten omat lastentarhanopettajat muodostivat haastatteluryhmät, mikä oli mielestämme hyvä ratkaisu. Oma opettaja osasi suunnitella ryhmät sellaisiksi, että toiminta ja haastattelut sujuivat rauhallisesti. Haastattelut olivat kestoltaan keskimäärin 22 minuuttia pitkiä. Lyhin haastattelu kesti 15 minuuttia ja pisin haastattelu oli 33 minuutin pituinen.

Haastattelulla on aina tietty päämäärä, johon tähdätään: haastattelijalla on jokin tiedon intressi, johon hän pyrkii haastattelun aikana saamaan vastauksen. Myös tutkimuksen tavoite itsessään ohjaa tutkimushaastattelua. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23.) Omien haastatteluidemme päämäärä oli saada selville lasten käsityksiä isovanhemmista eri haastatteluteemojen avulla. Pattonin (2015, 426) mukaan haastattelun idea lähtee olettamuksesta, että toisen ihmisen näkökulma nähdään tärkeänä ja se halutaan saada kuuluville. Toimme haastatteluissa lapsille esille sen, että heidän ajatuksensa olivat meille tärkeitä ja arvokkaita, eikä väärää vastauksia ole.

Aineistonkeruumenetelmänä haastattelu on joustava, sillä haastattelijan on mahdollista käydä keskustelua informanttien kanssa, toistaa kysymyksiä tai kysyä selvennystä. Tällaista mahdollisuutta ei ole esimerkiksi postikyselyssä, jossa kaikille vastaajille lähetetään samanlainen lomake. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Hyödynsimme useasti tätä uudelleen kysymisen mahdollisuutta, sillä välillä haastattelutilanteessa kysymykset vaativat tarkennuksia ennen kuin lapset osasivat vastata.

Tutkija 1: Hmm tuleekos Pasille mieleen miten ne mummot ja ukit liikkuu? (hiljaisuutta)

Tutkija 2: Entäs jos ne lähtee vaikka jonnekkii pitemmälle reissulle jonnekkii matkalle niin miten ne sitten liikkuu?

Lapsi 1: Autolla.

Tutkijalla on lisäksi mahdollisuus esittää kysymykset siinä järjestyksessä kuin hän näkee sen itse parhaimmaksi (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73). Vaihdoimme välillä joissakin haastatteluissa kysymysten paikkoja, mikäli keskustelu ajautui eri suuntaan kuin seuraavana olevan kysymyksen aihe. Lisäksi ensimmäisen haastattelupäivän jälkeen arvioimme teemoja ja kysymyksiä ja jätimme joitakin kysymyksiä kokonaan pois. Nämä kysymykset olivat sellaisia, joihin lapsilla oli ollut hankaluuksia vastata.

Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan tärkeintä haastattelussa on saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta aiheesta. Tätä edesauttaa haastattelukysymysten tai aiheen kertominen informanteille etukäteen, jolloin he

pystyvät valmistautumaan haastatteluun paremmin. Tämä toteutui myös omassa tutkimuksessamme, sillä piirustustehtävät tehtiin loppuviikosta ja kerroimme tulevamme seuraavalla viikolla takaisin haastattelemaan lapsia ja juttelemaan piirustuksista ja isovanhemmista. Niin hyvä kuin haastattelu aineistonkeruumenetelmänä onkin, haastattelulla on myös heikkoutensa, sillä se on aikaa vievä ja kallis (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73–74). Itse kohtasimme ajankäytön ongelmia omien haastatteluidemme kanssa. Jotkut haastattelut olisivat kestäneet varmasti hieman pidempään, mutta meillä oli lopulta melko tiukka aikataulu, jotta ehdimme haastatella kaikki halukkaat lapset. Tämä oli myös yksi syy, miksi tiivistimme haastattelukysymyksiä ja jätimme hankalasti ymmärrettävät kysymykset pois.

Eskolan ja Suorannan (1998, 89) mukaan erilaiset haastattelutyypit tuottavat erilaista tietoa, joten haastattelutyylillä kannattaa valita omien tutkimuskysymysten mukaan. Päädyimme tutkimuksessamme valitsemaan haastattelutyyliseksi teemahaastattelun, jonka periaatteena on edetä tiettyjen keskeisten, etukäteen valittujen teemojen mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Omien haastatteluidemme keskeiset teemat olivat piirteet, joita lapset liittävät isovanhempiin sekä toiminta, jota lapset liittävät isovanhempiin (liite 2). Teemahaastattelulle ei ole olennaista haastattelukysymysten tarkka muoto ja järjestys, vaan haastattelijan varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi jossain vaiheessa haastattelua. Teemahaastattelussa ei kuitenkaan voi kysyä mitä tahansa, vaan tavoitteena on pyrkiä löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävien mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Toteutimme haastattelut ryhmähaastatteluina, koska ajattelimme ryhmähaastattelun olevan lapsille yksilöhaastattelua miellyttävämpi kokemus. Ryhmähaastattelu mahdollistaa turvallisen ilmapiirin ja jäljittelee pienryhmätoimintaa, joka on useimmille lapsille tuttua päiväkotij- ja koulukonteksteista. Ryhmähaastattelu voi myös hälventää haastattelijan ja lapsen välistä valtasuhdetta, joka saattaa näkyä erityisesti aikuisen ja lapsen kahdenkeskisessä haastattelutilanteessa. Lisäksi ryhmässä lapsi voi valita,

kuinka aktiivinen hän tahtoo olla. (Hennessy & Heary 2005, 237; Helavirta 2007, 631.) Turjan (2004, 29) mukaan lasten pari- ja ryhmähaastatteluiden etuna on se, että lapset voivat virittää toistensa ajattelua. Omissa haastatteluissamme tämä tuli esiin useaan otteeseen, sillä toinen lapsi saattoi inspiroida toisen lapsen vastausta.

Tutkija 2: Mitä siellä voi tehdä siellä vaikka siellä sisällä tai ulkona?

Lapsi 1: Leikkiä.

Lapsi 2: Leikkiä vaikka... vaikka trak.. lelutraktorilla ja syyä mehujäätä.

Ryhmähaastattelun heikkoudeksi Clark (2010, 70) nimeää sen, että lapset saattavat vaikuttaa toistensa vastauksiin, jolloin tutkijan on vaikea selvittää yksittäisen lapsen ymmärrystä tutkittavasta asiasta. Lisäksi arkojen tai hiljaisten lasten voi olla vaikea saada ääntään kuuluviin ryhmässä (Helavirta 2007, 631). Verrattuna yksilöhaastatteluun, ryhmähaastattelussa haastattelijan tulee huolehtia myös itse ryhmän hallinnasta (Clark 2010, 70, 75). Tässä tutkimuksessa tämä näkyi siinä, että eräässä haastattelussa yksi lapsi poistui kesken haastattelun tilan toiseen päähän. Koska lasten osallistuminen tutkimukseen oli vapaaehtoista, emme pakottaneet kyseistä lasta palaamaan takaisin haastattelutilanteeseen. Jossain vaiheessa lapsen toiminta alkoi kuitenkin häiritä muita lapsia ja itse haastattelutilannetta, jolloin teimme päätöksen viedä lapsen takaisin esiopetusluokkaan.

Haastattelutilanteen nauhoittaminen antaa mahdollisuuden palata haastattelutilanteeseen uudelleen, jolloin nauhoitus toimii niin muistiapuna kuin tulkintojen tarkistamisen välineenä (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 14). Nauhoitimme haastattelut, jotta ne oli mahdollista litteroida. Näin pystyimme myös keskittymään haastattelijan rooleihimme paremmin. Kysyimme lasten vanhemmilta tarvittavat kirjalliset luvat nauhoittamiseen sekä jokaisen haastattelun alussa kysyimme lapsilta luvan nauhoittaa keskustelumme.

Haastattelu lasten kanssa

Alasuutarin (2005) mukaan laadullisen haastattelun tavoitteena on ymmärtää, millä tavalla lapsi jäsentää maailmaansa, sen tapahtumia ja toimintaansa siinä. Tärkeänä lapsia haastatellessa pidetään toimimista lasten kielellä, sekä keskustelun ja kysymysten rakentamista lasten elämänpiireistä lähtien. Pyrimme huomioimaan tämän lasten elämänpiirissä toimimisen ottamalla mukaan aineistonkeruuprosessiin pehmoleluapinat ja käyttämällä keksimäämme kehystarinaa (ks. sivu 39). Tutkijalta täytyy löytyä herkkyyttä vuorovaikutuksen tapahtumille haastattelussa ja tämä herkkyyys on myös osoitus lapsen kehitysvaiheen ja lapseuden huomioon ottamisesta. (Alasuutari 2005, 162.) Turja (2004, 29) toteaa, että haastattelutilanteet voivat olla myös oppimisen hetkiä lapsille, sillä ne voivat auttaa lapsia itseilmaisussa ja ajattelun jäsentämisessä. Haastattelutilanteessa oman mielipiteen muodostaminen ja esittäminen saattaa vaatia totuttelua lapsilta. Omissa haastatteluissamme lapset olivatkin usein alussa hieman hiljaisia, mutta rohkaistuivat puhumaan haastattelun edetessä. Huomasimme lasten myös nauttivan yksilöllisestä huomioimisesta haastattelutilanteessa (ks. Turja 2004, 29). Lämsän (2009, 119) mukaan tutkimukseen osallistuminen voi tarjota lapselle kokemuksen siitä, että häntä kuunnellaan ja hänen asioistaan ollaan kiinnostuneita.

Aikuisen ja lapsen valtaero ja epätasa-arvo näkyvät usein tutkimushaastattelussa. Aikuiset saattavat nähdä lapset suojelua ja huolenpitoa tarvitsevina, mikä asettaa aikuiset määräävään asemaan suhteessa lapsiin. Myös lapset tunnistavat tämän valtaeron, sillä aikuisten valta ja kontrolli ovat lasten näkökulmasta lapsena olemisen arkea. Haastattelutilanteessa tapahtuvat kysyminen ja vastaaminen ovat arkipäiväisiä piirteitä lasten ja aikuisen välisessä vuorovaikutussuhteessa, johon lapset sosiaalistuvat niin perheissä, päiväkodeissa kuin kouluissa. (Alasuutari 2005, 152; Helavirta 2007, 631.) Westcott ja Littleton (2005) kutsuvat tätä kysymysten esittämistä ja vastausten antamista niin sanotuksi IRF-malliksi. Lapset ovat tottuneet opettajan tekevän aloitteen (*initiating*) keskustelulle, esimerkiksi kysymällä jotakin. Tähän aloitteeseen lapselta odotetaan vastausta (*provide a response*), jota taasen opettaja

jollain tavalla kommentoi (*feedback provided*). Lapsi voi kokea, että myös haastattelutilanne noudattaa samankaltaista mallia. Tutkijan vastuulle jääkin varmistaa lapselle, ettei tämä pidä haastattelutilanteessa paikkaansa. (Westcott & Littleton 2005, 149.) Myös Turja (2004, 11) toteaa päiväkotikulttuurissamme olevan yleistä sen, että aikuiset esittävät lapsille omia näkemyksiään lasten omien ajatusten ja arvioiden kuuntelemisen sijaan. Tämän vuoksi haastattelutilanteet voivatkin tuntua lapsesta aluksi oudolta. Omissa haastatteluissamme toimme esille sen, että oikeita tai väriä vastauksia ei ole ja olemme kiinnostuneita juuri siitä, mitä lapset ajattelevat. Haastattelutilanteemme etenivät kysymys-vastaus -tyyppisesti, mutta varsinaisen palautteenantamisen sijaan ilmaisimme lapsille kuulleemme heitä.

Lapsen ja aikuisen välinen valtaero voidaan nähdä haastattelun kannalta myönteisenä sekä kielteisenä asiana. Myönteisenä seikkana aikuisten näkökulmasta pidetään sitä, että aikuisella on oikeus esittää lapselle erilaisia kysymyksiä, ja myös odottaa lapselta niihin rehellisiä vastauksia. Kielteisenä näkökulmana nähdään se, ettei lapsen ääni aikuisen ja lapsen suhteen epätasa-arvon takia tule haastattelussa kuuluville. Aikuisen ja lapsen välistä valtaeroa ei pystytä haastattelussa kokonaan kumoamaan. Tutkija voi kuitenkin yrittää rakentaa lapsen arkipäivän kokemuksesta eroavaa aikuisen roolia takaamalla lapselle haastattelun luottamuksellisuuden, ja määrittelemällä tarkasti oman roolinsa (Alasuutari 2005, 152–153). Koimme, että lasten ryhmähaastattelut hälvensivät oman tutkimuksemme valtaeroa. Lapsia oli jokaisessa haastattelussa enemmän kuin meitä aikuisia ja lapset saattoivat välillä myös puhua toisilleen eikä vain meille aikuisille.

6.4 Aineiston analyysi

Tutkimuksemme perustuessa fenomenografiseen lähestymistapaan myös aineiston analyysi toteutettiin fenomenografista analyysiä mukailleen. Lisäksi hyödynsimme analyysissä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Olemme kuvanneet oman analyysimme etenemisen kuviossa 1 (ks. sivu 50).

Fenomenografisessa analyysissä lähtökohtana on aineisto itse ja analyysi noudattelee suuresti laadullisen analyysin ominaispiirteitä. Tämä tarkoittaa, että analyysi on loogista ja systemaattista sekä analyysiprosessi on reflektiivistä toimintaa. Lisäksi fenomenografisessa analyysissä aineistoa jaetaan merkityksellisiin yksiköihin ja nämä yksiköt luokitellaan isommiksi kokonaisuuksiksi. (Niikko 2003, 32–33.) Sisällönanalyysissä aineisto pyritään järjestämään selkeään ja tiiviiseen muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Aineiston käsittely perustuu päättelyyn ja tulkintaan, jossa aineisto aluksi hajotetaan osiin ja kootaan jälleen uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Niikko (2003) esittelee teoksessaan fenomenografisen analyysin neljä vaihetta. *Ensimmäinen* vaihe koostuu aineiston huolellisesta lukemisesta ja siihen perusteellisesti tutustumisesta. Tarkoituksena on löytää aineistosta tutkimusongelman kannalta oleelliset ja merkitykselliset ilmaukset. Tutkimuksemme analyysi alkoi haastattelujen litteroinnilla. Litteroitua aineistoa kertyi 130 liuskaa fontilla Calibri ja rivivälillä 1,15. Tämän jälkeen luimme omaa aineistoamme useaan kertaan läpi ja tiivistimme sitä samalla poistamalla tutkimuksen kannalta epäoleelliset asiat kuten toistot. Merkityksellinen ilmaus, eli analyysiyksikkö voi olla sana, lause, kappale tekstiä tai jopa kokonainen haastattelu. Omassa aineistossamme valitsimme analyysiyksiköksi osia lasten puheenvuoroista tai kokonaisia puheenvuoroja. Merkitsimme analyysiyksiköt keltaisella värillä tiivistettyihin haastattelutiedostoihin tekstinkäsittelyohjelman avulla. Kaikissa näissä valitsemissamme ilmauksissa oli tutkimusaiheeseemme liittyvää informaatiota. Tärkeä seikka fenomenografisessa analyysissä on, että alusta asti keskitytään ilmauksiin, jolloin ilmauksia tuottaneet tutkittavat eivät ole huomion keskiössä. (Niikko 2003, 33.) Myös omassa tutkimuksessamme ei ole merkityksellistä, kuka haastatelluista lapsista sanoi mitään, vaan tärkeintä on se, mitä sanotaan.

Toisessa analyysin vaiheessa merkityksellisiä ilmauksia aletaan lajitella ja ryhmitellä tutkimuskysymysten mukaan teemoiksi ja ryhmiksi. Tämä ryhmittely tapahtuu merkityksellisten ilmausten vertailemisen kautta ja tarkoituksena on

etsiä ilmauksista samanlaisuuksia ja erilaisuuksia. Joskus etsitään myös rajatapauksia ja harvinaisuuksia. Analyysissä ollaan kiinnostuneita juuri merkitysten laadullisesta eroavaisuudesta eikä niinkään määrästä. (Niikko 2003, 34.) Tässä analyysin vaiheessa tulostimme tiedostot, joihin merkitykselliset ilmaukset oli merkitty. Aloimme lajitella merkityksellisiä ilmauksia haastatteluiden teemojen mukaisesti, merkiten niitä eri värein. Merkitsimme sinisellä värillä kaikki *tekemiseen* liittyvät ilmaukset, keltaisella *piirteisiin* liittyvät ja oranssilla *mummolaan* liittyvät ilmaukset. Tämän jälkeen ryhmittelimme teemojen sisällä olevia ilmauksia edelleen. Esimerkiksi tekeminen-teema pystyttiin jakamaan seitsemään luokkaan: *isoäitien tekemiseen, isoisien tekemiseen, yhdessä lasten kanssa tekemiseen, isovanhempien tekemiseen yleensä, lasten tekemiseen, isovanhempien töissäkäyntiin* sekä *isovanhempien tarpeellisuuteen*. Merkitsimme jokaiselle luokalle myös oman värin, esimerkiksi isoäitien tekeminen oli sinisen värin lisäksi alleviivattu punaisella värillä. Tämä helpotti merkityksellisten ilmausten hahmottamista. Tämän jälkeen teimme tekstinkäsittelyohjelmalla jokaiselle temalle omat tiedostot, joihin loimme taulukot eri luokkien mukaan. Näihin luokkiin siirsimme niihin kuuluvat ilmaukset.

Tämä vaihe tutkimuksessamme poikkesi fenomenografisesta analyysistä, sillä käytimme haastatteluiden teemoja aineiston ryhmittelyn apuna. Niikon (2003, 34) mukaan fenomenografista analyysiä ei voi tehdä minkään valmiin luokittelurungon mukaan. Fenomenografinen analyysi noudattaa kuitenkin pääasiallisesti laadulliselle analyysille ominaisia piirteitä, ja siksi omassa analyysissämme näkyy piirteitä sekä fenomenografisesta analyysistä että laadullisesta sisällönanalyysistäkin. Fenomenografiselle analyysille on tärkeää, että tutkija pyrkii ottamaan tutkittavan paikan ja näkemään ilmiön tutkittavan silmin. Analyysissä tutkijan on sulkeistettava eli asetettava sivuun omat esioletukset niin suurelta osin kuin mahdollista. Sulkeistettavia esioletuksia ovat tutkijan omat tiedot ja uskomukset ilmiöstä, aiheesta tehdyt aikaisemmat tutkimuslöydöt sekä aiemmin saadut tulkinnat aineistosta. (Niikko 2003, 34-35.) Meillä tutkijoilla saattoi olla ennako-oletuksia esimerkiksi omien kokemustemme kautta siitä, mitä lapset vastaisivat. Pyrimme kuitenkin

tiedostamaan omat käsityksemme ja kohdistamaan huomion vain siihen, mitä lapset todellisuudessa sanoivat.

Kolmannessa analyysin vaiheessa määritetään kategorioita ja kategoriarajoja. Tässä vaiheessa muodostuvia kategorioita kutsutaan alatasen kategorioiden joukoksi. Se tarkoittaa sitä, että eri merkitysryhmät transformoidaan eli käännetään kategorioiksi ja näitä muodostuvia ylätasen kategorioita kuvataan ydinmerkitysten termeillä. (Niikko 2003, 36.) Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että jatkoimme taulukoiden ryhmittelyä edelleen, muodostaen ilmauksista uusia kuvaavampia luokkia, eli alakategorioita. Esimerkiksi, aluksi oli kaksi luokkaa jossa oli hyvän isovanhemman ja huonon isovanhemman piirteet. Niitä tarkemmin tarkastelemalla ne pystyttiin jakamaan viiteen eri alakategoriaan, joita olivat *lempeä, leikkisä, ärtyisä, rajoittava* sekä *kurittava* isovanhempi. Nämä viisi alakategoriaa nimesimme isovanhemman ominaisuudet-yläkategoriaksi (ks. liite 3). Jokaisen kategorian tulisi selkeästi kertoa jotakin erilaista tavoista kokea ilmiötä (Niikko 2003, 36).

Neljäs analyysin vaihe tässä tutkimuksessa on ylätasen kategorioiden yhdistäminen laaja-alaisemmiksi kuvauskategorioiksi. Ne sisältävät käsitysten ja kokemusten ominaispiirteet. Kuvauskategorioita pidetään tutkimustoiminnan päätuloksina. (Niikko 2003, 37.) Analyysin tuloksena muodostimme neljä kuvauskategoriaa, jotka nimesimme seuraavalla tavalla: *lasten käsityksiä isovanhemmista, lasten käsityksiä isoäideistä, lasten käsityksiä isoisistä* sekä *lasten käsityksiä mummolasta*. Jokainen näistä kuvauskategoriasta sisälsi yläkategorioita sekä alakategorioita. Näitä muodostamaamme neljän kuvauskategorian joukkoa voidaan nimittää myös tulosavaruudeksi joka on yksi mahdollinen tapa esittää tulokset (Niikko 2003, 37-38). Seuraavassa taulukossa esittelemme esimerkkinä yhden neljästä kuvauskategoriasta ja siihen kuuluvat ylä- ja alakategoriat (taulukko 2). Taulukkoon on laskettu kaikki maininnat kyseisistä kategorioista. Vaikka luvut ja määrät eivät ole oleellisia tässä tutkimuksessa, ovat ne alla olevassa taulukossa antamassa suuntaa ilmaisujen esiintyvyydestä.

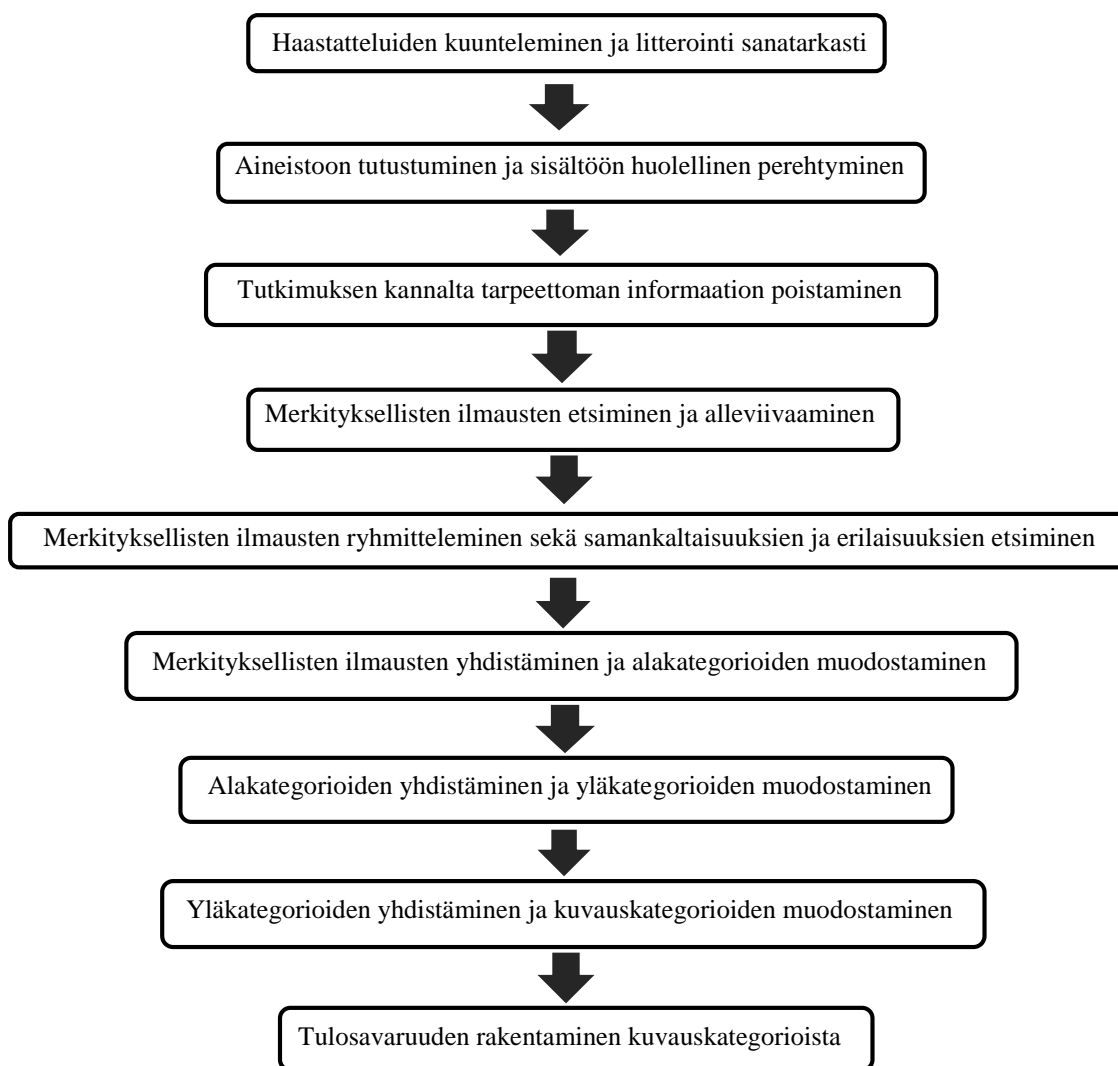
TAULUKKO 2. Lasten käsityksiä isovanhemmista -kuvauskategoriaan liittyvät ylä- ja alakategoriat

Lasten käsityksiä isovanhemmista	Mainintojen lukumäärät
1. Isovanhemman ominaisuudet	32
A) Lempeä	9
B) Leikkisä	7
C) Rajoittava	7
D) Ärtysisä	6
E) Kurittava	3
2. Isovanhemman ulkoiset piirteet	28
A) Vanha olemus	23
B) Heikko näkö	3
C) Ikääntyneet kasvot	2
3. Isovanhempien fyysinen vanheneminen	17
A) Kehon heikentyminen	8
B) Apuvälineiden käyttö	5
C) Kuoleman käsittäminen	4
4. Isovanhempien toiminta ilman lapsia	102
A) Vapaa-ajan viettotavat	34
B) Arkiset askareet	19
C) Liikunta	17
D) Työ ja velvollisuudet	15
E) Lepääminen	13
F) Matkustelu	4
5. Isovanhempien ja lasten yhteinen toiminta	70
A) Ulkoaktiviteetit	21
B) Retket	11
C) Leikkiminen	10
D) Rauhallinen toiminta	10
E) Herkuttelu	8
F) Pelaaminen	5
G) Eläinten hoitaminen	5
6. Isovanhempien tarpeellisuus	52
A) Auttaminen	23
B) Lastenhoito	16
C) Muut asiat	9
D) Läheisyys	4
7. Yhdessäolon mahdollisuudet	17
A) Tapaamisten määrä	12
B) Maantieteellinen etäisyys	5
8. Lasten toivetekeminen yhdessä isovanhempien kanssa	34
A) Leikkiminen	11
B) Retket	9
C) Osallistuminen aikuisten toimintoihin	9
D) Herkuttelu	5
Yhteensä	351

Tulosavaruudessa merkityksellistä on se, millaisessa suhteessa kuvauskategoriat toisiinsa nähdään. *Vertikaalinen* tulosavaruus tarkoittaa sitä, että kuvauskategoriat voidaan järjestää jonkin aineiston kriteerin mukaan. Tämä

tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tärkein kategoria on se, joka on yleisin. *Hierarkkinen* tulosavaruus tarkoittaa sitä, että toiset kuvauskategoriat ovat esimerkiksi sisällöltänsä muita kehittyneempiä ja ne voidaan järjestää sen mukaan. Kolmas ja tässä tutkimuksessa käytetty tapa järjestää kuvauskategoriat on *horisontaalinen* tapa (ks. taulukko 3 sivu 54). Se tarkoittaa sitä, että kuvauskategoriat ovat suhteessa toisiinsa samanarvoisia eikä niitä voi arvottaa mihinkään järjestykseen. Erot kuvauskategorioissa muodostuvat niiden sisältöjen kautta. (Niikko 2003, 38.) Tämän tutkimuksen kuvauskategoriat kuvaavat eri ilmiöitä, mutta ovat keskenään samanarvoisia.

Analysoimme myös lasten piirustukset, joita oli 34. Analyysissämme oli piirteitä sisällönanalyysistä, sillä tarkoituksenamme oli tiivistää piirustusten keskeisin informaatio selkeään sanalliseen muotoon ja hyödynsimme tähän aineiston teemoittelua (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93, 108). Päädyimme tarkastelemaan piirustusten *tapahtumapaikkoja, tapahtumia, henkilöitä, esineitä ja muita elementtejä* sekä *henkilöiden ilmeitä*. Taulukoimme jokaisesta piirustuksesta edellä mainitut asiat, mikäli ne piirustuksista löytyivät. Käytimme piirustusten analyysissä apuna lasten kertomuksia kuvistaan. Lasten omat kertomukset ohjasivat tulkintojamme piirustuksista, eikä analyysi näin ollen perustu vain omiin oletuksiimme. Tutkijat ovatkin todenneet, että eniten lasten piirustuksista tietävät juuri lapset itse ja ilman lasten kertomuksia piirustuksistaan, aikuiset voivat tulkita ja ymmärtää väärin piirustusten sisällöt (Wood 2015, 131; Hall 2015, 144). Lisätarkastelun myötä päätimme muodostaa vielä toisen taulukon liittyen isovanhempien sukupuolisuuteen. Päädyimme tähän, sillä aineistossa oli selkeästi nähtävissä isoihin liitettyjä maskuliinisia sekä isoäiteihin yhdistyviä feminiinisiä ominaisuuksia. Listasimme piirustuksista nähtävät sukupuoleen liittyvät piirteet ja ryhmittelimme ne joko isoisille tai isoäideille kuuluviksi. Sekä taulukot lasten piirustuksista että isovanhempien maskuliinisista ja feminiinisistä ominaisuuksista löytyvät liitteistä 3 ja 4.

KUVIO 1. Tutkimuksen analyysin eteneminen mukaillen Tuomi ja Sarajärven (2009) sisällönanalyysin mallia sekä Niikon (2003) fenomenografisen analyysin mallia

6.5 Luotettavuus ja eettisyys aineistonkeruussa

Lapsen osallistuminen tutkimukseen sisältää sekä tutkimuseettisiä että lainsäädännöllisiä näkökulmia. Tämä tarkoittaa sitä, ettei lapsella ole mahdollisuutta päättää yksin, osallistuuko tutkimukseen, vaan lupa tutkimukseen osallistumisesta kysytään aina myös lasten huoltajilta. Sen vuoksi esimerkiksi lapsen haastattelu toteutuu niin sanotussa kolmiosuhteessa, jolloin huoltaja on luvan vuoksi mukana tutkimuksessa, vaikkei toimisikaan tutkimuksen osallistujana. Huoltajalla saattaa olla myös tiettyjä toiveita siitä, millä tavalla lapsi saa tutkimukseen osallistua. (Alasuutari 2005, 147–148.) Tapasimme syyskuun 2015 alussa tutkimukseen osallistuvien esiopetusryhmien

lastentarhanopettajat ja samalla jätimme vanhemmille jaettaviksi tiedotteet tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta (ks. liite 4). Tiedotteessa kerroimme tutkimuksen aiheen ja tarkoituksen sekä tavat, joilla aineisto oli tarkoitus kerätä. Tiedotteesta kävi myös ilmi, että kaikki aineisto pysyy nimettömänä eikä yksittäisiä lapsia ole mahdollista tunnistaa. Kerroimme myös, että tutkimukseen on sen valmistuttua mahdollista tutustua sähköisesti. Tiedotteen liitteenä oli lupalappu tutkimukseen osallistumisesta, jonka täyttämällä ja allekirjoittamalla vanhemmat antoivat luvan lapsen osallistua tutkimukseen. Lupalapussa oli myös eritelty osallistuminen piirustus-osioon ja haastattelu-osioon. Tiedotteesta löytyivät lisäksi meidän yhteystietomme, mikäli vanhemmille tulisi kysyttävää.

Vaikka huoltajaa olisi tiedotettu riittävästi tutkimuksesta, on silti tärkeää ja tutkimuseettisesti oikein kertoa lapselle mahdollisimman ymmärrettävästi, mistä tutkimuksessa on kyse. Lapsen tulee myös saada tietää, mihin hänen kertomiaan tietoja käytetään. (Alasuutari 2005, 147–148.) Tapasimme tutkimukseen osallistuvat lapsiryhmät ennen piirustustehtäviä ja kerroimme heille tekevämme tutkimusta. Esittelimme lapsille tutkimuksen aiheen ja pohjustimme teemaa pehmoleluapinoiden avulla. Sanoimme tarvitsevamme heidän apuaan tutkimuksen tekemiseen ja että heidän ajatuksensa olisivat meille tärkeitä. Kerroimme lapsille, että toivoimme kaikkien olevan tutkimuksessa mukana, mutta emme tietenkään pakottaneet ketään mukaan. Strandell (2010, 96) toteaaakin, että suostumus tutkijan läsnäoloon ja kysymysten kysymiseen on saatava lapsilta. Lapsia ei voi pakottaa osallistumaan tutkimukseen, jos he eivät halua tai eivät ymmärrä tutkijan tarkoitusta.

Lasten kanssa tutkimusta tehtäessä on huolehdittava sen lapsiystävällisyydestä. Tutkimuksen lapsiystävällisyys tarkoittaa aineistonkeruun sovittamista lapsen ajattelun kehitysvaiheeseen ja itseilmaisun määrään. Tutkimukseen osallistumisen tulisi olla lapselle arkipäiväistä ja hauskaa, jolloin tutkijan olisikin hyvä pohtia, millainen kokemus lapselle tutkimuksesta muodostuu. (Aarnos 2001, 144–145.) Myös Lämsä (2009, 118) toteaa, että lasten osallistuessa tutkimukseen, lapsille luodaan uudenlainen ympäristö, jossa on myös uusia odotuksia heidän toiminnalleen. Tutkijan

tulisikin huomioida, mitä tämä uusi sosiaalinen tilanne lapselta vaatii. Roberts (2000, 238) mukaan lasten kanssa tutkimuksen tekeminen on tutkijalle etuoikeus, ja tutkijan tulisikin varmistaa, ettei tutkimus vahingoita lasta millään tavalla. Parhaimmillaan tutkija voi tehdä tutkimukseen osallistumisesta lapselle mielekkään ja hauskan kokemuksen. Tämän tutkimuksen lapsiystävällisyys näkyi muun muassa piirustustehtävässä. Piirtämällä lapset saavat käyttää itselleen tuttuja materiaaleja ja välineitä (Einarsdottir ym. 2009, 220) ja tarkoituksenamme oli, että piirtämällä lapset saisivat pohtia aihetta ennen varsinaisia haastatteluita. Lisäksi lapsiystävällisyys näkyi siinä, että rakensimme liikuntahallin pukuhuoneeseen majan, jossa haastattelut tehtiin. Halusimme lisätä lasten viihtyvyyttä haastatteluissa majan avulla. Olimme myös keksineet aineistonkeruutamme varten kehystarinan ja mukanaamme oli siihen kuuluvat pehmolelut (ks. sivu 39). Pehmolelu-apinat olivat mukana niin piirustus- kuin haastattelutilanteissa. Lapset suhtautuivat kehystarinaan ja apinoihin kiinnostuneina ja koimme, että niiden käyttö auttoi aiheeseen johdattelussa. Apinat olivat jääneet lapsille mieleen piirustustehtävästä ja haastattelutilanteissa lapset muistivat ja puhuivat apinoista.

Haastattelututkimus sisältää monia eettisiä kysymyksiä, joista monet liittyvät tutkittavien suojaan (Ruusuvaara & Tiittula 2005, 17; Tuomi & Sarajärvi 2009, 131). Yleisesti voidaan sanoa, että ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan muodostavat ihmisoikeudet. Tutkijan on varmistettava, että tutkimukseen osallistujat tietävät tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät ja että tutkittavat ovat vapaaehtoisesti osallistuneet tutkimukseen. Teimme haastatteluissa lapsille selväksi, että mikäli he eivät halunneet joihinkin kysymyksiin vastata, se ei haitannut. Lisäksi tutkijan on huolehdittava, ettei missään vaiheessa luovuta luottamuksellisia tietoja ulkopuolisille. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.) Tämä on toteutunut tutkimuksessamme, sillä tutkimusaineisto on pysynyt pelkästään meidän tutkijoiden hallussa. Saatu tutkimusaineisto tullaan myös hävittämään tutkimuksen valmistuttua, jolloin luottamukselliset tiedot eivät missään vaiheessa joudu ulkopuolisten käsiin.

Kun ihmistä haastatellaan yksityishenkilönä tai ammattinsa edustajana, on hyvin tärkeää, ettei heidän henkilöllisyytensä tule ilmi tutkimuksessa vaan osallistujat jäävät nimettömiksi. Turvatakseen anonymiteetin, henkilöiden nimet ja muut tunnistamisen mahdollistavat tiedot on muutettava. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 17; Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.) Tässä tutkimuksessa jo haastatteluaineiston litterointivaiheessa nimesimme lapset eri numeroin L1-L5. Tällöin lasten oikeat nimet eivät missään vaiheessa tutkimusta tulleet esille. Käyttämissämme aineistolainauksissa lapsilla on peitenimet. Emme myöskään tuoneet esille muita lasten tunnistettavuuteen liittyviä asioita, kuten perheenjäsenten nimiä, katuosoitteita tai kaupunginosia. Lisäksi tutkimusraportissa käytetyistä piirustuksista lasten nimet on peitetty.

Aineistonkeruun luotettavuuteen voi vaikuttaa tutkijoiden metodologinen osaaminen, kuten esimerkiksi haastattelutaidot (Patton 2015, 15). Omat kokemuksemme aineiston keräämisestä haastattelemalla olivat vähäisiä ennen tätä tutkimusta. Emme myöskään olleet aikaisemmin tehneet tutkimusta, jossa lapset toimivat informantteina. Näillä seikoilla oli vaikutusta aineiston keräämiseen ja se näkyi muun muassa vähäisinä jatkokysymysten esittämisenä. Aineistoa analysoitaessa huomasimme pari kertaa, että esittämällä jatkokysymyksen, olisimme saaneet kattavampaa informaatiota. Lisäksi vähäinen kokemus lasten haastatteluista ilmeni siten, että varasimme haastatteluihin käytettäväksi liian vähän aikaa. Osa lapsista olisi kenties voinut kertoa enemmänkin käsityksistään, mutta aikataulun puitteissa meidän oli välillä kiirehdittävä. Aikataulutaminen kuitenkin takasi sen, että jokainen tutkimusluvan saanut halukas lapsi sai mahdollisuuden osallistua haastatteluun.

7 LASTEN KÄSITYKSIÄ ISOVANHEMMUUDESTA

Tässä luvussa esittelemme tutkimuksemme tulokset ja luku etenee tutkimuskysymysten mukaisesti. Taulukossa 3 (alla) on esitelty tulosavaruus, joka kuvastaa tutkimuksen tuloksia. Ensimmäisessä alaluvussa kerromme, millaisina lapset käsittävät isovanhemmat. Seuraavissa kahdessa alaluvussa esittelemme tarkemmin lasten käsityksiä isoäideistä ja isoisistä. Neljännessä alaluvussa käsittelemme lasten käsityksiä mummolasta. Tulosten esittelyssä on hyödynnetty aineistolainauksia ja jokaisessa aineistolainauksessa lapset on eroteltu numeroin yhdestä alkaen. Emme ole numeroineet jokaista lasta erikseen, koska tässä tutkimuksessa ei ollut merkitystä sillä, kuka sanoi mitään. Jokaisen alaluvun lopusta löytyy kyseisiä tuloksia kuvaava kuvauskategoria-tila, joka kokoaa tulokset yhteen. Taulukoista löytyvät kuvauskategorioiden sisältämät ylä- ja alakategoriat sekä esimerkki-ilmaukset. Taulukoissa on myös ilmaistu numeroin mainintojen lukumäärät aineistossa. Vaikka tässä tutkimuksessa luvut eivät ole oleellisia, ne antavat suuntaa ilmaisujen esiintyvyydestä. Viimeisessä alaluvussa käsittelemme lasten piirustusten sisältöjä. Piirustuksia on hyödynnetty neljässä aiemmassa tulosluvussa, mutta tarkastelemme niitä lopuksi vielä tarkemmin omana lukunaan.

TAULUKKO 3. Tulosavaruus

TULOSAVARUUS			
LASTEN KÄSITYKSIÄ ISOÄIDEISTÄ	LASTEN KÄSITYKSIÄ ISOISISTÄ	LASTEN KÄSITYKSIÄ ISOVANHEMMISTA	LASTEN KÄSITYKSIÄ MUMMOLASTA

7.1 Lasten käsityksiä isovanhemmista

Lasten käsitykset isovanhemmista muodostivat yhden kuvauskategorian (taulukko 4, luvun lopussa), joka sisälsi kahdeksan yläkategoriaa: isovanhemman ominaisuudet, ulkoiset piirteet, fyysinen vanheneminen, isovanhempien toiminta ilman lapsia, isovanhempien ja lasten yhteinen toiminta, lasten toivetekeminen yhdessä isovanhempien kanssa, isovanhempien tarpeellisuus sekä yhdessäolon mahdollisuudet.

Isovanhemman ominaisuudet

Lasten puheissa isovanhempien ominaisuuksiksi muodostuivat *lempeys, leikkisyys, rajoittavuus, ärtyisyys* sekä *kurittavuus*. Näistä ominaisuuksista lempeys mainittiin useimmiten. Lasten puheissa lempeys nähtiin kiltteytenä ja rauhallisuutena eikä lempeä isovanhempi lapsien mukaan suuttunut.

Tutkija 2: No hei millanen on hyvä mummo ja hyvä ukki?

Lapsi 1: Kilttejä.

Lapsi 2: Ja ei satuta lapsia.

Lapsi 1: Tai sitten ei suutu.

Toinen lasten nimeämä isovanhempien ominaisuus oli leikkisyys. Isovanhempi saattoi lasten mukaan itse osallistua leikkiin, kuten eräs lapsi sanoi: "Ja saa leikkiä sen kaa". Leikkisyyteen kuului myös isovanhemman hauska ja leikkisä luonne, mikä lapsen puheessa näyttäytyi humoristisena isoisänä.

Tutkija 2: Millainen on hyvä mummo ja ukki?

Lapsi 1: Minun ukki on hyvä vitsailemaan.

Leikkisä isovanhempi mahdollisti leikkimisen kodin ulkopuolella, sillä isovanhemmat olivat lasten puheissa usein niitä, jotka veivät lapsia leikkipaikkoihin. Tämä tulee esille usean lapsen puheessa: "No, mummu ja ukki vie niin minut aina nii leikkikentälle" ja "Käyttää leikkipuistossa". Eräs lapsi myös piirsi piirustukseen itsensä ja isovanhempansa leikkipuistossa (kuva 1).

KUVA 1. Lapsen piirustus, jossa lapsi on isovanhempiensa kanssa leikkipuistossa

Lapset kokivat isovanhemman rajoittavaksi silloin, kun isovanhempi säännösteli lasten herkkujen saantia. Lasten puheissa tuli esiin se, että yleensä isovanhemmat tarjoavat herkkuja, mutta rajoittavat sitä jossain vaiheessa: "Ne ei ihan aina anna karkkia", "Eikä anna jätskiä". Rajoittavuus näyttäytyi lisäksi siinä, että isovanhemmat eivät käyttäneet lapsia kodin ulkopuolisissa paikoissa. Vastauksista kävi ilmi, että lapset eivät välttämättä puhuneet omista kokemuksistaan, vaan yleisemmin käsityksistä.

Tutkija 1: No millanen sitte ei oo hyvä ukki tai mummo?

Lapsi 1: Semmonen mikä ei käytä ainakkaa puistossa.

Lapsi 2: Nii minunkii mielestä.

Rajoittavaksi lapset kokivat myös sen, jos isovanhempi kielsi lasta koskemasta tavaroihin, kuten eräs lapsi kertoi: "Ne ei anna koskee mihinkään." Rajoittavuus ilmeni myös silloin, kun isovanhempi laittoi lapsen arestiin: "Antaa koko ajan vaan arestia."

Isovanhempien ominaisuutena ärtyisyys näkyi lasten puheissa huonoina luonteenpiirteinä. Kokosimme ärtyisyyden alle sanat "paha", "kiukkuinen", "tuhma ja ilkee". Ärtyisyys tarkoitti myös huonoa käytöstä. Tämä ilmeni muun muassa lapsiin kohdistuvina syytöksinä.

Tutkija 2: No minkälainen sitten ei oo hyvä mummo ja ei oo hyvä ukki?

Lapsi 1: Jos on tuhma ja ilkee.

Lapsi 2: Ja syyttää lapseja.

Lapsi 3: Nii vaikka sen tekee ite.

Myös epäkohteliaisuus nähtiin ärtyisyyteen liittyvänä piirteenä. Isovanhempi oli erään lapsen mukaan huono silloin, kun tämä ei ollut kohtelias: "Ne ei oo kohteliaita."

Lasten puheissa kurittava isovanhempi näyttäytyi fyysistä rankaisua käyttävänä. Kurittavan isovanhemman ominaisuudet tulivat esille, kun kysyimme millainen on huono isovanhempi. Tässäkin tapauksessa lapset puhuivat yleisemmin käsityksistä omien kokemustensa sijaan.

Tutkija 2: Joo-o, no minkälainen sitten ei oo hyvä mummo tai ukki?

Lapsi 1: Paha.

Tutkija 2: Mitä se tekee silloin kun se ei oo hyvä?

Lapsi 2: Kiukkuinen.

Tutkija 2: Kiukkuinen, joo, mitäs Pekan mielestä, millanen ei ois hyvä?

Lapsi 3: En tiiä.

Lapsi 1: Antaa selkäsaunan.

Lapsi 4: Ei anna koskaan ruokaa ja antaa kokoajan vaan arestia ja selkäsaunan.

Isovanhemman ulkoiset piirteet

Lasten puheissa isovanhempien ulkoisia piirteitä kuvasivat *vanha olemus, ikääntyneet kasvot ja heikko näkö*. Isovanhempien vanhuus korostui selkeästi lasten vastauksissa ja useat lapset kuvasivat isovanhempia sanalla "vanha". Jotkut lapset myös vertasivat isovanhempia ja lapsia ja totesivat isovanhempien näyttävän vanhemmilta.

Tutkija 2: Mistä sen tietää että on vanha?

Lapsi 1: Ainakin mä tunnistan sillä kun niissä on niin, niillä on niin paljon niitä, naamassa niitä rytyjä ja kaikkia.

Isovanhempien kasvojen todettiin näyttävän ikääntyneiltä, kuten eräs lapsi asian ilmaisi: "Vanha naama". Isovanhempien kasvoissa on erilaisia ikääntymisen merkkejä. Esimerkiksi rypyt kasvoissa ovat yksi vanhuuden merkki ja vanhan ihmisen tunnistaakin lasten mukaan rypyistä. Lisäksi lasten mukaan

isovanhemmat eivät välttämättä näe kovin hyvin, jonka vuoksi he tarvitsevat silmälaseja.

Isovanhempien fyysinen vanheneminen

Lasten käsityksissä isovanhempien vanheneminen tarkoitti *kehon heikentymistä, apuvälineiden käyttöä sekä isovanhempien kuolemaa*. Kehon heikentyminen näkyi siinä, että arkinen liikkuminen alkaa hidastua vanhenemisen myötä.

Lapsi 1: Ne kävelee meleko hittaastikkii vaan.

Tutkija 1: Mm, miksköhän ne kävelee hittaasti?

Lapsi 1: Koska se on, ne on, ne on vanhoja.

Isovanhempien jaksamisen kannalta tärkeää oli levätä, kuten eräs lapsi asian ilmaisi: "Pitää levätä et ne jaksaa." Kehon heikentyminen vaikutti myös urheilullisiin harrastuksiin, kuten voimisteluun ja lentopalloon: "Mummu ei oikein pysty lentopalloo koska sillä on aika vanhat ne kädet" sekä "Ei osaa voimistella kun ei jaksa." Kehon heikentymisen myötä isovanhemmat eivät pystyneet myöskään tekemään fyysisiä temppuja. Näin totesi esimerkiksi eräs lapsi:

Lapsi 1: Äää ne ei ossaa tehdä kärrynpyörää.

Tutkija 1: Minkä takia ne ei ossaa tehdä sitä?

Lapsi 1: Koska ne ei ossaa niin ne ei jaksa pidellä niitä. Eikä ne jaksa.. eikä jaksa seisoo käsillään.

Lapset myös vertasivat selvästi isovanhempien kuntoa omaansa. Kuten seuraavasta esimerkistä näkyy, temppujen tekeminen oli vaikeampaa isovanhemmille kuin lapsille.

Tutkija 1: No onkos sitte semmosia asioita että missä ne isovanhemmat ei oo niin hyviä?

Lapsi 1: Noo ei osaa tehdä kärrynpyöriä. Mun ukki ei osaa tehdä kuperkeikkaa. Eikä takakuperkeikkaa.

Tutkija 1: Minkä takia ne ei osaa tehdä niitä?

Lapsi 2: No koska ne ei oo niin notkeita.

Lapsi 3: Ja ne on niin vanhoja.

Lapsi 2: Mun sisko osaa tehdä takaperinkuperkeikan.

Lapsi 3: Minä ossaan tehdä kuperkeikan taaksepäin. Se on helppoo. Ja myös sillassa.

Lapset liittivät isovanhempien fyysiseen vanhenemiseen apuvälineiden käytön. Lasten puheiden mukaan isovanhempi voi tarvita rollaattoria, kävelykeppiä tai pyörätuolia. Ennen apuvälineiden tarvetta isovanhempien liikkuminen on jo hidasta, ja kunnon huonontuessa edelleen isovanhemmat tarvitsevat liikkumiseensa apuvälineitä.

Tutkija 2: No mites sitten, miten ne mummot ja ukit liikkuu?

Lapsi 1: No näin (lapsi esittää kömpelöä kävelyä)

Lapsi 2: Jos on vanha sillon voi liikkua vähäsen hittaammin joskus voi olla myös kävelykeppiä.

Tutkija 2: Joo-o. Miten sää Elias sanosit miten ne liikkuu kun tuo nauhuri ei nää mitä sä näytit mutta miten sää kertosit miten ne liikkuu?

Lapsi 1: No vaikka niin kun no että vaikka voisi niin kun kävelykepillä ja näin niikun.

Tutkija 2: Niin vähän silleen..

Lapsi 2: Hankalasti tai joskus voi hittaastikkii liikkua jos on tosi.. tosi vanhoja joskus on myös pyörätuoleja jos ei enää jaksa kävellä.

Isovanhempien fyysinen vanheneminen merkitsi lapsille myös tietoisuutta isovanhempien kuolemasta. Lapset saattoivat puhua omista jo kuolleista isovanhemmistaan, joita eivät välttämättä olleet koskaan itse nähneet.

Lapsi 1: Mulla ei oo kahta ukkii koska toinen on kuollu.

Lapsi 2: Minulla on yks mummo kuollu.

Lapsi 1: Se ei edes nähny mua vaan masussa, se kuoli heti kun mä synnyin.

Yksi lapsi puhui kuolemasta vanhuuteen liittyvänä asiana. Hän ymmärsi vanhuuden johtavan lopulta kuolemaan. Hän myös ilmaisi, että isovanhempien kuolema voi surettaa: "Niin ja jos on vanha ukki tai mummi, ne pittää menettää jos ne kuolee. Joskus voi kyllä valua vesiä silmiltä et voi harmittaa vähän."

Isovanhempien toiminta ilman lapsia

Lasten käsityksissä isovanhempien toiminta ilman lapsia sisälsi *vapaa-ajan viettämisen, arkiset askareet, liikunnan, velvollisuuksien hoitamisen, lepäämisen sekä matkustelun*. Lasten puheissa korostuivat selvästi eniten vapaa-ajan viettotavat, joita lapset nimesivät runsaasti erilaisia. Isovanhemmat viettivät muun muassa paljon aikaa ulkona, käyden esimerkiksi "marjassa", "metsästävässä" sekä "onkimassa" ja tehden esimerkiksi "puutarhahommia" ja "puita". Sisätiloissa

vapaa-ajan viettoon kuuluivat muun muassa leipominen ja muu herkkujen tekeminen, jotka lapset käsittivät samalla isovanhempien harrastuksiksi.

Tutkija 2: No tuota harrastaako mummot ja ukit jotakin?

Lapsi 1: Lettujen paistamista.

Lapsi 2: Pannukakkujen paistamista.

Lapsi 1: Vohveleitten paistoa.

Lapsi 3: Pinaattilettujen paistoa.

Isovanhemmat tekivät ilman lapsia myös arkisia askareita. Lasten puheissa syöminen ja ruoanlaitto kuvastivat näitä arjen toimintoja. Lisäksi eräs lapsi huomautti kahvinkeiton tärkeydestä: "Pitää ihan pakollisesti sitten keittää kahvia." Isovanhempien arkeen liittyy ruoanlaiton lisäksi tiskaaminen ja muu siivoaminen. Lasten puheista tuli ilmi, että silloin kun lapset ovat paikalla, isovanhemmat eivät käytä aikaansa siivoamiseen. Kysyttäessä, mitä isovanhemmat tekevät ilman lapsia, eräs lapsi vastasi: "Tiskaa." Isovanhempien arkisiin askareisiin kuuluu myös kaupassa käynti ja lapset totesivat, etteivät yleensä itse ole isovanhempien mukana kaupassa.

Tutkija 2: No mitäs te arvelette että mitä ne mummot ja ukit tekkee silloin ku ei oo lapsia paikalla?

Lapsi 1: No meidän nii tai, mummi käy yleisin kaupassa.

Liikunnan harrastaminen kuuluu isovanhempien elämään, mutta lapset eivät yleensä olleet harrastuksissa mukana. Lenkkeily ja juokseminen mainittiin useasti isovanhemman harrastukseksi. Jotkut isovanhemmat jopa kilpailivat juoksussa, kuten eräs lapsi kertoi. Hänen isovanhempansa harrastaa "juoksukissaa". Isovanhempien liikuntaharrastuksiin voi kuulua myös painojen nostelu, mutta nostettavat painot eivät voi olla isoja: "Voi nostaa pikkusia painoja." Isovanhemmat näyttävät harrastavan myös monipuolisesti useita eri urheilulajeja. Näitä ovat muun muassa keilaaminen, jumppaaminen, pyöräily, uinti, luistelu ja hiihto. Lisäksi eräs lapsi kertoi isovanhempansa rullaluistelevan: "Tai sitten voi myös niin kun niillä hassuilla rullaluistimillakin voi mennä. Ja että on myös ne nii kun ne hiihtokepit että niillä otetaan vauhtia."

Lasten mukaan isovanhemmat hoitavat erilaisia velvollisuuksia silloin, kun lastenlapset eivät ole mukana. Lapset eivät suoranaisesti puhuneet velvollisuuksista, vaan he nimesivät asioita, joita isovanhempien täytyy tehdä. Nimesimme tämän kategorian isovanhempien velvollisuuksiksi. Yksi näistä velvollisuuksista on työssäkäynti, kuten eräs lapsi totesi: "Ja, mun mummun ja ukin on pakko nii, siis mun mummun on pakko niinku, nii siis molempien on pakko käyä töissä." Erityisesti lapset puhuivat maataloustöistä ja mainitsivat lehmien hoitamisen ja navetalla käymisen isovanhempien velvollisuuksiksi.

Tutkija 2: Missä ne käy töissä jos ne käy?

Lapsi 1: Navetalla.

Isovanhempien velvollisuuksiin kuului lisäksi "aikuisten hommia". Lapset käsittivät aikuisten hommiin kuuluvaksi laskujen maksamisen, joka on lasten mielestä sellainen asia, joka aikuisten täytyy hoitaa. Myös tietokoneella oloa pidettiin isovanhempien velvollisuutena, ja laskuja saatetaan maksaa tietokoneen välityksellä. "Olla tietokoneella ja maksaa laskuja" olikin erään lapsen mielestä yksi isovanhemman velvollisuus.

Silloin, kun lapset eivät ole paikalla, isovanhemmat käyttävät aikaansa lepäämiseen ja muuhun rauhalliseen oleskeluun. Lepäily voi olla nukkumista tai esimerkiksi lehden lukemista sohvalla. Oli lepääminen mitä tahansa, se on isovanhempien jaksamisen kannalta tärkeää, kuten eräs lapsi totesi: "Pitää levätä että ne jaksaa." Keskenään ollessaan isovanhemmat myös katsoivat paljon televisiota.

Tutkija 2: No mitäs te arvelette että mitä ne mummot ja ukit tekkee sillon ku ei oo lapsia paikalla?

Lapsi 1: No mun mummo ja ukki yleensä kattoo televisiota sillon.

Lapsi 2: No mejän nii tai, mummi käy yleisin kaupassa ja kattoo telkkaria.

Osa isovanhempien elämää on matkustelu. Isovanhempien tekemät matkat voivat lasten mukaan sijoittua kotimaahan tai "voi ulkomaille käyä". Isovanhemmat suuntaavat matkojaan heitä kiinnostaviin paikkoihin. Lasten puheissa matkat sijoittuivat muun muassa luonto- ja eläinkohteisiin.

Tutkija 1: Mitähän muuta ne tekis, voisko ne käydä jossain?

Lapsi 1: Eskuriassa (kukka- ja eläinpuisto)

Tutkija 2: Missä?

Lapsi 1: Eskuriassa, siellä on aika paljon eläimiä, siellä on jopa kilpikonna.

Tutkija 1: Aijaa.

Lapsi 2: Ne käy Ranuan, ne käy Ranuan eläinpuistossa.

Isovanhempien ja lasten yhteinen toiminta

Isovanhempien ja lasten yhteinen toiminta sisälsi *ulkoaktiviteetit, retket, leikkimisen, rauhallisen toiminnan, herkuttelun, eläinten hoitamisen ja pelaamisen*. Kalastus ja vesillä liikkuminen olivat suosittuja isovanhempien ja lastenlasten yhteisiä aktiviteetteja. "Käydä onkimassa, venneellä", olikin erään lapsen toteamus yhteisestä ulkoaktiviteetista isovanhempien kanssa. Uiminen ja rannalla käyminen olivat myös suosittuja tapoja viettää aikaa. Eräs lapsi piirsi hänen ja isovanhempansa yhteisen uintiretken (kuva 2) ja kertoi piirustuksesta seuraavaa: "Noo mustikkaveden ja tavallisen veden ja nii mä sukellan nii oon sukeltamassa siellä ja mummu niiku on siellä reunassa."

KUVA 2. Lapsen piirustus uintiretkestä isoäidin kanssa

Lapset olivat mukana yleishyödyllisissä toiminnoissa, kuten esimerkiksi pihan haravoinnissa ja "kasvisten" kastelussa. Mummon ja ukin mukana pääsi metsään marjastamaan, ja tällä tavalla lapset saivat olla isovanhempiensa apuna. Isovanhempien kanssa oli myös mahdollista päästä ajelulle esimerkiksi mopolla,

mönkijällä ja traktorilla. Lisäksi isovanhempien kanssa ihasteltiin ja tarkasteltiin luontoa, kuten seuraavassa eräs lapsi kertoi:

Lapsi 1: Ja sitten meidän mummon ja ukin niin siellä on aina kesällä kiikku niin me katotaan aina siitä kiikusta aurinkoo ja talvellakin on joskus kiikku nii aina ku me ollaan yökylässä niin katotaan revontulia.

Lapset ja isovanhemmat myös retkeilivät yhdessä. Retket saattoivat olla pidempiä lomareissuja ulkomailla tai kotimaan sisällä. Eräs lapsi totesikin isovanhemmistaan, että ”Ne on yhen kerran käyny meidän koko perheen kaa Turkissa.” Aina ei kuitenkaan tarvitse lähteä ulkomaille, vaan isovanhempien kanssa voi lomailla myös kotimaassa, kuten eräs lapsi kertoi: ”Voi olla Muumimaailmassa tai jossain lomalla.” Retket olivat myös kyläilyreissuja, joiden aikana tavattiin sukulaisia. Mummon ja ukin kanssa voi esimerkiksi ”käyä mun serkkujen luona.” Retket saattoivat sijoittua myös mökille. Lapset eivät välttämättä maininneet tiettyä retkikohdetta, vaan itse retki näytti olevan tärkeämpi.

Lasten ja isovanhempien yhteiseen toimintaan kuului oleellisesti myös leikkiminen. Useassa tapauksessa lapset eivät nimenneet mitään tiettyä leikkiä, vaan toivat esille sen, että isovanhempien kanssa ”ylleensä leikitään.” Osa lapsista tarkensi, että leikki voi tapahtua leikkipuistossa, tai leikkiä voidaan yhdessä esimerkiksi nukella.

Tutkija 2: Mitä siellä voi tehdä siellä sisällä, niitten talossa?

Lapsi 1: Leikkiä, niillä ei ole hirveesti ees leluja. Muuten se ukki antaa herkkuja, tai sitten leikitään nuken kaa.

Isovanhempien ja lastenlasten yhteinen toiminta saattoi myös perustua rauhalliseen tekemiseen yhdessä. Lapset mainitsivat esimerkiksi saunan lämmittämisen ja saunomisen yhteisenä puuhana. Rauhallinen tekeminen lasten puheissa tarkoitti myös sitä, että yhdessä voi ”tehdä hamahelmillä sisällä”, ”rakentaa maja”, ”kattoo leffaa”, ”kattoo tauluja”, ”kattoo telkkaa” ja ”lukea kirjoja”.

Herkuttelu kuului myös lastenlasten ja isovanhempien yhteiseen toimintaan. Erilaisten karkkien ja sipsien lisäksi isovanhempien kanssa herkuteltiin letuilla ja pullilla. Yhdelle lapselle lettujen paistaminen ja syöminen yhdessä isovanhempien kanssa oli eräänlainen tapa:

Lapsi 1: Aina kun me ollaan mökillä nii mummo aina tekkee iltasin lettuja siellä yläterassin grillillä. Sit me syyään välillä niitä laiturilla ja siinä yläterassilla.

Erään lapsen piirustus (kuva 3) käsitteli kokonaan lettujen tekemisen prosessia. Hän kertoi kuvasta seuraavaa: ”Tässä on ukki paistamassa lettuja. Tässä on sitten se lettugrilli. Tässä ollaan mummon kanssa tekemässä lettutaikinaa, ja sitten täällä sataa vettä.”

KUVA 3. Lapsen piirustus lettujen paistosta isovanhempien kanssa

Lapset ja isovanhemmat hoitivat yhdessä eläimiä. Eläimet olivat joko lemmikkejä tai maatilan eläimiä. Lemmikkikoiraa saatettiin taluttaa yhdessä, tai sen kanssa käytiin metsällä, aivan kuten eräs lapsi kertoi: ”Ukin ja mummun luona on ajokoiria niin voijaan sitä käyttää metällä tai taluttaa.” Maatilan eläinten hoitaminen liittyi siihen, että se oli joillekin isovanhemmille työtä. Tämän vuoksi lapset pääsivät isovanhempien mukaan navettaan ja eräs lapsi kertoikin piirustuksestaan (kuva 4), että ”Me käyään kattomassa lehmii navetassa.” Eräs

lapsi oli päässyt myös katselemaan mehiläisiä isovanhempiensa kanssa isoisän harrastuksen ansiosta.

KUVA 4. Lapsen piirustus navetassa lehmien katsomisesta

Lapset mainitsivat vielä yhteiseksi tekemiseksi isovanhempien kanssa pelaamisen. Pelaaminen saattoi olla liikunnallista, kuten sählyn ja jalkapallon pelaamista. Eräs lapsi kertoi, kuinka hän oli veljensä kanssa pelannut sählyä isovanhempiaan vastaan:

Lapsi 1: Yhen kerran mummi ja ukki niin, niin ne, mun isovelji ja sitte mummo ja ukki, minä olin isoveljin puolella ja mummi ja ukki oli omalla puolella ja piti tehä maalii niin minä sain viis kertaa.

Lasten puheissa pelaaminen tarkoitti myös esimerkiksi muistipelien pelaamista. Lisäksi lapset mainitsivat tietokoneella pelaamisen yhdessä isovanhempien kanssa tehtäväksi toiminnaksi. Pohdintaa aiheutti kuitenkin se, osasivatko isovanhemmat pelata tietokonepelejä vai eivät.

Lapsi 1: Tai sitten tietsikalla me pelataan minecraftii.

...

Lapsi 1: Ne ei osaa kyl pelata minecraftiä.

Lasten toivetekeminen yhdessä isovanhempien kanssa

Lapset toivoivat voivansa leikkiä, retkeillä, osallistua aikuisten toimintoihin sekä herkutella yhdessä isovanhempien kanssa. Toivetekeminen sisälsi paljon samoja asioita, kuin muutkin kategoriat. Voidaan siis sanoa, että lasten toivomukset yhdessä vietetystä ajasta perustuvat arkiseen elämään ja ovat helposti toteutettavia. Leikkiminen mainittiin useimmiten lasten toivepuheissa. Tämän lisäksi lapset halusivat leikkiä ja pelata erilaisia pelejä yhdessä isovanhempien kanssa. Lapset halusivat ”olla sokkosta”, ”mennä piiloon”, ”pelata jalkapalloa” sekä ”pelata jääkiekkoo”. Erään lapsen toive oli puolestaan seuraavanlainen:

Tutkija 2: No entäs jos te saisitte ihan ite päättää niin mitä te haluaisitte tehdä mummon ja ukin kanssa?

Lapsi 1: Ostaa leluja.

Lapset toivoivat myös pääsevänsä erilaisille retkille isovanhempien kanssa. Iso osa retkistä liittyi ulkoiluun, ja lasten toiveina olivat esimerkiksi ”käyä uimarannalla”, ”mennä uimaan” ja ”käyä veneilemässä”. Retkiin saattoi liittyä myös yökyläilyä ja pidempiä lomareissuja.

Tutkija 2: Mitäs muuta jos saisitte ihan päättää mitä tahansa niin mitä te haluaisitte tehdä mummon ja ukin kanssa?

Lapsi 1: Haluaisin käyä mummun ja ukin kanssa reissussa. Ja koko perheen.

Lasten toiveina oli päästä osallistumaan erilaisiin aikuisten toimintoihin. Isovanhempien kanssa haluttiin ”käyä traktorin kyyissä”, ”ajjaa kraktorilla” ja ”ajjaa puimurilla”. Lapset halusivat päästä osallistumaan myös puutarhatöihin, kuten ruohon leikkuuseen sekä kukkien hoitoon. Toiveissa oli lisäksi päästä hoitamaan koira yhdessä isovanhempien kanssa. Halu osallistua aikuisten askareisiin yhdessä isovanhempien kanssa tulee myös esille seuraavassa aineistolainauksessa:

Tutkija 1: Okei, tuleeko vielä jotain mitä haluaisit tehdä ukin ja mummon kanssa?

Lapsi 1: Ampua raketteja taivaalle.

Isovanhempien kanssa haluttiin myös herkutella. Erityisesti jäätelön syönti tuli esiin lasten toivepuheissa. Jäätelön syömisen lisäksi eräs lapsi toi esiin toiveen vadelmien syömisestä parvekkeella. Parvekkeella saattoi paikkana olla tietty merkitys lapselle ja siksi hän halusi mainita sen.

Tutkija 1: Okei, mitäs muuta haluaisitte vielä tehdä, ihan mitä vaan jos saisitte tehdä ukin ja mummon kanssa?

Lapsi 1: Syyä jätskiä. Tai syyä vattuja parvekkeelta.

Isovanhempien tarpeellisuus

Lasten vastausten mukaan isovanhempia tarvittiin *auttamiseen, lastenhoitoon, läheisyyteen sekä muihin asioihin*. Lapset tarvitsevat isovanhempien apua asioissa, joita lapset eivät vielä osaa. Erään lapsen mukaan ”mummot ja ukit voi niiku auttaa joissain semmosissa jutuissa joita lapset ei oikein osaa sitä sitten voi opettaa”. Lasten puheissa näitä juttuja olivat muun muassa pyöräily, onkiminen, hiihtäminen ja saksilla leikkaaminen. Isovanhempia tarvittiin lisäksi silloin, jos lapsella oli jokin hätä. Esimerkiksi haava, eksyminen tai kaatuminen olivat tilanteita, joihin isovanhempien apua tarvittiin.

Tutkija 1: Mihinkä lapset tarvii mummoja ja ukkeja?

Lapsi 1: Jos vaikka kaatuu niin ne voi auttaa.

Lapsi 2: Tai jos tulee haava, taikka tikku sormeen, niin mummo voi ottaa sen pinsetillä.

Isovanhempien auttaminen kohdistui yleensä lapsiin. Eräs lapsi toi kuitenkin esille, että isovanhempien apua voivat tarvita myös lasten vanhemmat: ”Että ne voi auttaa isiä ja äitiä, niiku niitten lapsia voi auttaa jos ne ei osaa vaikka tietokonetta laittaa auki niin ne mummot ja ukit voi laittaa sitten ne lapsille ne auki, kun ylleensähän ne aikuiset jonka ne on synnyttäny on niitten lapset.”

Isovanhempien tarpeellisuus lastenhoitoapuna näkyi silloin, kun lasten omat vanhemmat eivät olleet kotona. Lasten mukaan isovanhemmat hoitivat lapsia silloin, kun vanhemmat olivat töissä, kuten eräs lapsi kertoi: ”Jos isi ja äiti mennee niiku töihin niin ne voi mennä sillon vaikka mummulaan.” Isovanhemmat toimivat lapsenvahteina myös sillä aikaa, kun vanhemmilla oli

vapaa-ajan menoja, kuten kuoro. Myös vanhempien lomamatkojen aikana turvauduttiin isovanhempien hoitoapuun: "Jos vaikka äiti ja isi haluaa olla rauhassa niinku lomalla niin voi sitten mennä niitten luo." Eräs lapsi kuvasi piirustuksessaan (kuva 5) tilanteen, jossa vanhemmat ovat lähdössä käymään "yhissä aikuisten juhlissa" ja toivat lapset hoitoon mummin ja ukin luo.

KUVA 5. Lapsen piirustus, jossa vanhemmat ovat lähdössä juhliin ja lapset tulevat hoitoon mummin ja ukin luo

Lapset tarvitsivat isovanhempia myös läheisyyden vuoksi. Yksi lapsi tarvitsi sanojensa mukaan isovanhempia "halimiseen". Lapsille oli myös tärkeää, että isovanhemmille saattoi soittaa ja heidän luonaan sai mennä käymään: "No siks ne on tärkeitä kanssa jos ei ois ukkia ja mummoo nii ei sitte, ei vois käyä niitten luona ja tehä kivoja asioita." Isovanhempien merkityksestä lapsille kertoi myös se, että "välillä on niitä vähän ikävä".

Lapset toivat puheissaan esille paljon myös sellaisia asioita, joiden vuoksi isovanhemmat ihmisinä ovat tärkeitä. Nämä eivät liittyneet suoranaisesti lapsiin, vaan enemmänkin aikuisten tehtävien hoitamiseen, esimerkiksi "siivoomiseen" ja "lypsyyn".

Yhdessäolon mahdollisuudet

Yhdessäolon mahdollisuuksiin isovanhempien kanssa vaikuttivat *tapaamisten määrä ja maantieteellinen etäisyys*. Lapset kertoivat, että tapaamisten määrä vaihteli suuresti. Osa lapsista näki isovanhempiaan ”melkein joka päivä”, ja osa taas ”aika vähän”. Isovanhempien ja lasten maantieteellinen etäisyyskin vaihteli reilusti. Isovanhemmat saattoivat asua ”ihan naapurissa melkein” ja mummoltaan pääsi, kun ”meni vaan pienen metsikön halki”. Toisaalta isovanhemmat saattoivat asua eri kaupungissa tai jopa eri maassa. Alla olevassa taulukossa on tiivistetysti tämän alaluvun tulokset.

TAULUKKO 4. Kuvauskategoria 1: Lasten käsityksiä isovanhemmista

YLÄKATEGORIA	ALAKATEGORIA	ESIMERKKI-ILMAUKSET
Isovanhemman ominaisuudet	- Lempeä (9)	”On kilttejä.”
	- Leikkisä (7)	”Saa leikkiä sen kaa.”
	- Rajoittava (7)	”Ei ihan aina anna karkkia.”
	- Ärtynyt (6)	”Kiukkuinen.”
	- Kurittava (3)	”Antaa selkäsauvan.”
Isovanhemman ulkoiset piirteet	- Vanha olemus (23)	”Minun mummo ja ukki on vanhoja.”
	- Heikko näkö (3)	”Ne ei nää kovin hyvin.”
	- Ikääntyneet kasvot (2)	”Niillä on niin paljon niitä naamassa niitä ryttyjä ja kaikkia.”
Isovanhempien fyysinen vanheneminen	- Kehon heikentyminen (8)	”Liikkuu hitaasti koska niillä on luut niin huonoja.”
	- Apuvälineiden käyttö (6)	”Joskus on myös pyörätuoleja jos ei enää jaksa kävellä.”
	- Kuoleman käsittäminen (4)	”Jos on vanha ukki tai mummi ne pitää menettää jos ne kuolee niin joskus voi kyllä valua vesiä silmiltä et voi harmittaa vähän.”
Isovanhempien toiminta ilman lapsia	- Vapaa-ajan viettotavat (34)	”Marjassa voi käyä.”
	- Arkiset askareet (19)	”Pitää ihan pakollisesti sitten keittää kahvia.”
	- Liikunta (17)	”Voi nostaa pikkusia painoja.”
	- Velvollisuuksien hoitaminen (15)	”Pitää maksaa laskut.”
	- Lepäminen (13)	”Ne voi leppäillä.”
	- Matkustelu (4)	”Voi ulkomailla käyä.”
Isovanhempien ja lasten yhteinen toiminta	- Ulkoaktiviteetit (21)	”Käydä onkimassa venneellä.”
	- Retket (11)	”Voi olla yhdessä Muumimaailmassa tai jossain lomalla.”
	- Leikkiminen (10)	”Me ylleensä leikitään.”
	- Rauhallinen toiminta (9)	”Lukea kirjoja.”
	- Herkuttelu (8)	”Syödään lettua ja pullia.”

YLÄKATEGORIA	ALAKATEGORIA	ESIMERKKI-ILMAUKSET
	- Eläinten hoitaminen (6)	”Me käyään kattomassa lehmii navetassa.”
	- Pelaaminen (5)	”Pelataan muistipeliä.”
Lasten toivetekeminen yhdessä isovanhempien kanssa	- Leikkiminen (11)	”Olla sokkosta.”
	- Retket (10)	”Haluaisin käyä mummun ja ukin kanssa reissussa.”
	- Osallistuminen aikuisten toimintoihin (9)	”Leikata ruohoa.”
	- Herkuttelu (5)	”Syyä vattuja parvekkeelta.”
Isovanhempien tarpeellisuus	- Auttaminen (23)	”Mummot ja ukit voi niinku auttaa joissain semmosissa jutuissa joita lapset ei oikein ossaa sitä sitten voi opettaa.”
	- Lastenhoito (16)	”Äiti ja isi on reissussa niin voi mennä mummon ja ukin luo.”
	- Läheisyys (4)	”Halimiseen.”
	- Muut (9)	”Niitten kanssa voi olla ulkona.”
Yhdessäolon mahdollisuudet	- Tapaamisten määrä (12)	”Mä nään mummon ja ukin kahen viikon päästä kun me mennään isän luo kahen viikon päästä.”
	- Maantieteellinen etäisyys (5)	”Voin mennä vaan pienen metsikön halki ja sitten oon niillä.”

Lasten isovanhempi-käsitykset muodostuivat monesta yläkategoriasta. Osa käsityksistä liittyi isovanhempien ulkoisiin ominaisuuksiin ja osa luonteenpiirteisiin. Lisäksi lasten käsityksissä lapset käsitettiin isovanhempiin ja isovanhemmuteen kuuluviksi.

7.2 Lasten käsityksiä isoäideistä

Lasten käsitykset isoäideistä muodostivat yhden kuvauskategorian (taulukko 5, luvun lopussa), joka sisälsi kolme yläkategoriaa: *isoäiti toimijana*, *lasten ja isoäitien yhteinen toiminta* sekä *isoäidin ominaisuudet*. Jokainen näistä yläkategorioista sisälsi alakategorioita jotka esittelemme seuraavaksi.

Isoäiti toimijana

Isoäidin toimijuus koostui *ruoanlaittajasta*, *vapaa-ajan viettäjästä* ja *kodinhoitajasta*. Erityisesti isoäidin rooli ruoanlaittajana korostui lasten puheissa. Lapset mainitsivat, että isoäidit osaavat tehdä monenlaista kotiruokaa, kuten esimerkiksi ”perunaa ja kinkkukiusausta”, ”perunamuussia ja lihapullia” sekä

“ruokaa ja makkaraa uunissa”. Myös seuraavassa aineistolainauksessa eräs lapsi kertoo oman näkemyksensä isoäitinsä ruoanlaittotoidoista:

Lapsi 1: Että minun lempiruoka mummolassa on kun mummo tekkee makkarakeittoa, siskonmakkarakeittoa ja sitte mummo ku tekkee sitte makaroonilaatikkoo nii sitte se on ihan hyvää. Todella hyvää.

Ruoanlaittaja-isoäidin yksi tärkeä ominaisuus lasten mukaan on taito tehdä lettuja. Lapset toivat esille, että isoäiti tekee lettuja usein ja se on hänelle niin sanotusti tapa, kuten eräs lapsi totesi: “Aina mökillä mummo tekkee iltasin lettuja.” Myös leipominen mainittiin tekemiseksi, joka kuuluu isoäidille ruoanlaittajana. Isoäiti myös antaa lapsille mehua, jäätelöä ja muita herkkuja. Isoäidin ruoanlaittotoivoihin kuului myös se, että hän “kerrää marjoja tosi paljon” ja “osaa tehdä mehua”.

Lasten mukaan isoäiti viettää vapaa-aikaa muun muassa pelaten. Useimmiten isoäidit pelasivat korttipeljä ja eräs lapsi totesikin, että “korttipeli on sellaista mummojen peliä”. Lapset mainitsivat kuitenkin, että isoäidit pelasivat myös Angry Birds -peliä sekä Minecraft-peliä.

Tutkija 2: Joo, totta. No mitäs te luulette, että mitä ne mummot ja ukit tekkee sillon ku ei oo lapsia paikalla?

Lapsi 1: Kattoovat telkkaa ja mummo ainakin pelaa.

Tutkija 2: Joo, mitä se pelaa?

Lapsi 1: Mm no noita yksiä ängribördsejä.

Tutkija 2: Aijaa, okei.

Lapsi 2: Meidän mummo pelaa sellasta korttipeliä.

Lapsi 1: Ja meidänki mummo joskus pelaa sellasta korttipeliä.

Lapsi 3: Niin myös minun.

Lasten puheissa isoäiti viettää vapaa-aikaansa kädentöitä tehden. Lasten mukaan “mummot on hyviä ompelemisessa” ja isoäiti “tekee kissoille noita millä voi leikittää niitä” sekä “osaa tosi hyvin piirtää”. Ompelun lisäksi isoäidit neulovat ja ovat taitavia siinä, kuten seuraavassa aineistolainauksessa käy ilmi:

Lapsi 1: Minun mummo myös niin tekee, niin tekee ihan mitä vaan langasta mitä siltä pyytää.

Isoäidin toimijuuteen kuuluu myös kodin hoitaminen niin sisällä kuin ulkonakin. Lasten mukaan isoäiti ”aika paljon kyllä siivoo” ja lisäksi ”ossaa hyvin siivota” ja ”on hyvä siivoamisessa”. Lasten puheissa tulee siis ilmi, että isoäidit käyttävät paljon aikaa siivoamiseen ja ovat myös hyviä siinä. Lapset mainitsivat lisäksi, että isoäidit ovat hyviä tiskaamisessa. Sisätöiden ohella isoäidin toimijuuteen kuuluu lasten mukaan pihatöiden tekeminen. Tässäkin korostuu isoäitien taito, sillä isoäidit ”hoitaa hyvin puutarhaa” ja isoäiti ”on hyvä tekemään pihatöitä”.

Lasten ja isoäitien yhteinen toiminta

Lasten ja isoäitien yhteinen toiminta sisälsi *toiminnan, jossa lapset olivat isoäidin apuna, yhteiset retket* sekä muut *arjen yhteiset hetket*. Yleisimmin isoäidin auttaminen liittyi ruoanvalmistukseen. Lasten puheissa lapset saavat ”välillä auttaa mummua leipomisessa” sekä ”tehdä lettutaikinaa mummon kanssa”. Ruoanvalmistuksen lisäksi lapset auttavat isoäitiä myös muilla tavoin keittiössä, kuten eräs lapsi totesi:

Lapsi 1: Aina ku mummi laittaa ruokaa niin minä katan pöydän.

Keittiötöiden lisäksi lapset auttoivat isoäitiä pihatöissä ja isoäidin kanssa saattoi hoitaa vauvaa sekä lypsää. Auttamisen tavalla ei ollut aina merkitystä, vaan yleensäkin isoäidin auttaminen oli lapsille tärkeää.

Isoäitien ja lasten yhteiseen toimintaan kuuluivat yhteiset retket, joilla saattoi olla esimerkiksi huvittelutarkoitus. Tällaisilla retkillä käytiin leikkipuistossa, jäätelökioskilla ja puistossa. Lasten mielestä isoäitien kanssa on myös ”hauskaa käyä torilla”. Huvitteluretkien lisäksi isoäidit ja lapset kävivät yhdessä kaupassa. Välillä isoäitien ja lasten yhteiset retket voivat suuntautua kauemmaksikin ja matkustaminen voi tapahtua esimerkiksi junalla, kuten seuraavasta aineistolainauksesta voi nähdä:

Lapsi 1: Ja sitten voi käyä mummun kanssa vaikka junassa ja mennä johonkin. Minä oon käyny vr-junassa niin siellä oli niin liukumäki.

Lapset ja isoäidit saattoivat myös tehdä yhdessä arkisia asioita, kuten "syyä lettuja". Myös piirtäminen kuului lasten ja isoäitien yhteisiin arkisiin asioihin. Lisäksi erään lapsen isoäidillä oli koiranpentuja, joita he olivat yhdessä hoitaneet.

Isoäidin ominaisuudet

Isoäidin ominaisuudet voitiin jakaa *hyviin* ja *huonoihin*. Lasten mukaan hyvä isoäiti vie leikkikentälle ja hyvän isoäidin kanssa voi leikkiä. Leikkisyyden lisäksi isoäidin muut hyvät ominaisuudet liittyivät ruoanlaittoon. Hyvä isoäiti esimerkiksi paistaa lettuja ja antaa mehua. Erään lapsen mielestä hyvä isoäiti on sellainen, jonka kanssa "voi tehdä pihatöitä".

Lasten mielestä isoäiti on huono, jos hän ei ole kiva tai ei ole kiltti. Lisäksi liika käskyttäminen on isoäidin huono ominaisuus, kuten eräs lapsi kertoi: "Huono mummo komentelee vaan." Isoäidin on tärkeää olla lastenlastensa kanssa, sillä jos hän "ei tuu ulos", on hän tällöin huono isoäiti.

TAULUKKO 5. Kuvauskategoria 2: Lasten käsityksiä isoäideistä

YLÄKATEGORIA	ALAKATEGORIA	ESIMERKKI-ILMAUKSET
Isoäiti toimijana	- Ruoanlaittaja (26)	"Aina mökillä mummo tekkee iltasin lettuja."
	- Vapaa-ajanviettäjä (16)	"Korttipeli on sellasta mummojen peliä."
	- Kodinhoitaja (10)	"Mummu aika paljon kyllä siivoo."
Lasten ja isoäitien yhteinen toiminta	- Lapset isoäidin apurina (12)	"Välillä minä saan auttaa mummua leipomisessa."
	- Yhteiset retket (6)	"Mummun kanssa on hauskaa käyä torilla."
	- Yhteiset arjen hetket (3)	"Voi vaikka piirtää mummun kaa."
Isoäidin ominaisuudet	- Hyvä isoäiti (8)	"Hyvän mummon kanssa voi leikkiä."
	- Huono isoäiti (4)	"Huono mummo komentelee vaan."

Isoäideillä oli sekä hyviä että huonoja ominaisuuksia. Lisäksi lapset käsittivät isoäidin toimijana. Isoäiteihin ja isoäitiyteen liittyivät myös lapset itse.

7.3 Lasten käsityksiä isoisistä

Lasten käsitykset isoisistä muodostivat yhden kuvauskategorian (taulukko 6), joka sisälsi kolme yläkategoriaa: *isoisä toimijana, lasten ja isoisien yhteinen toiminta* sekä *isoisän ominaisuudet*. Nämä yläkategoriat sisälsivät alakategorioita, joista kerromme seuraavaksi.

Isoisä toimijana

Isoisä toimijana tarkoitti *ajajaa, korjaaja-rakentajaa, herkuttelijaa, luonnossaliikkujaa* ja *rentoutujaa*. Erityisesti ajaja ja korjaaja-rakentaja edustavat isoisän maskuliinisuutta. Isoisän rooli ajajana merkitsi lasten puheissa useimmiten työkoneilla ajamista. Selvästi eniten mainintoja sai traktorilla ajaminen, jossa isoisät olivat hyviä. Lasten sanoin ”ukki ajaa rakkorilla” ja ”ukki on hyvä traktorin ja puimurin ajamisessa”. Eräs lapsi kuvasi piirustuksessaan, kuinka ”me ajetaan ukin kanssa traktoria”. Ajaja-isoisä ajaa myös muilla kuin työkoneilla:

Lapsi 1: Tai sitten ukilla on sellanen kone joku sellanen en mä tiää mikä sen nimi on, mutta kun se suihkuttaa niin siitä tulee vettä, sitä vesihöyryä.

Lisäksi isoisä saattoi ”ajaa välillä linja-autoo” ja hän osaa ajaa myös ruohonleikkuria. Kaiken kaikkiaan lasten käsityksissä isoisä on hyvä ajamaan.

Korjaaja-rakentaja -isoisä osaa korjata monenlaisia asioita. Näitä ovat esimerkiksi autot, televisiot ja traktorit. Asioiden korjaaminen on juuri isoisien taito, sillä ”ukit vaan osaa korjata autoja”. Eräs lapsi kuvasi piirustuksessaan (kuva 6) isoisän korjaamassa autoa.

KUVA 6. Lapsen piirustus, jossa isoisä korjaa autoa

Korjaamisen lisäksi isoisät ovat taitavia rakentajia. Lasten mukaan isoisät osaavat rakentaa esimerkiksi "taloa", "ovia" ja "puuhepan ja puukarhun". Isoisän taito korjata ja rakentaa tulee ilmi seuraavassa aineistolainauksessa:

Tutkija 2: No entä sitte ukit, mitä ukit osaa tehdä tosi hyvin?

Lapsi 1: No minun ukki osaa tosi hyvin niin, jos on vaikka menny rikki telkkari nii se osaa korjata sen.

Lapsi 2: Ja mun ukki osaa hyvin, tosi hyvin tehdä noita, niinku se karhu ja puuheppa.

Isoisä herkuttelijana tarkoitti lasten puheissa sitä, että isoisän kanssa voi herkutella. Lapset käsittävät isoisän henkilönä, joka sekä antaa herkkuja että on hyvä siinä. Joskus isoisä myös "antaa enemmän herkkuja" kuin joku toinen. Isoisät valmistavat herkkuja ja lapset liittävät esimerkiksi grillaamisen ja makkaranpaiston isoisiin. Lasten mukaan isoisä on myös hyvä keittämään kahvia.

Isoisän toimijuus tarkoitti myös luonnossaliikkujaa. Isoisien luonnossa liikkumiseen liittyi usein metsästys. Metsästys vaatii taitoa ampua, jossa isoisät ovatkin hyviä, kuten seuraavassa aineistolainauksessa tulee esiin:

Tutkija 2: Aijaa. Ukit on hyviä kattomaan telkkaria ja nukkumaan, mitäs muuta ne osaa hyvin?

Lapsi 1: Minun ukki osaa ampua hyvin.

Lapsi 2: Munki ukki osaa ampua hyvin mutta yhesti kun ne kävi metsällä niin ne sai, mun isi ja ukki sai niin ainakin kymmenen mehtoo.

Tutkija 2: Aika monta.

Lapsi 1: Ja minun ukki on saanu jopa öö, se on ampunu ainain kakstoista peuraa.

Tutkija 1 ja Tutkija 2: Oho.

Lapsi 1: Kerralla.

Luonnossa liikkuva isoisä voi metsästämissen lisäksi harrastaa retkeilyä. Isoisällä on tarvittavia retkeilytaitoja, sillä hän on esimerkiksi hyvä sytyttämään puita. Isoisän mukana voi päästä metsäretkelle koko perhe, kuten eräs lapsi asian ilmaisi: "Ukki vie meitä minun äiti ja isiäkin vie sinne metsäretkelle." Luonnossa liikkuva isoisä voi myös "harrastaa mehiläisiin hoitamista" ja hän on hyvä kalastamaan.

Lapset käsittivät isoisän toimijuuteen lisäksi kuuluvan rentoutuja-isoisän. Television katselu käsitettiin osaksi rentoutumista, ja sen parissa isoisä saattaa viettää paljonkin aikaa. Eräs lapsi totesikin, että "ukki niin se vaan kattoo telkkaria koko ajan". Television katselu on lisäksi asia, jossa isoisä on lasten mielestä hyvä. Muita rentoutuja-isoisän toimintoja ovat muun muassa ristikoiden täyttö ja pasianssin pelaaminen. Rentoutumisen ei tarvitse välttämättä olla varsinaista tekemistä, vaan rentoutunut "ukki nukkuu koko ajan ja kuorsaa".

Lasten ja isoisien yhteinen toiminta

Lasten ja isoisien yhteinen toiminta käsitti *lasten mukana olemisen aikuisten töissä, yhteiset arjen hetket sekä yhteiset retket*. Lapset voivat olla isoisien mukana erilaisissa töissä, kuten esimerkiksi traktorilla ajamisessa ja koneiden korjaamisessa. Lisäksi isoisän kanssa voi päästä leikkaamaan pensasaitaa tai heittelemään kanoille jyviä, kuten eräs lapsi piirustuksessaan (kuva 7) kuvasi.

KUVA 7. Lapsen piirustus, jossa isoisä ja lapsi heittelevät kanoille jyviä

Lasten ja isoisien yhteistä toimintaa oli myös yhdessä tehdyt retket. Isoisän kanssa voi käydä uimassa ja isoisä voi viedä lapsia metsäretkelle. Isoisän kanssa tehtävät retket ovatkin usein toiminnallisia, kuten eräs lapsi kertoi: "Mäkin oon joskus käyny ukin kanssa keilaamassa." Muita arkisia hetkiä isoisän kanssa edusti lasten puheissa isoisän kanssa piirtäminen, television katselu ja leikkiminen ulkona.

Isoisän ominaisuudet

Isoisän ominaisuudet voitiin jakaa *leikkisään, hyvään ja kaiken osaavaan*. Isoisän ominaisuuksista leikkisyys tulee esiin siten, että isoisän kanssa voi leikkiä paljon ja isoisä osaa leikkiä lasten kanssa. Isoisän leikkisyys ilmenee lasten mukaan myös siinä, että "ukki on hyvä vitsailemaan". Eräs lapsi kertoi leikkisästä isoisästään seuraavaa:

Lapsi 1: Aina kun mä täytän jotain vuotta ukki aina nostaa mut niin monta kertaa kun mä täytän.

Hyvä isoisä lisäksi vei lasta erilaisiin paikkoihin, kuten leikkikentälle ja isoisän kanssa käytiin esimerkiksi uimassa, lenkillä, ajamassa traktorilla ja marjastamassa. Aina ei tarvitse tehdä mitään sen erikoisempaa, vaan "ukki on

hyvä kun katotaan aina telkkaria tai käyään ulkona”. Lapset käsittivät isoisän ominaisuudeksi myös sen, että isoisä osaa kaiken. Yhdessä haastatteluista kysyttäessä mitä isoisät eivät osaa tehdä, lapset tulivat siihen tulokseen, että isoisät osaavat oikeastaan kaikkea.

Tutkija 1: Onko joitakin asioita mitä ukki ei osaa tehdä?

Lapsi 1: Minun ukki oikeastaan osaa kaikkee.

Tutkija 2: Niinki voi olla joo.

Tutkija 1: Tuleeko vielä muille mieleen mitä ne ei ne ukki osaa tehdä?

Lapsi 2: Minusta, minusta ukki minun ukki osaa tehdä vaikka mitä.

TAULUKKO 6. Kuvauskategoria 3: Lasten käsityksiä isoisistä

YLÄKATEGORIA	ALAKATEGORIA	ESIMERKKI-ILMAUKSET
Isoisä toimijana	- Ajaja (13)	”Ukki on hyvä traktorin ja puimurin ajamisessa.”
	- Korjaaja-rakentaja (12)	”Ukki osaa korjata asioita.”
	- Herkuttelija (8)	”Ukki antaa herkkuja.”
	- Luonnossaliikkuja (8)	”Ukki on saanu jopa se on ampunu ainain kakstoista peuraa, kerralla.”
Lasten ja isoisien yhteinen toiminta	- Rentoutuja (6)	”Ukki osaa tosi hyvin kattoo telkkarii.”
	- Lapset mukana aikuisten töissä (5)	”Ukki ja minä mennään korjaamaan raktoria ja heitellään kanoille jyviä.”
	- Yhteiset arjen hetket (3)	”Katotaan ukin kanssa telkkaria.”
Isoisän ominaisuudet	- Yhteiset retket (3)	”Minäkin oon joskus käyny ukin kanssa keilaamassa.”
	- Leikkisä isoisä (8)	”Aina kun mä täytän jotain vuotta ukki aina nostaa mut niin monta kertaa kun mä täytän.”
	- Hyvä isoisä (7)	”Kivan ukin kanssa voi leikkiä.”
	- Kaiken osaava isoisä (2)	”Ukki oikeastaan osaa kaikkee.”

Isoisien ominaisuudet koostuivat luonteenpiirteistä ja tekemiseen liittyvistä ominaisuuksista. Lapset käsittivät isoisän myös monenlaisena toimijana. Lisäksi lapset kuuluivat osaksi isoisyttä.

7.4 Lasten käsityksiä mummolasta

Lasten käsitykset mummolasta muodostivat yhden kuvauskategorian (taulukko 7), joka sisälsi kolme yläkategoriaa: *mummola rakennuksena*, *mummola sisältä* sekä *lasten toiminta mummolassa*. Yläkategoriat sisälsivät alakategorioita, joista kerromme seuraavaksi.

Mummola rakennuksena

Mummola rakennuksena tarkoitti *talotyyppejä, vanhaa taloa, kotia työpaikkana ja muita asumistapoja*. Lapset nimesivät kolme eri talotyyppeä, joissa isovanhemmat asuivat. Näitä olivat omakotitalo, kerrostalo ja rivitalo. Lasten puheissa mummola oli useimmiten omakotitalo. Eräs lapsi kuvasi piirustuksessaan (kuva 8) kerrostalon, jossa ”assuu mummu ja ukki”.

KUVA 8. Lapsen piirustus kerrostalosta, jossa isovanhemmat asuvat

Lapset käyttivät mummolasta usein adjektiivia *vanha*, ja isovanhemmat asuivat useimmiten vanhassa talossa. Rakennuksen vanhuus ilmeni esimerkiksi seinämaalien haalistumisena. Eräs lapsi totesi isovanhempien talon olevan punainen, mutta siitä ”on vähän maalia lähteny”. Seuraavassa aineistolainauksessa lapset pohtivat mummolan ulkonäköä:

Tutkija 1: Mmm. Mennääs sitten seuraavaan kysymykseen. Että missä ne mummot ja ukit oikein asuu?

Lapsi 1: No vaikka semmosessa vanhassa mökissä.

Lapsi 2: Nii vaikka semmosessa kuluneessa jossa on jossa ei oikein ne värit näy.

Mummolalla saattoi isovanhempien asuinpaikan lisäksi olla toinenkin merkitys, sillä mummola oli joissakin tapauksissa myös isovanhempien työpaikka. Näissä tapauksissa lapset puhuivat maatilasta, joka samaan aikaan on sekä isovanhempien koti että työpaikka. Eräs lapsi kuvasi tätä tilannetta sanomalla: "Ne asuu työpaikassa koska se navetta on niitten työpaikka." Lapset käsittivät lisäksi, että näissä tapauksissa isovanhemmat työskentelevät kotona, kuten eräs lapsi kertoi: "Mummu ja ukki ei oo ikinä tehny missään muualla töissä kun kotona." Lapset nimesivät myös muita asumistapoja. Isovanhemmat saattoivat asua mökissä tai "vanhaintalossa".

Mummola sisältä

Lapset kuvailivat mummolaa sisältä *hienoksi, vanhoja esineitä sisältäväksi* sekä *siistiksi*. Lasten mielestä mummolassa näyttää hienolta ja mummolasta tekivät hienon kukat, hienot astiat sekä koristeet. Seuraavassa aineistolainauksessa lapset pohtivat asioita, jotka tekevät mummolasta hienon:

Tutkija 1: No miltäs siellä sitten näyttää siellä mummun ja ukin kotona sisällä?

Lapsi 1: Hienolta. Mutta siellä on vähän hiekkaa koska mejjän koira on siellä.

Tutkija 2: Aijaa, miten siellä on mikä siellä on hienoo?

Lapsi 1: Öö mummulla on niin hienoja astioita.

Lapsi 2: Hienoja koristeita.

Lapsi 1: Ja kukat ovat hienoja.

Kuten edellä olevasta aineistolainauksesta voi huomata, koiran mukanaan tuoma hiekka ei kuulu hienoihin asioihin mummolassa. Erään lapsen mukaan remontoinnilla oli vaikutusta mummolan hienouteen: "Hienolle, mukavalle, kivalle, kun siellä viime vuonna uusisteltiin." Lapset myös käsittivät mummolan paikaksi, jossa on vanhoja esineitä ja tavaroita. Lisäksi lapset totesivat mummolassa olevan siistiä.

Lasten toiminta mummolassa

Toimintaa, jota mummolassa on mahdollista tehdä, ovat *leikkiminen, ulkoaktiviteetit, pelaaminen, television katselu, piirtely, herkuttelu ja muu tekeminen*. Lasten puheissa leikkiminen mainittiin selvästi eniten, mutta he eivät välttämättä maininneet mitään tiettyä leikkiä. He antoivat kuitenkin joitakin esimerkkejä, kuten leikkimisen ”pikkuleegoilla”, lelutraktorilla ja palikoilla. Eräs lapsi toi kuitenkin esille sen, että mummolassa on leikittävä varovasti, kuten aineistolainauksesta on nähtävissä:

Tutkija 1: No mitäs siellä voi sitte siellä sisällä touhuta? Mitä siellä voi tehdä?

Lapsi 1: Leikkiä.

Lapsi 2: Voi leikkiä varovasti.

Tutkija 2: Miks pittää leikkiä varovasti?

Lapsi 2: Kun siellä voi olla tärkeitä juttuja.

Lapset mainitsivat paljon erilaisia ulkoaktiviteetteja, joita voi mummolassa tehdä. Lapset voivat mummolassa esimerkiksi keinua, hyppiä trampoliinilla ja leikkiä hiekkalaatikolla. Mummolan pihalla on siis erilaisia leikkivälineitä lapsille. Aina lapset eivät tarvitse varsinaisia leikkivälineitä, vaan mummolassa voi ”mennä ulos vaikka kiipeämään puuhun ja sieltä hypätään”. Lasten on mummolan pihalla mahdollista myös osallistua puutarhan hoitoon, ja esimerkiksi kerätä kukkia. Eräs lapsi kertoi yrttien kasvatuksesta seuraavaa:

Tutkija 1: Joo, no vielä kertokaa mitäs siellä mummolassa voi ulkona puuhailla?

Lapsi 1: Kasvattaa, kastella kasviksia ja kerätä tinjämia ja persiljaa ja tuotatuota, tuota mitäs, yrttiä mummolle, mausteeks. Ruokaan.

Mummolassa voi pelata erilaisia pelejä. Monet pelattavista peleistä olivat liikunnallisia, kuten jalkapallo ja sähly. Toisaalta mummolasta löytyy pelikonsoleita ja mummolassa on mahdollista ”pelata Wii:tä”. Lasten vastauksista kävi myös ilmi, että lapset viettävät mummolassa aikaa televisiota katsellen.

Lapset saattoivat mummolassa myös piirtää sekä herkutella pääsemällä ”herkkukaapille” ja syömällä ”mehujäätä”. Erään lapsen mukaan mummolassa

voi lisäksi ”odotellessaan vaikka lukee kirjaa tai seurata kun ukki tekkee ristikkoo ja mummo tekkee ruokaa”.

TAULUKKO 7. Kuvauskategoria 4: Lasten käsityksiä mummolasta

YLÄKATEGORIA	ALAKATEGORIA	ESIMERKKI-ILMAUKSET
Mummola rakennuksena	- talotyyppi (18)	”Omakotitalossa.” ”Rivitalossa.” ”Kerrosrakennuksessa.”
	- vanha talo (14)	”Kuluneessa jossa ei oikein ne värit näy.”
	- koti työpaikkana (3)	”Ne asuu työpaikassa koska se navetta on niitten työpaikka.”
	- muut asumistavat (2)	”Mökissä.” ”Vanhaintalossa.”
Mummola sisältä	- hieno (6)	”Mummolassa on hienoa koska siellä on hienoja koristeita.”
	- vanhat esineet (2)	”Siellä on vähän niitä vanhoja tavaroita.”
	- siisti (1)	”Siistiä.”
Lasten toiminta mummolassa	- leikkiminen (24)	”Leikkiä kissojen kanssa.”
	- ulkoaktiviteetit (10)	”Mennä ulos vaikka kiipeämään puuhun ja sieltä hypätään.”
	- pelaaminen (8)	”Pelata.”
	- television katselu (4)	”Voi kattoo televisioo”
	- piirtely (3)	”Piirtää.”
	- herkuttelu (2)	”Pääsee herkkukaapille.”
	- muu tekeminen (2)	”Minä ja mun pikkusisko aina kun me ollaan mummolassa yökylässä nii saadaan nukkua patjalla kahestaan.”

Mummola oli usein rakennus, jolla oli tiettyjä ulkoisia ominaisuuksia, kuten talotyyppi ja talon vanhuus. Lisäksi lapset kuvailivat mummolan sisätiloja muun muassa hienoksi. Mummolaan liittyi myös paljon lasten keskinäistä toimintaa sekä tekemistä yhdessä isovanhempien kanssa.

7.5 Lasten isovanhemmuus-käsitykset piirustuksissa

Tässä viimeisessä tulosluvussa paneudumme lasten piirustuksiin vielä erikseen. Olemme käsitelleet piirustuksia aikaisemmissa tulosluvuissa muun muassa

kuvituksena, mutta erityisesti olemme käyttäneet lasten omia kertomuksia piirustuksista tukemaan tekstiä. Nyt kuitenkin käsittelemme piirustusten sisältöjä vieläkin yksityiskohtaisemmin.

Piirustusten pohjalta muodostuneet viisi luokkaa olivat *tapahtumapaikka, tapahtumat, henkilöt, esineet ja muut elementit* sekä *ilmeet* (liite 5). Lisäksi tarkastelemme piirustuksissa näkyviä isovanhempien sukupuoliin liittyviä piirteitä (liite 6). Lapset piirsivät useimmiten tapahtumapaikaksi mummolan (kuva 9).

KUVA 9. Lapsen piirustus mummolasta

Koska piirustusten aiheena oli isovanhempien ja lasten yhteinen tekeminen, voidaan olettaa, että useimmiten isovanhemmat ja lapset viettävät aikaa juuri mummolassa. Muita tapahtumapaikkoja olivat navetta, leikkipuisto, ranta ja metsikkö. Lisäksi lapset piirsivät taloja, joita he eivät kuitenkaan itse nimenneet kertoessaan piirustuksistaan.

Piirustuksissa esiintyvät tapahtumat liittyivät usein traktoreiden ja autojen korjaukseen tai niillä ajamiseen. Lapset piirsivät piirustuksiinsa usein myös eläinten hoitamista (kuva 10). Eläimet saattoivat olla lehmiä, koiria tai kanoja. Rannalle sijoittuvia tapahtumia, kuten uimista ja onkimista, esiintyi myös lasten piirustuksissa. Lisäksi lapset kuvasivat piirustuksissaan leikkipuistossa

leikkimistä sekä leikkimistä ja pelaamista yleensä. Muita tapahtumia olivat mustikoiden poimiminen, lasten tuominen hoitoon mummolaan, vauvan hoitaminen, retkeily sekä taulujen katselu.

KUVA 10. Lapsen piirustus, jossa hoidetaan ja lypsetään lehmää

Piirustuksissa esiintyviä henkilöitä olivat useimmiten isovanhemmat ja lapsi. Nämä henkilöt lapset nimesivät itse. Lisäksi muita nimettyjä henkilöitä olivat lapsen vanhemmat. Piirustuksissa esiintyi myös runsaasti muita henkilöitä, joita ei kuitenkaan ollut nimetty. Piirustuksissa, joihin oli piirretty isovanhempia, esiintyi lähes aina myös lapsi itse (esimerkiksi kuva 11). Lasten piirustuksissa kuvattiin lisäksi runsaasti eri esineitä ja asioita, jotka liittyivät kuvien tapahtumiin ja paikkoihin. Nämä esineet ja asiat löytyvät liitteenä olevasta taulukosta (liite 5).

KUVA 11. Lapsen piirustus, jossa on kuvattu lapsi isovanhempiensa kanssa katsomassa televisiota, paistamassa lettuja sekä uimassa

Lähes kaikissa piirustuksissa henkilöillä oli tunnistettavat ilmeet, ja lähes jokainen näistä henkilöistä hymyili. Yhdessä piirustuksessa henkilön ilme näytti pelokkaalta. Muutamat piirustukset olivat sellaisia, joissa henkilöiden kasvoissa oli pelkät silmät tai ilmeet olivat epäselviä. Piirustusten joukossa oli muutama kuva, joissa eläimetkin hymyilivät. Hymyilevä eläin saattoi olla koira tai lehmä (ks. kuva 4).

Lasten piirustuksissa oli erottavissa isovanhempien maskuliinisia ja feminiinisiä ominaisuuksia. Isoisät oli kuvattu selkeästi miehiksi, kun taas isoäidit olivat selvästi naisia. Ensinnäkin, isoisan maskuliinisuutta korosti isoisan koko, sillä hänet oli piirustuksissa piirretty isokokoisimmaksi kaikista kuvan henkilöistä (kuva 11). Toiseksi, isoisälle piirretyt viikset edustivat isoisan miehisyyttä ja lisäksi hänellä oli lyhyet hiukset. Joissakin tapauksissa isoisälle oli piirretty päähän lippalakki. Isoisan vaatteet olivat väriltään mustia, vihreitä, sinisiä tai harmaita. (Ks. kuvat 3, 6, ja 11.) Isoäidin naiseutta kuvasivat isoäideille piirustuksiin piirretyt punaiset huulet sekä selvästi erottuvat silmäripset. Lisäksi isoäideillä oli joko pitkät tai kiharat hiukset. Isoäidin vaatetus oli yleensä punertavaa ja joissakin tapauksissa heillä saattoi olla päällään mekko. (Ks. kuvat 2, 3 ja 11.)

8 POHDINTA

Tässä tutkimusraportin viimeisessä luvussa pohdimme tutkimusta kokonaisuutena. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelemme tutkimuksemme keskeisiä tuloksia ja peilaamme niitä aiempiin tutkimuksiin. Toisessa alaluvussa käsittelemme tutkimuksen luotettavuutta. Viimeisessä alaluvussa pohdimme jatkotutkimusmahdollisuuksia.

8.1 Tutkimustulosten tarkastelua

Tutkimustulostemme mukaan lasten käsityksissä nousi esiin leikkisä isovanhempi, jossa on piirteitä Neugartenin ja Weinsteinin (1964, 200) hauskuutta etsivästä isovanhemmasta. Isovanhemman leikkisyys tarkoitti tässä tutkimuksessa osallistumista leikkiin lapsen kanssa, ja tämä sama on tullut esille myös hauskuutta etsivässä isovanhempityylissä isovanhemman toimiessa lapsen leikkikaverina. Oman tutkimuksemme leikkisä isovanhempi mukaili hauskuutta etsivää isovanhempaa myös vitsailussa, sillä Neugartenin ja Weinsteinin (1964, 200) mukaan isovanhemman toiminta on välillä epämuodollista ja tekeminen perustuu iloon ja hauskuuteen. Lapset korostivat isovanhempien leikkisyyttä kenties siksi, että isovanhemmilla on muita aikuisia enemmän aikaa lasten kanssa leikkimiseen. Usein isovanhemmat ovat jo eläkkeellä, jolloin toiminta lasten kanssa voi perustua muihinkin kuin perushoidollisiin toimintoihin. Lasten vanhempien leikkimiseen jäävää aikaa voivat rajoittaa arjen pyörittämisen rutiinit ja työt, jolloin isovanhempien merkitys leikittäjinä korostuu. Isovanhemmat saattavat olla niitä aikuisia, joilla on eniten aikaa leikkiä lasten kanssa.

Tutkimuksessamme yhdeksi isovanhemman ominaisuudeksi muodostui rajoittava isovanhempi, joka sääтели lasten herkkujen saantia sekä kielsi lasta koskemasta tiettyihin tavaroihin. Tämä rajoittava isovanhempi mukailee Cherlinin ja Furstenbergin (1985, 101-103) sekä Muellerin ym. (2002, 373-377) tutkimusten vaikutusvaltaisia ja auktoriteettiorientoituneita isovanhempia, jotka

toimivat lastenlapsilleen auktoriteetteina ja kurinpitäjinä. Sekä aiemmissa tutkimuksissa että omassamme isovanhemmillä on aikuisen rooli ja sen mukanaan tuoma vastuu lapsesta. Tässä tutkimuksessa lapset kokivat aikuisten auktoriteetin hieman ikävänä, vaikka usein rajoitukset liittyvät todennäköisesti lasten hyvinvoinnin turvaamiseen.

Yhdeksi tärkeäksi isovanhempien ominaisuudeksi nousi isovanhemman lempeys. Lapset kuvailivat lempeää isovanhempaa kiltiksi ja rauhalliseksi, joka ei suuttunut tai satuttanut lapsia. Lempeys ei näkynyt Neugartenin ja Weinsteinin (1964), Cherlinin ja Furstenbergin (1985) eikä Muellerin ym. (2002) tutkimustuloksissa kovinkaan suuresti. Lempeys mainittiin osana esimerkiksi etäistä isovanhempaa (Neugarten & Weinstein 1964, 201), mutta lempeydestä ei muodostunut omaa isovanhemmuustyyliä. Tähän voi vaikuttaa aiempien tutkimusten ikä, sillä tutkimusten valmistumisesta on kulunut parhaimmillaan yli 50 vuotta, joten ne ovat jo melko vanhoja. Aikaisempien tutkimusten useat isovanhempeydyt, kuten etäinen, vaikutusvaltainen ja auktoriteettiorientoitunut, edustavat ajallisesti ja kulttuurisesti vanhempaa kasvatustyyliä, johon hellittely ei välttämättä kuulunut. 50 vuodessa kasvatuskäytännöt ja -arvot ovat ehtineet muuttua ja aiemmin vanhempia ihmisiä arvostettiin suuresti. Lisäksi isovanhempia saatettiin pitää jopa pelottavina. (Fågel 2010, 52–53.) Toisaalta oman tutkimuksemme ärtyisän isovanhemman piirteet kuten pahuus ja kiukkuisuus voivat näyttäytyä lapsille kenties pelottavina. Nykyään kasvatuksessa arvostetaan enemmän pehmeitä ominaisuuksia (Coall & Hertwig 2010, 1), kuten lasten henkistä hyvinvointia ja sitä, että lapset tietävät olevansa arvokkaita. Lempeä isovanhempi arvostaa lasta kiltteydellään sekä tarjoaa läheisyyttä ja edistää näin ollen nykyaikaisia kasvatuservoja.

Tässä tutkimuksessa lapset kuvasivat isovanhempia usein vanhoiksi. Vanhuus näkyi lasten mukaan ulkoisina piirteinä sekä fyysisen toimintakyvyn heikkenemisenä. Ulkoisesti isovanhempien vanhuus tuli esiin ryppyinä ja fyysiseen vanhenemiseen kuuluivat muun muassa kehon heikentyminen ja apuvälineiden tarve. Myös Hurme (1986) sai samansuuntaisia tuloksia

tutkiessaan 12-vuotiaiden lasten käsityksiä vanhuksista. Fyysisen vanhenemisen lisäksi lapset määrittelivät vanhuuteen kuuluvaksi myös psyykkisen rappeutumisen, kuten muistivaikeudet, mutta tässä tutkimuksessa tämä ei tullut esille. Haastattelemamme lapset nimesivät ainoastaan fyysiseen vanhenemiseen liittyviä asioita. Lasten käsitykset isovanhempien ulkoisista ominaisuuksista edustivat varsin perinteistä näkemystä isovanhemmista ikääntyvinä ihmisinä. Todellisuudessa isovanhemmat eivät läheskään aina ole erityisen vanhoja, mutta tämän tutkimuksen lasten isovanhempien olemus ja liikkuminen viestivät vanhuudesta.

Erilaiset ulkoaktiviteetit kuten kalastus, vesillä liikkuminen, pihatyöt ja marjastus nousivat omassa tutkimuksessamme merkittävästi esille isovanhempien ja lastenlasten yhteisenä toimintana. Lisäksi lasten kuvailemaa yhteistä toimintaa oli retkeily isovanhempien kanssa ja retket saattoivat suuntautua kotimaassa esimerkiksi mökille, lomakohteisiin tai sukulaisten luo. Isovanhempien kanssa saatettiin myös tehdä pidempiä ulkomaan reissuja. Tutkimuksessamme lasten ja isovanhempien yhteinen toiminta mukaili Fågelin ja Rotkirchin (2010) tutkimuksen tuloksia, jossa tutkittiin isovanhempien kokemuksia isovanhemmuudesta. Aikaisemmissa tutkimuksissa isovanhemmat viettivät lastenlasten kanssa aikaa muun muassa mökillä kalastaen, veneillen, marjastaen sekä puutarhatöitä tehden. Lisäksi isovanhemmat kävivät lasten kanssa yhteisillä matkoilla niin Suomen sisällä kuin ulkomaillakin. Oman tutkimuksemme lasten näkemykset ja aikaisemman tutkimuksen isovanhempien näkemykset yhteisestä tekemisestä vastasivat hyvin toisiaan. Tämä kertoo siitä, että yhteinen tekeminen todella on edellä mainitun kaltaista, sillä sekä isovanhemmat että lapset kuvasivat samoja asioita. Monenlaiset ulkoaktiviteetit ja reissut ovat molemmille osapuolille merkityksellisiä tapoja viettää yhteistä aikaa. Aivan kaikilta osin tutkimustulokset eivät kuitenkaan olleet yhteneviä. Fågelin ja Rotkirchin (2010) tutkimuksen isovanhemmat korostivat liikunnan ja terveellisten elämäntapojen merkitystä, kun taas omassa tutkimuksessamme lapsille merkittävänä näyttäytyi herkuttelu isovanhempien kanssa. Tämä näkemysten ristiriita osoittaa sen, että

sillä, keneltä asiaa kysytään, on suuri merkitys. Eri sukupolvet pitävät arvossa erilaisia asioita. Se, että isovanhemmat korostivat terveellisiä elämäntapoja ei tarkoita, etteivätkö he esimerkiksi paistaisi lastenlastensa kanssa myös lettuja.

Lapset olivat isovanhempien hoidossa vanhempien ollessa töissä, lomamatkalla, vapaa-ajan harrastuksissa tai juhlissa. Isovanhempien merkityksen lastenhoitoapuna ovat todenneet muun muassa Ijäs (2004, 61), Ylikarjula (2011, 137) sekä Coall ja Hertwig (2010, 2). Heidän mukaansa isovanhemmat helpottavat perheen arkea ja antavat vanhemmille kahdenkeskistä aikaa auttamalla lastenhoidossa. Myös suomalainen tutkimushanke Gentrans (2009) osoittaa isovanhempien tärkeyden lastenhoitoapuna. Isovanhemmat hoitavat lastenlapsiaan vanhempien töiden, harrastusten ja muiden vapaa-ajan menojen aikana. Tulosten yhtenevyydestä voi päätellä, että isovanhempien tarjoama lastenhoitoapu on lasten mielestä hyvin arkista ja normaalia. Vaikka kunnat tarjoavat perheille laajasti erilaisia varhaiskasvatuspalveluja päivähoidosta kerhotoimintaan, isovanhempien rooli lastenhoitoapuna on silti merkittävä. Pienessä maalaiskaupungissa perheet saattavat asua lähellä isovanhempia, joten vanhempien on mahdollista saada lastenhoitoapua omilta vanhemmiltaan.

Tämän tutkimuksen tuloksissa lastenhoito oli sekä isoäidin että isoisän tehtävä, eivätkä haastattelemamme lapset eritelleet lastenhoitoa vain toiselle isovanhemmalle kuuluvaksi. Myös Horsfallin ja Dempseyn (2013, 8–10) mukaan isovanhemmat ovat suuri apu lastenhoidossa, mutta erityisesti isoäideille muodostuu tärkeä rooli lastenhoitajana. Isoäitien tarjoama hoiva on sekä fyysistä että emotionaalista, ja lastenhoidon lisäksi isoäitien vastuulla ovat erilaiset kotityöt. Vaikka omassa tutkimuksessamme isoäidin rooli lastenhoitajana ei korostunut, noudattelee se kuitenkin aiempaa tutkimusta siltä osin, että isoäidit nähtiin kodinhoitajina ja erityisesti ruoanlaittajina. Kodinhoitaminen voidaan liittää usein juuri naisiin ja lasten käsityksissä isoäitien naiseuteen kuului naisille tyypillisten toimintojen lisäksi myös ulkoisia piirteitä (ks. kuva 3, sivu 64). Tutkimuksemme mukaan lapset käsittävät selkeästi, että isoäiti on nainen.

Lasten ja isoäitien yhteinen tekeminen liittyi usein isoäitien päivittäisiin askareisiin. Lapset olivat isoäitien apureina muun muassa ruuan valmistuksessa ja leipomisessa sekä pihatöissä. Aikaisemmista tutkimuksista esimerkiksi Fågel ja Rotkirch (2010, 80–95) ovat saaneet samansuuntaisia tuloksia, sillä heidän tutkimuksensa mukaan lastenlapset ovat usein isoäitien apuna keittiössä ja muissa kotitöissä. Se, että isoäidit ottavat lapset mukaan päivittäisiin askareisiin kertoo siitä, että lapsille halutaan siirtää eteenpäin erilaisia taitoja, kuten leipomista. Sen sijaan Smortin, Tschiesnerin ja Farnetin (2012, 897) tutkimustulos, jonka mukaan isoäitien ja lasten yhteinen tekeminen liittyi usein kielellisiin toimintoihin kuten satujen kerrontaan, ei näkynyt omissa tuloksissamme merkittävästi. Vaikka kirjojen lukeminen mainittiin muutamaan otteeseen, se ei korostunut läheskään yhtä paljon kuin toiminnalliset aktiviteetit. Tämä voi johtua siitä, että lasten mielestä aktiiviset toiminnot ovat merkityksellisempiä kuin rauhallinen kirjojen lukeminen.

Lasten ja isoisien yhteinen tekeminen tässä tutkimuksessa koostui pääasiassa isoisien päivittäisistä askareista kuten pensasaidan leikkaamisesta, traktorilla ajamisesta ja television katselusta. Tämä poikkeaa aiemmista tutkimuksista, sillä esimerkiksi Smorti ym. (2012, 897) ovat tutkimuksessaan todenneet yhteisen tekemisen liittyvän liikuntaan, fyysisiin toimintoihin sekä pelaamiseen. Toisaalta suomalaisessa tutkimuksessa isoisät mainitsivat yhteiseksi tekemiseksi lastenlasten kanssa muun muassa kalastuksen ja rakentamisen (Fågel & Rotkirch 2010, 92–96). Näiden voidaan ajatella olevan samankaltaista arkista toimintaa kuten omassa tutkimuksessamme saadut tulokset. Kenties lapset mainitsivat tutkimuksessamme arkisia asioita siitä syystä, että heistä oli hienoa päästä mukaan sellaisiin aikuisten toimintoihin, joihin he eivät välttämättä normaalisti kotioloissa pääse osallistumaan. Lisäksi isoisille voi olla tärkeää ottaa lapset osallisiksi sellaisiin toimintoihin, joissa he näkevät niin sanottua miehen mallia.

Isoisän toimijuus näyttäytyi lapsille useina maskuliinisina ominaisuuksina, kuten erilaisten kulkuneuvojen ajajana, korjaajana, rakentajana sekä metsästäjänä. Nämä ovat hyvin perinteisiä, miehiin liitettäviä ominaisuuksia.

Myös Tarrant (2012, 187) on tutkimuksessaan todennut isoisyyden maskuliinisuuden, joka näkyy perheissä isoisan roolin ollessa miehinen. Tällöin isoisan ei välttämättä tarvitse osallistua ruoanlaittoon tai lastenhoitoon samalla tavalla kuin isoäitien (Horsfall & Dempsey 2013, 8–10). Tämä näkyy myös tässä tutkimuksessa, sillä lapset eivät liittäneet isoisiin juurikaan kodinhoidollisia toimintoja. Lisäksi tutkimuksemme piirustusaineistosta voi nähdä isoisien maskuliinisuuden. Isoisät eivät vain toimineet miehisellä tavalla, vaan myös näyttivät ulkoisesti miehiltä (ks. kuva 6, sivu 75).

Yksi päätulos tutkimuksessa olivat lasten käsitykset mummolasta. Lasten käsityksissä mummola oli tietynlainen rakennus, jossa lapset saattoivat toimia monin eri tavoin. Mummola oli lapsille tärkeä paikka ja usein tapaamiset isovanhempien kanssa sijoittuivat mummolaan. Vaikka tässä tutkimuksessa mummolan merkitys korostui, ei aiempia tutkimuksia mummolasta löytynyt. Onkin kiinnostavaa, että vaikka isovanhemmuutta on tutkittu jossain määrin, on mummola tilana ja ympäristönä jäänyt tutkimusten ulkopuolelle. Mummolalla voisi kuitenkin ajatella paikkana olevan monenlaisia merkityksiä perheelle ja koko suvulle. Tämä tutkimus raotti hieman sitä, mikä merkitys mummolalla on lapsille.

Tutkimuksemme toteutettiin pienessä maalaiskaupungissa ja tällä on ollut oma vaikutuksensa tutkimukseen. Tutkimusaineistomme sisälsi maalaiskaupungin elämään liittyviä piirteitä, kuten maatalouden harjoittamisen. Monet toiminnot liittyivät esimerkiksi maanviljelyyn, eläinten hoitoon tai metsässä liikkumiseen. Tutkimuksessa esimerkiksi lastenlasten ja isovanhempien yhteinen tekeminen saattoi olla traktorilla ajamista, lehmien hoitamista tai marjastamista, sillä isovanhemmat asuivat usein myös maalla. Edellä mainitut toiminnot olivat haastatelluille lapsille hyvin arkipäiväisiä kokemuksia ja siten maalaiselämä vaikutti heidän käsityksiinsä isovanhemmista. Voimme siis olettaa, että maalla kasvaneiden lasten käsitykset isovanhemmista eroavat joiltain osin kaupunkilaislasten käsityksistä. Toki kaupungissakin kasvavien lasten isovanhemmat voivat asua maalla, mutta tällöin maalaiselämä voi olla lasten arjesta hyvin poikkeavaa, toisin kuin tämän tutkimuksen lapsille.

8.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tarkastelemme seuraavaksi tutkimuksemme luotettavuutta neljän eri käsitteen avulla: uskottavuus, siirrettävyys, varmuus ja vahvistuvuus. Ensimmäiseksi käsittelemme luotettavuutta *uskottavuuden* näkökulmasta. Tutkijan perehtyminen tutkittaviensa elämään ja siihen kontekstiin, jossa ilmiöt saavat merkityksensä, lisäävät tutkimuksen uskottavuutta. (Lincoln & Guba 1985, 301–319). Tämän tutkimuksen uskottavuutta lisää se, että kumpikin meistä tutkijoista on varhaiskasvatuksen ammattilainen. Yliopistokoulutuksen myötä meillä on laajat tiedot varhaiskasvatusikäisistä lapsista sekä heidän kanssaan toimimisesta. Lisäksi tutkittavien lasten elinympäristö ja siihen liittyvät ilmiöt olivat meille tuttuja, sillä olemme itsekin kasvaneet ja viettäneet lapsuutemme samassa kaupungissa. Olemme siis osanneet suhtautua luontevasti maalaiskaupungin elämän erikoispiirteisiin. Toisaalta on aiheellista pohtia, kuinka täydellisesti aikuinen voi ymmärtää lapsen sanomaa ja ajatuskulkua.

Eräänä laadullisen tutkimuksen uskottavuutta parantavana tekijänä pidetään triangulaatiota. Triangulaatiossa on kyse eri näkökulmien yhdistämisestä ja se voi tapahtua tutkijatasolla, metodien yhdistämisenä, erilaisina tiedonlähteinä tai teorioiden yhdistelyllä. Tässä tutkimuksessa on ollut käytössä kaksi eri triangulaation muotoa, tutkija-triangulaatio ja metodi-triangulaatio, joten tämän tutkimuksen kohdalla voidaan puhua myös monitriangulaatiosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 143–145.) Tutkija-triangulaatio tulee esiin siinä, että tässä tutkimuksessa on ollut kaksi tutkijaa. Erityisesti aineiston keräämisen ja analysoimisen aikana tästä on ollut paljon hyötyä. Aineistoa kerätessä haastattelutilanteessa havaintoja on ollut tekemässä kaksi eri henkilöä. Pattonin (2015, 665) mukaan usean tutkijan käyttö esimerkiksi haastattelutilanteessa vähentää sellaisia ennakkokäsityksiä, joita voisi syntyä pelkästään yhden henkilön kerätessä koko tutkimusaineiston. Metodi-triangulaatiosta puhuttaessa taas tarkoitetaan sitä, että käytössä on useita eri metodeja. Metodinen triangulaatio voi olla kahdenlaista, metodin sisäistä tai metodien välistä. Ensimmäisellä tarkoitetaan tapausta, jolloin esimerkiksi kysely on toteutettu useilla erityyppisillä kysymyksillä, kun taas jälkimmäisessä,

metodien välisessä triangulaatiossa, tietoa on kerätty eri tutkimusmenetelmillä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 145.) Tässä tutkimuksessa metodinen triangulaatio tarkoitti jälkimmäistä, sillä käytimme tutkimusaineistomme keräämiseen sekä haastattelua että visuaalista menetelmää eli lasten piirustuksia.

Toista luotettavuuteen liittyvää näkökulmaa kutsutaan *siirrettävyydeksi*. Laadullinen tutkimus ei tähtää tutkimustulosten yleistettävyyteen, vaan tutkija pyrkii kuvaamaan tutkimuksensa mahdollisimman tarkasti, jolloin puhutaan siirrettävyydestä. Tarkoitus on, että tutkimusraportti on kirjoitettu niin tarkasti ja selkeästi, että lukija voi sen perusteella arvioida, millä tavalla tutkimus on mahdollista siirtää muihin konteksteihin. (Lincoln & Guba 1985, 316.) Tässä tutkimuksessa pyrimme kuvaamaan tutkimuksemme lähtökohdat, aineistonkeruun vaiheet ja menetelmät, informantit sekä tutkimuksen tulokset mahdollisimman tarkasti. Näin ollen lukija pystyy seuraamaan tutkimuksen kulkua tarkasti vaihe vaiheelta ja sen perusteella pohtimaan tutkimuksemme siirrettävyyttä. Tulokset, joita tässä tutkimuksessa saimme, eivät ole kuitenkaan sellaisenaan siirrettävissä kuvaamaan kaikkien esiopetusikäisten lasten käsityksiä isovanhemmista. Tutkimuksemme on laajuudeltaan melko pieni, sillä haastattelimme vain yhden kaupungin kahta esiopetusryhmää. Lisäksi kyseinen kaupunki on maalaiskaupunki, joten on aiheellista pohtia, miten tämän tutkimuksen tulokset ovat siirrettävissä kaupunkiympäristöön.

Luotettavuutta voidaan tarkastella myös *varmuuden* käsitteellä, jolla tarkoitetaan tutkimukseen ennustamattomasti vaikuttavien ennakkoehtojen huomiointia mahdollisimman hyvin (Eskola & Suoranta 1998, 213). Tutkimuksessamme haastatteluaineiston keräämiseen vaikutti se, että olimme lapsille entuudestaan tuttuja edellisellä viikolla toteutetun piirustustehtävän kautta. Haastattelutilanteessa emme olleet lapsille täysin vieraita ja se auttoi lapsia puhumaan meille rohkeammin. Jos lapset eivät olisi nähneet meitä etukäteen, olisivat he voineet jännittää haastattelua huomattavasti enemmän. Haastattelutilanteisiin vaikuttivat myös haastatteluryhmät, jotka esiopetusryhmien omat opettajat muodostivat. Tällä pyrimme siihen, että haastatteluryhmät olisivat toimivia ja näin ollen haastattelutilanne pysyisi

rauhallisena. Itse emme tunteneet lapsia riittävän hyvin tällaisten ryhmien muodostamiseen, joten hyödynsimme opettajien lapsituntemusta.

Lisäksi yksi tutkimukseen ennustamattomasti vaikuttava tekijä oli tiukka aikataulu. Toisella paikkakunnalla haastattelemisen sekä omat ja esiopetusryhmien aikataulut ja suunnitelmat vaikuttivat siihen, että lopulta haastatteluille jäi aikaa kaksi päivää. Tämä tarkoitti sitä, että haastattelut täytyi aikatauluttaa tarkasti, jotta jokainen lapsi ehtisi osallistua haastatteluun. Aikataulujen yhdistämisen haasteilla sekä siitä aiheutuneella kiireellä oli vaikutusta tutkimuksen tiedon saantiin. Tutkimuksen varmuutta lisää Lincolnin ja Guban (1985, 316–318) mukaan myös tutkimusprosessin arviointi toisen henkilön näkökulmasta. Keräämästämme aineistosta joku muu tutkija olisi voinut saada erilaiset tulokset. Olemme kuitenkin perustelleet tarkasti kaikki tutkimusprosessin aikana tekemämme valinnat, jotta lukijalle olisi selvää, mistä omat tuloksemme ovat muodostuneet. Lisäksi tässä tutkimuksessa on ollut kaksi tutkijaa ja näin ollen tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa on ollut kaksi tarkastelunäkökulmaa. Tällä on vaikutusta tutkimuksemme varmuuteen, sillä toinen meistä on välillä voinut huomata eri asioita kuin toinen.

Neljäntenä tutkimuksen luotettavuuden kriteerinä pidetään *vahvistuvuutta*. Sillä tarkoitetaan muun muassa sitä, ovatko aineistosta tehdyt päätelmät loogisia sekä pohjautuvatko tulokset ja niiden tulkinta aineistoon (Lincoln & Guba 1985, 318–327). Olemme omassa tutkimuksessamme kuvanneet tarkasti aineistonkeruun vaiheet, analyysin kulun sekä tutkimuksesta saadut tulokset. Olemme pyrkineet kirjoittamaan auki ajatuskulkumme, jotta lukijan on mahdollista seurata päätelmiämme. Lisäksi runsaasti käyttämämme autenttiset aineistolainaukset perustelevat tekemiämme päätelmiä ja tulkintoja. Lincoln ja Guba (1985, 318–327) painottavat myös tulkintojen rehellisyyttä vahvistuvuuden tarkastelussa. Tutkimuksessamme kerroimme mahdollisimman rehellisesti tekemistämme valinnoista ja tutkimukseen vaikuttaneista tekijöistä.

Tutkimuksen luotettavuustarkastelussa nousee esiin tutkijan objektiivisuus (Lincoln & Guba 1985, 292). Objektiivisuutta voidaan tarkastella puolueettomuuden käsitteellä, jolla tarkoitetaan tutkijan pyrkimystä kuulla

informantteja ilman, että hän suodattaa tietoa omien oletustensa kautta. Tutkijan puolueettomuuteen voivat vaikuttaa muun muassa tutkijan ikä ja sukupuoli sekä muut henkilökohtaiset ominaisuudet. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 135; Patton 2015, 15.) Esimerkiksi haastattelutilanteissa keskityimme kuulemaan lapsia ja sivuuttamaan siinä hetkessä nousevia omia ennakko-oletuksia ja tulkintoja, joita meillä aikuisina ja lastentarhanopettajina saattoi olla. On kuitenkin aiheellista pohtia, voiko aikuinen kuulla lasta täysin sillä tavalla, kuten lapsi on tarkoittanut. Myös aineistoa analysoitaessa pyrimme jättämään omat oletuksemme pois ja tarkastelemaan ainoastaan aineiston tarjoamaa informaatiota.

8.3 Ehdotuksia jatkotutkimuksille

Tutkimuksemme osoitti, että haastattelemillamme lapsilla oli sanottavaa isovanhemmista ja heidän kertomuksistaan koostui kattava aineisto. Voidaan siis sanoa, että nykyajan lapsille isovanhemmat ovat tärkeitä. Tulevissa lapsia ja perheitä koskevissa tutkimuksissa olisikin syytä ottaa entistä enemmän huomioon isovanhemmat ja heidän merkityksensä lapsiperheille.

Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin pienellä paikkakunnalla, joten olisi mielenkiintoista selvittää, millaista aineistoa olisi mahdollista saada isommalta paikkakunnalta. Vaikka isovanhemmuudesta on löydettävissä yhteisiä piirteitä, voi se käytännössä toteutua erilaisena paikasta riippuen. Isoilla ja pienillä paikkakunnilla on erilaiset mahdollisuudet toteuttaa isovanhemmuutta, sillä esimerkiksi kuntien tarjoamat palvelut ovat erilaisia. Lisäksi tämän tutkimuksen informantit asuvat maalaiskaupungissa ja tällä on ollut vaikutusta tutkimukseemme. Olisikin syytä selvittää, millaisia käsityksiä kaupunkilaislapsilla on isovanhemmista ja miten ne eroavat maalaislasten käsityksistä.

Käsityksiä isovanhemmista ja isovanhemmuudesta voisi tutkia muustakin kuin lasten näkökulmasta. Varsinkin isovanhempien omia kokemuksia isovanhemmuudesta olisi syytä selvittää. Lisäksi voidaan tietenkin tutkia vielä

vanhempien käsityksiä omien lastensa isovanhemmista. Tutkimalla kaikkia kolmea näkökulmaa voitaisiin selvittää, ovatko käsitykset isovanhemmista kaikilla samoja vai eroavatko ne jotenkin toisistaan. Yhdistämällä nämä kaikki kolme näkökulmaa, lasten, vanhempien ja isovanhempien, saadaan iso ja kattava tutkimus isovanhemmuudesta.

Tässä tutkimuksessa lasten puheista kävi ilmi, että isovanhemmat voivat asua joko lähellä tai kaukana lapsista. Tämä ilmiö isovanhempien maantieteellisestä etäisyydestä lapsiin ei kuitenkaan erityisesti korostunut lasten käsityksissä. Olisi silti mielenkiintoista tutkia, miten etäisyys isovanhempien ja lasten välillä vaikuttaa lasten käsityksiin isovanhemmuudesta, tai toisaalta miten isovanhemmat asian kokevat. Millaisia vaikutuksia esimerkiksi pitkällä välimatkalla ja toisessa maassa asumisella on lastenlasten ja isovanhempien välisiin suhteisiin? Kiinnostavaa olisi myös selvittää, millä tavoin pitkä välimatka vaikuttaa koko perheeseen ja esimerkiksi isovanhempien mahdollisuuteen toimia lastenhoitoapuna.

Näyttää siltä, että isovanhemmuus on erilaista isoäideillä ja isoisillä, vaikka isovanhemmuus on molemmille yhteistä. Muodostimme aineiston pohjalta kuvauskategoriat erikseen isoäideistä ja isoisistä, mutta isoäitiyden ja isoisyyden eroja olisi syytä tutkia tarkemmin. Isoäitiyttä ja -isyyttä voisi tutkia monesta eri näkökulmasta ja esimerkiksi käsityksiään isoäitiydestä voisivat kertoa niin lapset, lasten vanhemmat, isoäidit itse kuin isoisätkin. Tällainen tutkimus lisää ymmärrystä isoäitien ja isoisien erilaisista rooleista ja sukupuolen merkityksestä isovanhemmuuteen.

Omassa tutkimuksessamme käytimme aineiston keräämiseen lasten haastattelua sekä piirtämistä. Nämä eivät kuitenkaan ole ainoita keinoja hankkia tietoa lasten isovanhempikäsitteistä vaan haastattelun tilalla tai rinnalla voisi käyttää esimerkiksi havainnointia. Olisi kiinnostavaa seurata ja havainnoida lasten ja isovanhempien yhteistä toimintaa sekä vuorovaikutusta. Lisäksi informaatiota voisi etenkin aikuisilta kerätä kirjoitettujen kertomusten muodossa. Tässä tutkimuksessa käytetyn piirtämisen tilalla voisi käyttää muitakin visuaalisia menetelmiä, kuten valokuvausta. Valokuvia voivat ottaa

niin lapset kuin aikuisetkin ja niiden pohjalta henkilöitä voitaisiin vielä haastatella. Eri menetelmillä voidaan saada hieman erityyppistä tietoa.

Tutkimuksemme antaa uutta tietoa varhaiskasvatuksen tutkimuskentälle vähän tutkitusta aiheesta, eli isovanhemmuudesta lasten näkökulmasta. Tämän tutkimuksen tarkoitus oli saada esille lasten näkökulmaa, sillä lapset ovat päteviä informantteja. Tutkimuksessa saadut tulokset kertovat isovanhemmille heidän tärkeydestään ja merkityksestään lastenlasten elämässä. Lisäksi tutkimus osoittaa vanhemmille, kuinka tärkeää isovanhempien kanssa vietetty aika on lapsille. Usein vanhemmat ovat isovanhempien ja lastenlasten tapaamisten mahdollistajia, ja tämän tutkimuksen perusteella tapaamisten merkitys on lapsille suuri. Tutkimuksellamme on annettavaa myös varhaiskasvatuksen kentälle. On ymmärrettävää, että päiväkodin henkilökunta keskittyy vanhempien kanssa tapahtuvaan vuorovaikutukseen, mutta kontakteja lasten isovanhempiin ei sopisi unohtaa. Isovanhempien merkitystä lapsille voitaisiin huomioida päiväkodeissa entistä enemmän esimerkiksi järjestämällä erilaisia isovanhempien päiviä tai tapahtumia. Tämä tutkimus osoittaa, että isovanhempien tarjoama turva ja läheisyys ovat suuri voimavara nykyajan lapsille ja koko perheelle.

LÄHTEET

- Aarnos, E. 2001. Kouluun lapsia tutkimaan: havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 144–157.
- Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä, S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy, 114–160.
- Alanen, L. 2001. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 161–181.
- Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa J. Ruusuvaara & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere. Vastapaino, 145–162.
- Arber, S. & Timonen, V. 2012. A new look at grandparenting. Teoksessa S. Arber & V. Timonen (toim.) Contemporary grandparenting: Changing family relationships in global contexts. Bristol: The Policy Press, 1–19.
- Bates, J.S. 2009. Generative Grandfathering: A Conceptual Framework for Nurturing Grandchildren. *Marriage & Family Review* 45 (4), 331–352.
- Bernal, J.G. & de la Fuente Anuncibay, R. 2007. Intergenerational Grandparent/Grandchild Relations: The Socioeducational Role of Grandparents. *Educational Gerontology* 34 (1), 67–88.
- Bosisio, R. 2012. Children's Right to Be Heard: What Children Think. *International Journal of Children's Rights* 20 (2012), 141–154.
- Chambers, P., Allan, G., Phillipson, C. & Ray, M. 2009. Family practises in later life. Bristol: The Policy Press.
- Cherlin, A. & Furstenberg, F.F. 1985. Styles and strategies of grandparenting. Teoksessa V.L. Bengtson & J.F. Robertson (toim.) Grandparenthood. Beverly Hills: Sage Publications.
- Christensen, P. & James, A. 2008. Introduction: Researching Children and Childhood Cultures of Communication. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) Research with children: perspectives and practices. New York: Routledge. 1–9.
- Clark, C. 2010. In a younger voice. Doing child-centered qualitative research. USA: Oxford University Press.

- Clarke, L. & Roberts, C. 2004. The meaning of grandparenthood and its contribution to the quality of life of older people. Teoksessa C. Hennessy & A. Walker (toim.) *Growing Older : Quality of Life in Old Age*. London: Open university press, 188-208.
- Coall, D.A. & Hertwig, R. 2010. Grandparental investment: Past, present and future. *Behavioral and brain sciences* 2010 (33), 1-59.
- Danielsbacka, M. & Tanskanen, A. 2010. Isovanhemmuus ennen ja nyt - kohti sosiologian ja evoluutioteorian vuoropuhelua. *Sociologia* 47 (3), 221-228.
- Devine, M. & Earle, T. 2011. Grandparenting: Roles and responsibilities and its implications for kinship care policies. *Vulnerable Children and Youth Studies* 6 (2) 124-133.
- Einarsdottir, J., Dockett, S. & Perry, B. 2009. Making meaning: children's perspectives expressed through drawings. *Early Child Development and Care*, 179 (2), 217-232
- Eldèn, S. 2013. Inviting the messy: Drawing methods and children's voices. *Childhood* 20:1, 66-81.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Forsberg, H. 2000. Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24. Helsinki: Nykypaino Oy.
- Fågel, S. 2010. Isovanhemmuutta sukupolvien ketjussa - kurkistus suurten ikäluokkien lapsuuteen. Teoksessa S. Fågel, A. Rotkirch & I. Söderling (toim.) *Farkkumummoja ja pehmovaareja - uusia ikkunoita isovanhemmuuteen*. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 52-67.
- Fågel, S. & Rotkirch, A. 2010. Mitä lastenlasten kanssa tehdään? Teoksessa S. Fågel, A. Rotkirch & I. Söderling (toim.) *Farkkumummoja ja pehmovaareja - uusia ikkunoita isovanhemmuuteen*. Helsinki: VL-Markkinointi Oy. 80-97.
- Haavio-Mannila, E., Majamaa, K., Tanskanen, A., Hämäläinen, H., Karisto, A., Rotkirch, A. & Roos, JP. 2009. Sukupolvien ketju. Suuret ikäpolvet ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia* 107. Helsinki.
- Hall, E. 2015. The Ethics of "Using" Children's Drawings in Research. Teoksessa E. Stirling & D. Yamada-Rice (toim.) *Visual Methods with Children and Young people. Academics and Visual Industries in Dialogue*. Houndmills, Basingstoke Hampshire; New York: Palgrave Macmillan. 140-163.

- Hayslip Jr., B. & Page, K.S. 2012. Grandparenthood: Grandchild and great-grandchild relationships. Teoksessa R. Blieszner & V. Hilkevitch (toim.) Handbook of families and aging: Second edition. California: Praeger, ABC-CLIO, 183–212.
- Heikkinen, H.L.T., Huttunen, R., Niglas, K. & Tynjälä, P. 2005. Kartta kasvatustieteen maastosta. Kasvatus 36 (5), 340–354.
- Helavirta, S. 2007. Lasten tutkimushaastattelu. Metodologista hermistymistä, joustoa ja tasapainottelua. Yhteiskuntapolitiikka 72 (6), 629–640.
- Hendrick, H. 2008. The child as a social actor in historical sources: problems of identification and interpretation. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) Research with children: perspectives and practices. London: Falmer Press, 36–62.
- Hennessy, E. & Heary, C. 2005. Exploring children's views through focus groups. Teoksessa S. Greene & D. Hogan (toim.) Researching children's experience: approaches and methods. Sage Publications, 236–253.
- Horsfall, B. & Dempsey, D. 2013. Grandparents doing gender: Experiences of grandmothers and grandfathers caring for grandchildren in Australia. Journal of Sociology 51 (4), 1070–1084.
- Hurme, H. 1986. Lasten käsityksiä vanhuksista. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 286. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston monistuskeskus.
- Hurme, H., Westerback, S. & Quadrello, T. 2010. Traditional and new forms of contact between grandparents and grandchildren. Journal of Intergenerational Relationships 8 (3), 264–280.
- Huusko, M. & Paloniemi, S. 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. Kasvatus 37 (2), 162–173.
- Ihalainen, J. & Kettunen, T. 2009. Turvaverkko vai trampoliini: sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: WSOY.
- Ijäs, K. 2004. Isovanhemmat muutosten keskellä. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- James, A. 2009. Agency. Teoksessa J. Qvortrup, W.A. Corsaro & M-S. Honig (toim.) The palgrave handbook of childhood studies. New York: Palgrave Macmillan, 34–45.
- Kalliomaa, M. 2008. Muuttuvat mummolat. Lastenkulttuurijulkaisu Tyyris Tyllerö. 31 (3), 42–46.
- Kalliopuska, M. 1994. Relations on retired people and their grandchildren. Psychological Reports 75 (3), 1083–1088.

- Keeling, S. 2012. Grandchildren's perspectives on grandparents in rural New Zealand. *Journal of Rural Studies* 28 (4), 371–379.
- Lammi-Taskula, J., Suhonen, A.S. & Salmi, M. 2004. Puolin ja toisin: tukea yli sukupolvien. Teoksessa M. Salmi & J. Lammi-Taskula (toim.) *Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy, 97–113.
- Laru, S., Oulasmaa M. & Saloheimo, A. 2010. Isovanhemmuuden eri muodot ja haasteet. Teoksessa S. Fågel, A. Rotkirch & I. Söderling (toim.) *Farkkumummoja ja pehmovaareja - uusia ikkunoita isovanhemmuteen*. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 105–115.
- Lincoln, Y.S. & Guba, E. G. 1985. *Naturalistic inquiry*. Newbury Park, California: Sage.
- Lumme-Sandt, K. & Pietilä, I. 2014. Isoisyys. Teoksessa P. Eerola & J. Mykkänen (toim.) *Isän kokemus*. Tampere: Gaudeamus, 143–158.
- Lyytinen, P. 2014. Kielen kehityksen varhaisvaiheet. Teoksessa T. Siiskonen, T. Aro, T. Ahonen & R. Ketonen (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-Kustannus, 51–71.
- Lämsä, T. 2009. Monta ikkunaa lapsen maailmaan: lapsitietämys aikuisten havaintoina ja lasten kertomuksina. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä (toim.) *Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 89–124.
- Mahne, K. & Motel-Klingebiel, A. 2012. The importance of the grandparent role – A class specific phenomenon? Evidence from Germany. *Advances in Life Course Research* 17 (3), 145–155.
- Mander, G. 2007. Grandmothering: a special relationship. *Psychodynamic Practice* 13 (4), 413–420.
- Marin, M. 2002. Yhteiskunta ja hyvä vanheneminen: lähestymistapoja hyvän vanhenemisen yhteiskunnallisiin ehtoihin. Teoksessa E. Heikkinen & M. Marin (toim.) *Vanhuuden voimavarat*. Helsinki: Tammi, 89–118.
- Marton, F. 1981. Phenomenography - Describing conceptions of the world around us. *Instructional Science* 10, 177–200.
- Marton, F. & Pong, W. Y. 2005. On the unit of description in phenomenography. *Higher Education Research & Development* 24 (4), 335–348.
- Mayall, B. 2002. *Towards a sociology for childhood. Thinking from children's lives*. Buckingham. Open University Press.

- Mayall, B. 2008. *Conversations with Children*. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) *Research with children: perspectives and practices*. Second edition. New York: Routledge. 109–124.
- Mayall, B. 2013. *A History of the Sociology of Childhood*. London : Institute of Education Press
- Metsämuuronen, J. 2005. *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mueller, M. & Elder, G.H. 2003. Family contingencies across the generations: Grandparent-grandchild relationships in a holistic perspective. *Journal of Marriage and Family* 65 (2), 404–417.
- Mueller, M., Wilhelm, B. & Elder, G.H. 2002. Variations in Grandparenting. *Research on aging* 24 (3), 360–388.
- Neugarten, B. & Weinstein, K. 1964. The changing American grandparent. *The Journal of Marriage and the Family*, 26 (2), 199–204.
- Niikko, A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Tutkimuksia 85.
- Ochiltree, G. 2006. *Grandparents, Grandchildren and the Generation in Between*. Camberwell, Victoria : ACER Press.
- Patton, M. Q. 2015. *Qualitative research and evaluation methods. Integrating Theory and Practice*. Fourth Edition. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Reiman-Salminen, K. 2008. Sukupolvien ketju kannattelee. *Lastenkulttuurijulkaisu Tyyris Tyllerö*. 31 (3), 47–57.
- Roberts, H. 2000. Listening to children: and hearing them. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) *Research with children: perspectives and practices*. London: Falmer Press, 225–241.
- Rotkirch, A. & Fågel, S. 2010. Sukupolvien välistä köydenvetoa. Teoksessa S. Fågel, A. Rotkirch & I. Söderling (toim.) *Farkkumummoja ja pehmovaareja - uusia ikkunoita isovanhemmuuteen*. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 33–51.
- Rotkirch, A., Söderling, I. & Fågel, S. 2010. Isovanhemmuuden merkitys korostuu. Teoksessa S. Fågel, A. Rotkirch & I. Söderling (toim.) *Farkkumummoja ja pehmovaareja - uusia ikkunoita isovanhemmuuteen*. Helsinki: VL-Markkinointi Oy, 5–9.

- Ruoppila, I. 2014. Elämänkulun teoria perhetutkimuksessa. Teoksessa R. Jallinoja, H. Hurme & K. Jokinen (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 99–122.
- Ruoppila, I., Kotilainen, R. & Vasikkaniemi, T. 1999. Lasten ja ikäihmisten vuorovaikutuksen vaikutukset 4-6-vuotiaiden lasten ikäasenteisiin ja kehitykseen sekä ikäihmisten kokemaan toimintakykyyn. Teoksessa I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinon, P. Niiranen & M. Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena Kustannus, 343–371.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Saarenheimo, M., Pietilä, M. & Raitakari, S. 2011. Elämänpolku ja ikäpolvet. *Gerontologia* 25 (3), 197–199.
- Saarinen, H. 2008. Liian monta isoäitiä. Lastenkulttuurijulkaisu Tyyris Tyllerö. 31 (3), 34–38.
- Scott, J. 2008. Children as respondents. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) *Research with children: perspectives and practices*. Second edition. New York: Routledge. 87–108.
- Scraton, S. & Holland, S. 2006. Grandfatherhood and Leisure, *Leisure Studies*, 25 (2), 233–250.
- Smorti, M., Tschiesner, R. & Farneti, A. 2012. Grandparents-grandchildren relationship. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 46 (2012), 895–898.
- Stelle, C., Fruhauf, C.A., Orel, N. & Landry-Meyer, L. 2010. Grandparenting in the 21st Century: Issues of Diversity in Grandparent–Grandchild Relationships, *Journal of Gerontological Social Work*, 53 (8) 682–701.
- StGeorge, J.M. & Fletcher, R. J. 2014. Men’s experiences of grandfatherhood: A welcome surprise. *Aging and Human Development* 78 (4), 351–378.
- Strandell, H. 2010. Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikkaa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 92–112.
- Suitor, J.J., Sechrist, J., Gilligan, M. & Pillemer, K. 2011. Intergenerational relations in later-life families. Teoksessa R.A. Settersten Jr. & J.L. Angel (toim.) *Handbook of sociology of aging*. New York: Springer, 161–178.

- Tanskanen, A., Hämäläinen, H. & Danielsbacka, M. 2009. Moderni isoäitihypoteesi. Evoluutioteoreettinen tulkinta isoäideiltä saadusta lastenhoitoavusta. *Yhteiskuntapolitiikka* 74 (4), 375–386.
- Tarrant, A. 2012. Grandfathering: the construction of new identities and masculinities. Teoksessa S. Arber & V. Timonen (toim.) *Contemporary grandparenting*. Bristol: The Policy Press, 182–199.
- Tilastokeskus. 2012. Lapsilla on keskimäärin 2,9 isovanhempaa. *Perheet*. 2011. Vuosikatsaus. http://tilastokeskus.fi/til/perh/2011/02/perh_2011_02_2012-11-09_tie_001_fi.html. Luettu 2.2.2016. Päivitetty 9.11.2012.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Turja, L. 2004. Lapset laadun määrittäjinä ja arvioijina. Teoksessa P. Kupila (toim.) *Arvioidaan yhdessä: Näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Tammi, 9–30.
- Turja, L. 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS- kustannus, 41–53.
- Uhlenberg, P. 2009. Children in an aging society. *Journal of gerontology: Social sciences* 64 (4), 489–496.
- Uusiautti, S. & Määttä, K. 2013. Many dimensions of child research. Teoksessa S. Uusiautti & K. Määttä (toim.) *How to study children? Methodological solutions of childhood research*. Rovaniemi. Lapland University Press, 11–27.
- Valkonen, L. 2006. Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Tutkimuksia 286. Väitöskirja.
- Viguer, P., Meléndez, J.C., Valencia, S., Cantero, J. & Navarro, E. 2010. Grandparent-Grandchild Relationships from the Children's Perspective: Shared Activities and Socialization Styles. *The Spanish Journal of Psychology* 13 (2), 708–717
- Väestöliitto. 2012. Isovanhemmuus. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilas-toja-ja-linkkeja/tilastotietoa/isovanhemmuus/. Luettu 2.2.2016.
- Väestöliitto. 2013. Lastenhoito. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilas-toja-ja-linkkeja/tilastotietoa/isovanhemmuus/lastenhoito/. Luettu 2.2.2016.

- Westcott, H.L. & Littleton K.S. 2005. Exploring meaning in interviews with children. Teoksessa S. Greene & D. Hogan (toim.) *Researching children's experience: approaches and methods*. Sage Publications, 141–158.
- Wood, E. 2015. Ethics, Voices and Visual Methods. Teoksessa E. Stirling & D. Yamada-Rice (toim.) *Visual Methods with Children and Young People. Academics and Visual Industries in Dialogue*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan. 129–139.
- Woodhead, M. & Faulkner, D. 2008. Subjects, Objects or Participants? Dilemmas of Psychological Research with Children. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) *Research with children: perspectives and practices*. Second edition. New York: Routledge. 10–39.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. 1991. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Luettu 3.2.2016.
- Ylikarjula, S. 2011. *Vanheneminen kielletty? Elämänkokemuksen puolustus*. Helsinki: Kirjapaja.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupahakemus

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS PRO GRADU -TUTKIMUKSEEN

8.8.2015

1) Tutkimuksen nimi

Lasten käsityksiä isovanhemmista

2) Tutkimuksen toteuttaja, tekijät ja ohjaajat

Oppilaitos: Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden laitos/Varhaiskasvatus, PL 35, 40014 JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tutkimuksen tekijät: Mari Rissanen, mari.i.rissanen@student.jyu.fi, puh. xxx xxxxxxx

Tiia Nikkinen, tiia.a.nikkinen@student.jyu.fi, puh. xxx xxxxxxx

Ohjaaja: Johanna Mykkänen, johanna.mykkanen@jyu.fi, puh. xxx xxxxxxx, Jyväskylän yliopisto Kasvatustieteiden laitos /Varhaiskasvatus, PL 35, 40014 JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

3) Tutkimuksen tausta, tarkoitus ja ajoitus

Tutkimuksen tarkoitus on selvittää, millaisia käsityksiä lapsilla on isovanhemmista. Tutkimuksessa korostuu lasten näkökulma ja tarkoituksena on tuoda lasten ääntä esille. Samanlaista tutkimusta ei ole aikaisemmin tehty. Tarkoituksena on saada yksityiskohtaista tietoa siitä, millaisina lapset näkevät isovanhemmat sekä millaisia toimintoja ja tekemistä isovanhempiin liitetään. Tutkimus auttaa ymmärtämään lastenlasten ja isovanhempien välistä suhdetta uudesta, lasten näkökulmasta. Tutkimuksen tekeminen on aloitettu keväällä 2015 ja sen on määrä valmistua keväeseen 2016 mennessä.

4) Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto koostuu esiopetusikäisten lasten pari- ja ryhmähaastatteluista. Haastattelut tehdään kahdessa tutkimukseen osallistuvassa esiopetusryhmässä. Tutkimuksessa käytetään aineistona myös lasten piirustuksia isovanhemmista ja tämän piirustustehtävän on tarkoitus virittää lapsia aiheeseen sekä toimia haastatteluissa keskustelun pohjana. Haastattelut nauhoitetaan, minkä jälkeen ne litteroidaan sanatarkasti kirjalliseen muotoon. Litteroinnin jälkeen itse nauhoitukset poistetaan ja litteroitua tekstiä käytetään aineistona. Lasten piirustuksia ja litteroitua tekstiä käytetään keväeseen 2016 saakka.

5) Tutkimusaineiston suojaus, säilyttäminen ja hävittäminen

Haastateltavilla lapsilla käytämme koko ajan peitenimiä, eikä yksittäisiä lapsia siten voi tunnistaa. Haastatteluiden nauhoitukset pysyvät tutkijoiden hallussa siihen asti, että ne litteroidaan ja ne poistetaan lopullisesti. Litteraatit säilytetään myös vain tutkijoiden hallussa eikä niitä tai muitakaan tutkimukseen liittyviä salassa pidettäviä tietoja välitetä sähköisesti tutkijoiden välillä. Tutkimuksen valmistuttua litteroinnit tuhoetaan.

6) Palaute tuloksista

Tutkimukseen osallistuva koulu ja sen esiopetusryhmät saavat tutkimuksen itselleen luettavaksi ja nähtäväksi. Sähköinen linkki valmiiseen tutkimukseen jaetaan myös tutkimukseen osallistuneiden lasten vanhemmille. Tutkimukseen pääsee tutustumaan Jyväskylän yliopistossa kasvatustieteiden laitoksella, jossa sitä säilytetään.

7) Sitoumukset

Sitoudumme siihen, että emme käytä saamiamme tietoja muuhun kuin tutkimustarkoitukseen. Emme myöskään käytä saamiamme tietoja asiakkaan tai hänen läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi taikka sellaisten etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus. Emme luovuta henkilötietoja sivulliselle. Tietoja käytämme vain kohdassa 4 määriteltynä aikana ja suojaamme, säilytämme ja hävitämme tiedot edellä kuvatusti.

Liitteenä:

Tutkimussuunnitelma

Päiväys _____ / _____

Mari Rissanen

Tiia Nikkinen

Tutkimuslupa myönnetty:

_____ / _____ 20

Rehtori

Liite: Tutkimussuunnitelma

Lasten käsityksiä isovanhemmista

Tutkimusaiheemme on tärkeä, sillä aiempaa tutkimusta ei juurikaan löydy. Isovanhemmuutta on kyllä tutkittu, mutta useimmiten isovanhempien itsensä näkökulmasta. Varsinkaan suomalaista tutkimusta, jossa keskityttäisiin lasten näkökulmaan, ei ole, joten tutkimuksemme tulee siinä mielessä olemaan yksi ensimmäisistä. Vaikka aihetta ei ole aikaisemmin tutkittu, se on sitäkin kiinnostavampi. On mielenkiintoista tietää, millaisina lapset näkevät isovanhemmat nykypäivänä ja mitä lapset heistä ajattelevat. Tutkimuksemme pyrkii antamaan lapsille äänen ja saada heidät osallisiksi.

Tutkimuskohteena ovat esiopetusikäiset lapset ja tutkimuksemme pääaineistonkeruumenetelmä on lasten haastattelu. Toteutamme haastattelut pari- tai ryhmähaastatteluina. Ennen haastatteluita virittelemme lapset aiheeseen piirustus-tehtävän avulla, jossa pyydämme lapsia piirtämään jotain isovanhempiin liittyvää. Käytämme piirustuksia myös haastatteluissa keskustelun virittämiseen sekä myös analysoimme niitä. Tutkimusaineisto on tarkoitus kerätä syksyn 2015 aikana kahdesta esiopetusryhmästä. Pyydämme lasten vanhemmilta kirjalliset luvat ja sen jälkeen toivomme, että lapset osallistuvat innokkaina tutkimukseen. Nauhoitamme haastattelut ja kirjaamme itse haastattelun aikana ylös vain tarpeellisia havaintoja.

Liite 2. Haastattelurunko

Kertokaa, mitä piirsitte?

PIIRTEET/OMINAISUUDET

- Millä nimellä kutsutaan isoäitejä/isoisiä?
- Miltä mummot ja ukit näyttää / ei näytä?
- Millaisia vaatteita mummot ja ukit käyttää / ei käytä?
- Mistä mummon ja ukin tunnistaa?
- Mitä tulee mieleen ensimmäisenä sanasta isoäiti/isoisä?
- Mistä tietää, että joku on mummo tai ukki?
- Millainen on hyvä mummo tai ukki? Millainen ei ole hyvä? Miksi?
- Miten mummot ja ukit liikkuu / ei liiku? Miksi?
- Miltä mummolassa näyttää? Mitä siellä on? Mitä siellä voi tehdä?

TEKEMINEN

- Mitä haluaisit tehdä isovanhempien kanssa?
- Mitä isovanhempien kanssa ei voi tehdä? Miksi?
- Mitä isovanhemmat tekevät ilman lapsia?
- Kuinka usein lapset näkevät isovanhempia? Pitäisikö nähdä enemmän/vähemmän?
- Mitä isovanhempien pitää tehdä? Miksi?
- Missä isoäidit on hyviä? Miksi? Mitä he osaavat? Mitä he eivät osaa?
- Missä isoisät on hyviä? Miksi? Mitä he osaavat? Mitä he eivät osaa?
- Mitä isovanhemmat harrastaa?
- Käykö isovanhemmat töissä? Jos käy, niin missä?
- Mihin mummoja ja ukkeja tarvitaan? Miksi?

Liite 3. Esimerkkitaulukko ala- ja yläkategorioiden muodostamisesta

Esimerkki-ilmaus	Alakategoria	Yläkategoria
Hyvä on hyvä On kilttejä On rauhallisia Antaa jäätelöö Ne on kilttejä On kilttejä Ei satuta lapsia Ei suutu Olla kilttejä	Lempeä	Isovanhemman ominaisuudet
On touhukas Saa leikkiä sen kaa Käyttää leikkipuistossa Hyvän isovanhemman kanssa voi leikkiä Vie leikkikentälle On hyvä vitsailemaan	Leikkisä	
Paha Kiukkuinen Ei oo kohteliaita Tuhma ja ilkee Syyttää lapseja Syyttää	Ärtysisä	
Ei ihan aina anna karkkia Ei aina anna karkkia Ei anna jätskiä Ei käytä puistossa Semmonen mikä ei käytä ainakaan puistossa Ei anna koskee mihinkään Antaa koko ajan vaan arestia	Rajoittava	
Antaa selkäsaunan Antaa koko ajan vaan selkäsaunan Satuttaa lapsia	Kuritusta käyttävä	

Liite 4. Saatekirje vanhemmille

Hei eskarilaisen vanhempi/vanhemmat!

Olemme Mari ja Tiia, vuosi sitten valmistuneet lastentarhanopettajat Jyväskylästä. Opiskelemme nyt maistereiksi ja olemme tekemässä gradu-tutkimusta aiheesta **lasten käsityksiä isovanhemmista**. Haluamme selvittää, mitä lapset ajattelevat nykyajan isovanhemmista, sillä samankaltaista tutkimusta ei ole juurikaan tehty ja se tuo tärkeää, lasten näkökulmaa esiin.

Olemme molemmat kotoisin xxxx, joten siitä saimme idean tulla keräämään tutkimusaineisto sieltä. Tarkoituksenamme on haastatella esiopetusikäisiä lapsia pareittain/pienissä ryhmissä ja ennen tätä lapset viritellään aiheeseen pienen piirustustehtävän avulla. Näitä piirustuksia isovanhemmista käytämme myös tutkimuksen aineistona.

Pyydämmekin nyt teidän vanhempien suostumusta, jotta lapsenne voi halutessaan osallistua tutkimukseemme, sekä piirustus-osioon että haastatteluun. **Rastittamalla liitteenä olevasta lomakkeesta halutut kohdat, allekirjoittamalla ja palauttamalla sen lapsenne esiopettajalle, annatte meille luvan käyttää saamaamme aineistoa tähän gradu-tutkimukseen.** Tutkimuksen on määrä valmistua keväällä 2016 ja sen jälkeen saatte tutkimuksen sähköisesti luettavaksenne.

Kaikki aineisto, mitä tutkimustamme varten saamme, pysyy täysin nimettömänä. Niin piirustukset kuin haastattelutkin (jotka nauhoitamme) pysyvät nimettöminä ja tutkimuksen valmistuttua hävitämme aineistot. Ketään yksittäistä lasta ei siis voi tunnistaa tutkimuksen missään vaiheessa.

Mikäli teille ilmenee mitä tahansa kysyttävää tutkimukseen liittyen, ottakaa rohkeasti meihin yhteyttä! Toivomme, että mahdollisimman moni lapsi voi olla mukana apu-tutkijoina tässä projektissa, sillä uskomme sen olevan myös lapsille mieluisa ja uusi kokemus. Ja mikä tärkeintä, tutkimuksen avulla saamme tuoda lasten ääntä ja näkökulmaa esille.

Yhteistyöterveisin,

Mari Rissanen

mari.i.rissanen@student.jyu.fi

puh. xxx xxx xxxx

Tiia Nikkinen

tii.a.nikkinen@student.jyu.fi

puh. xxx xxx xxxx

Lupa-lomake

Annan lapselleni _____ luvan osallistua Lasten käsityksiä isovanhemmista –gradu-tutkimukseen.

Lapseni saa olla mukana seuraavissa (rastita):

piirustus-osio

haastattelu-osio.

Saatuja tietoja saa käyttää aineistona Lasten käsityksiä isovanhemmista –gradu-tutkimuksessa.

Allekirjoitus

Liite 5. Taulukko lasten piirustuksista

Lapsi	Tapahtumapaikka	Tapahtumat	Henkilöt	Esineet/muut elementit	Ilmeet
1	Mummola		Kaksi henkilöä	Kiikut, trampoliini, leikkimökki, hiekkalaatikko, aurinko	Henkilöt hymyilee
2	Kaksi taloa		Mummo, lapsi itse, 2 muuta henkilöä	Pöytä, tuolit, lautaset, letut	Henkilöt hymyilee
3	Leikkipuisto		Lapsi, isovanhemmat	Kiipeilyteline, aurinko	Henkilöt hymyilee
4	Talo		Kaksi henkilöä		Henkilöt hymyilee
5	Mummola	Mummolassa kyläily, taulujen katselu, leikkiminen, kirjojen lukeminen, uiminen	Yhdeksän henkilöä	Vesi, sateenkaari, taulut	Henkilöt hymyilee
6	Mummola ja sen vieressä oleva metsikkö	Mustikoiden poimiminen	Neljä henkilöä	Puu, aurinko	Henkilöt hymyilee
7	Järvi	Uiminen	Mummo ja lapsi	Vesi	Henkilöt hymyilee
8	Mummolan puutarha, kaksi rakennusta		Lapsi	Pensaita, lintuja	Henkilö hymyilee
9		Lettutaikinan teko ja lettujen paisto, ulkona sataa	Lapsi ja isovanhemmat	Lettugrilli	Henkilöt hymyilee
10	Navetta		Yksi henkilö	Viisi lehmää, pilviä	Henkilö hymyilee ja lehmät hymyilevät
11	Mummola	Lettujen paisto, tv:n katselu, uiminen	Lapsi ja isovanhemmat	Lettupannu, tv + kaukosäädin, uima-allas, aurinko	Kaikki hymyilevät
12		Lettujen ja pullien syöti	Lapsi ja isovanhemmat	Pöytä, syötävät, aurinko	Kaikki hymyilevät
13	Mummola	Vanhemmat tuo lapsen hoitoon	Lapsen vanhemmat	Puusta tehdyt hevonen ja karhu. Sisällä on pöytä ja kukkia, ikkunassa verhot, katolla on antenni	Henkilöt hymyilee
14	Puisto	Lapsi ja isovanhemmat ovat puistossa	Kaksi lasta ja isovanhemmat	Liukumäki, keinut, pilviä, aurinko, turvaistuin	Henkilöt hymyilee
15		Traktorilla ajo	Lapsi ja isovanhemmat	Traktori, koira, vene, aurinko, vesi	Henkilöt hymyilee, koirakin hymyilee

Lapsi	Tapahtumapaikka	Tapahtumat	Henkilöt	Esineet/muut elementit	Ilmeet
16	Mummola	Traktorin korjaaminen, kanojen ruokkiminen	Lapsi ja isoisa	Traktori, lammas, kana, jäniksen jäljet, portaat, navetan vintti, kukka, aurinko, sateenkaari, antennit	Henkilöt hymyilee
17		Traktorilla ajo	Neljä henkilöä	Traktori, koira, keinut	Kaksi henkilöä hymyilee
18		Traktorilla ajo	Lapsi ja kolme isovanhempaa	Traktori, peräkärry, aurinko	Henkilöillä on vain silmät, ilmettä ei näy
19	Avaruus	Avaruuteen pääsy	Seitsemän apinaa		Henkilöt hymyilee
20	Kerrostalo, jossa isovanhemmat asuvat		10 henkilöä	Aurinko, huonekaluja	Osa henkilöistä hymyilee
21		Auton korjaus, retkellä käynti	Isoisa kaksi kertaa	Kaksi autoa	Toinen henkilö hymyilee enemmän
22	Mummola	Koiran talutus	Isoisa ja lapsi	Auto, koira, antenni, savupiippu	Henkilöt hymyilee
23	Leikkipuisto	Leikkipuistossa olo	Kaksi henkilöä	Kiipeilyteline, keinut, leikkimökki	Toinen henkilöistä hymyilee
24		Onkiminen	Viisi henkilöä	Vene, aurinko	
25		Traktorilla ajo, vauvan hoitaminen	Kuusi henkilöä	Traktori, aurinko	Ilmeet ovat epäselviä
26	Navetta, ranta	Traktorilla ajo, lehmien katselu, rannalla olo	16 henkilöä	Traktori, lehmä, sateenvarjo, keinu, aurinko	Osa henkilöistä hymyilee
27	Mummola		Isovanhemmat	Yläkerta, katto, televisio, pöytä, ikkuna, portaat, ovi, aurinko, kukkia, antenni	Henkilöt hymyilee
28	Navetta, mummola	Lehmien lypsy	Neljä henkilöä	Kaksi eläintä, auto, aurinko, savupiippu, portaat	Kaikki henkilöt hymyilee
29	Mummola		Kaksi henkilöä	Kukkia, savupiippu	Henkilöt hymyilee
30		Pelaaminen	Kolme henkilöä		Henkilöt hymyilevät
31	Mummola		Kaksi henkilöä	Keinu, portaat, savupiippu	Toinen henkilö näyttää pelokkaalta
32		Onkiminen			
33	Mummola	Leikkiminen	Kolme henkilöä	Aurinko, pilviä	Kaikki hymyilee
34	Isovanhempien talo		Yksi henkilö	Keinut, kukkia, aurinko, antenni	Henkilö hymyilee

Liite 6. Taulukko isovanhempien maskuliinisista ja feminiinisistä ominaisuuksista

ISOISÄN MASKULIINISET OMINAISUUDET	ISOÄIDIN FEMINIINISET OMINAISUUDET
Isoisä on kuvattu isoimmaksi henkilöksi	Isoäidillä huulipunaa ja silmäripset
Isoisän vaatetus on mustaa, vihreää, sinistä ja harmaata	Isoäidin vaatetus on punertavaa ja isoäidillä saattaa olla mekko
Isoisällä on lyhyet hiukset	Isoäidillä on kiharat tai pitkät hiukset
Isoisällä on lippis	
Isoisällä on viikset	